

JG
Jaunā Gaita

254
SEPTEMBRIS 2008

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LIII, No 3, ISSUE 254
SEPTEMBER 2008

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:
Rofls Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor & Business Manager:
Ingrida Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarinis.net/JG>

Contributing Editors:
V. Avens, A. Liepiņa,
J. Silenieks, J. Šlesers,
B. Sūrmane, L. Zaļkalne,
J. Žagariņš

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

53. GADAGĀJUMS, 2008. GADA SEPTEMBRIS
3. (254.) NUMURS

SATURS

1. PRĀTULAS – Sodums & Lindbergs
2. DZEJA – Indra Gubiņa, Anita Dzirne
8. STĀSTI – Laima Kalniņa. Tētim ir nodomi
9. Laima Kalniņa. Miegs meklēja mājas
11. Baiba Bičole. Irākā
11. Dzejniece Rūta Skujiņa
15. Eva Eglāja-Kristone. Literatūra & vēsture
25. Laris Strunke. 2007.4.XI
26. Laris Strunke. 2007.23.V
27. L. Vilks. Esmu berlīnietis...
29. Alfreds Tauriņš. Hochfeldas noietnē
33. VĒSTURE – Rofls Ekmanis. BLB Frankfurtē
39. MĀKSĻA – Voldemārs Avens. Daumants Šnore un Daina Dagnija
40. Laimonis Mieriņš. Senvēsture
40. Daumants Šnore. Māksla Latvijā
43. Daumants Šnore. Baltais Buda
44. Daina Dagnija. Pie Baltijas jūras
45. LASĪTĀJU VĒSTULES
45. Franks Gordons. Birkerts & Demakova
46. Rita Laima Bērziņa. Kritušie
48. DAŽOS VĀRDOS – (bs), (jž), (re)
55. GRĀMATAS – Ildze Kronta. Mezglis debesīs
56. Biruta Sūrmane. Romāns vai rebuss?
57. Bārbala Simsons. Vonnegūta klavieres
59. Aina Sikсна. Ikstenas refleksijas
60. Juris Silenieks. Pēddziņiem pa pēdām
61. Juris Silenieks. Gūtenbergs vaimanā?
62. Rofls Ekmanis. Trimdas literatūra
66. Ieva Kalve. Nopietna grāmata
67. Gundars Ķeniņš. Baltijas studijas
68. IN THIS ISSUE – J.Ž.

Indras Ekmanes vāki un foto – XXIV Dziesmu un XIV Deju svētki (2008.VII)

Datormaketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par KKF, PBLA un LNAK atbalstu

Skaties šīs krāsas un drūzmu,
šīs formas neizskaitāmās.
Kādēļ tev nemitas smelgt,
pēc kā tev ilgojas prāts?

Dzintars Sodums (1922-2008)

Reiz pienāks tā diena,
Kad brīvība nebūs vien vārds,
Kad taisnība atsegs acis
Un gaviļu skūpstiem rotāsim
Meiteņu saulainās krūtis.

Ivars Lindbergs (1932-2008)

Raimonda Staprāna ilustr. Ivara Lindberga dzejoļu krājumā
Starp atnākšanu un aiziešanu (1967).

Indra Gubiņa

VARBŪT

*Liepai zari nolīkuši zemu,
un zem velēnām, zem tiem
guļ, kas kādreiz bija tuvi,
tāpēc – zarus nelaužiet!*

*Itneko, kas viņiem vēlēts,
savam priekam neņemiet!
Ziedi nobirs, varbūt smarža
var caur zemi izspiesties,
un tad gars ar dzīvo garu
neredzami sasauksies.*

*Liepai zari nolīkuši zemu.
Bites tajos medu sūc.
Viņas drīkst. Varbūt uz spārna
kādai pielipis tavs skūpst.*

NAV JĀRUNĀ

*Asi kā mežrožu zari
ērķšķaini, kaltoši, sīki
ap mani likst tavi vārdi,
kurus negribu dzirdēt.*

*Skaties, kā lietus aiz loga
veldzē stādus un zāli,
lai var tie ziedēt.*

*Nesaki tagad nekā,
mirkļi kad es gribu klusēt,
skaties vien dārza zaļumā
un lāsēs, kas mierīgi norit.*

*Puķes vēl vajadzēs iesēt.
Bet tagad, tagad nerunā!
Es gribu klusēt.*

Indra Gubiņa (dz. Bencone) beigusi Lībekas Latviešu ģimnaziju, piecus gadus dzīvojusi Anglijā, kur *Londonas Avīzē* publicēti viņas pirmie darbi. Pārcēlusies uz Kanadu (1952), kur Toronto Universitātē iegūti akadēmiskie grādi: B.A. mākslas vēsturē un B.L.Sc. bibliotekāru zinībās. Strādājusi Ontario Mākslas galerijā, Toronto U. bibliotēkā un pie avīzes *Latvija Amerikā*. Publicētas 26 daiļliteratūras grāmatas, no kurām sešas apbalvotas (LPB Kanadas kopas balva, J. Jaunsudrabiņa balva prozā, KF Kr. Barona prēmija, Goppera Fonda balva un divas reizes PBLA KF goda balva). Daudz rakstījusi trimdas periodiskajos izdevumos. JG līdzstrādniece kopš 1957. gada.

LŪGUMS SAULEI

*Saule, baltā labā saule,
neslēpies tu aiz mākoņiem!
Krēsla uz zemes ir arī bez tiem,
jo lampas, visas lampas sasistas,
pat sveces svētnīcās izpūstas,
un zeme – labā zaļā zeme
grimst tumsā.*

*Pelēkumā vietām var samanīt –
kaut kur vēl deg daži lukturi.
Atradies varbūt kāds sveces gals,
jeb – tās ir dzirkstis no bērnu acīm?
Kas notiks,
kas notiks, ja dzisis tās?
Vai gaisma zelta ābeles staros
būs jāmeklē tā kā pasakās?*

*Saule, baltā labā saule,
neatstāj mūs, bet spīdi,
spīdi caur sirdīm un paliec!
Paliec!
Kā debesīs tā arī virs zemes.*

NESAUC MANI VĀRDĀ

*Nesauc mani vārdā,
kad eju pie zvaigznēm
pa mēness staru.
Zili putni zilganā gaismā
ap mani lidinās.
Kopā ar viņiem es slīdu
divi dažādās mūžībās.
Tikai nesauc mani vārdā!
Uz zemes negribu krist.
Nebaidies, pa to pašu staru
atpakaļ nākšu, kad mēness sāks dzist.
Un tu nezināsi, vai tie bija putni,
vientuļas dvēseles,
vai tiešām uz mēnesstara – es.*

NEAIZIESIM

*Mēs neaiziesim vairs nekur,
jo mūsu kapi jau izrakti.
Spītīgi griežam tiem muguras,
vērdamies aizvien tālē,
it kā mums būtu jātiek tur,
kur dzīve un darbs sit vilni.*

*Mūsu acis mākoņu stērbelēs
bijušo ilgojot tausta,
kur it kā vēlamies aiziet mēs,
bet tomēr stāvam uz vietas –
gadu un atmiņu smaguma pilni.
Vairs neaiziesim nekur,
jo mūsu kapi
jau šeit izrakti.*

Anita Dzirne

MAESTRO

*kailas plaukstas sit
flamenko
dziļi tik dziļi sit
grib pie kauliem tuvāk tikt
flamenko
dejoņtāju nagliņas
sit mani pie tā, kas dala gaismu no tumsas
kaulu no ādas*

*esmu atnākusi
liecināt
par kaut ko
par kauliem
par kaut ko, ko gribu bet nezinu ko
man jātuvojas kaulam
tālūmam
dvēselei*

*rasa
skatuves grīda norasojusi
sviedriem
dejoņtāji situši cauru nakti*

*maestro
tik jādejo jādejo
unodostresquatro
te nav mēģinājuma
bet izrāde
unodostres*

*maestro
turi savu roku šeit
kļaujies tuvāk man klāt
skaties acīs
dejo*

*maestro
dejojāju sapņi sapīšies sapņos
tavos sapņos
tu tuvosies
dejojājas svārki virpuļos
plīvos un aizraus tavu elpu tālumā
sapņos saplūdis krāsas
kā saules rietā tālajā
tu tuvosies
krāsas sanēs
krūšu kurvī skanēs
vīriešu papēži
ar katru kailo sitienu
pukstēs grims
dziļi tik dziļi
zemāk par sapņiem
tuvāk pie kaula
dvēseles*

*maestro
nāc tuvāk
skaties acīs
dejo tā
 lai neviena
 maza
 gaismas
 kripatīņa
nerādās starp tevi un mani*

VALDAI

mīļā

*baigā aiziešana
tava baigā aiziešana*

*vai tad kad tu aizgāji
vai tu atstāji durvis vaļā
vai tad kad tu aizgāji
vai tu tās pievēri
varbūt tu tās aizcirti tik stipri
ka visa māja norībēja
pagrabā vīnu pudeles sasiņās
pēdējo reizi
putekļi visaugstākos grāmatu plauktos
pacēlās gaisā
un palika saules gaismā
kā tava elpa
tava es*

mīļā

**VASARA,
RUDENS, CITS
LAIKS**

**911 911 911
911 911 9**

*paliec paliec
vasariņa
šis laiks bez tevis
stāv kails mēms neskan*

*stumsim rudeni
stumsim tumsu aiz apvāršņa
rudens izbālējušās lupatas
grāvjos guļ kā beigtas kaijas*

*stumsim rudeni
aiz apvāršņa
stumsim*

*šis laiks stāv kails
tavi bērni stāv kaili
mēs visi...
kailie*

*tad kad asins sāks rūsēt
tad sapratīsi –
ir pienācis cits laiks*

*mēs staigājām jūrmalā
lupatas
šurpu un turpu
apmākti liku loču*

*gar šo jūru vai to jūru
vienalga
tu vienmēr nonāksi pie jūras*

*mēs ēdām
un nevarējām paēst
mēs dzērām
un nevarējām apreibt*

mēs nedziedājām

*kad mūsu asins bij sarkana
kā katoļu samts
kā saule pēc ugunsgrēka
kā grēks pats*

vai tad bij vasara

*bet šis ir cits laiks
tāds kurā grūti ticēt
grūti elpot*

*tāds kurā asins rūs
un cilvēki krīt no debesīm zemē
un izgaist*

*šis laiks ir kā sods
bez miera bīstams
ass kā zināšana*

*sarūsējis kā pārliecība
bez asarām
bez dziesmām*

Anita Dzirne-Irlen, dzimusi Austrālijā, šobrīd dzīvo ASV – Keipkodā, Masačusetas štatā (Cape Cod, Massachusetts). Vēl joprojām meklē īstās mājas. Cer tās varbūt atrast Latvijā. Anita līksmo par to, ka – pēc ilgāka laikposma – *dzejdarbu radīšana padara viņas dzīvi atkal dzīvu*. Pirmā dzejoļu kopa „Svēts noslēpums” iespiesta JG118(1978), kam seko citas JG128(1980), 143(1983), 162(1987). Šeit publicētie dzejoļi sacerēti 2007. gada vasarā.

Laima Kalniņa

TĒTIM IR NODOMI

Tētis mazgā traukus un dusmojas. Ne jau par trauku mazgāšanu, nē. tas viņiem nolīgts jau sen: Īra gatavo maltīti, un tētis mazgā traukus. Par tiem traukiem jau nebūtu nekas. Nē, par tiem nebūtu ko erroties nemaz, ja tikai tā maltīte... Meitēns tikpat kā bez mātes audzis. Tāda māte, lai Die's pasarg! Tētim Īras žēl. Kur tad ar' būtu ēst gatavot iemācījusies? Būtu mājā kārtīga saimniece, ir meita iemācītos virtuves mākslu. Bet kur ņemt, kad nav!

Īra sēž ērtā krēslā dzīvojamā istabā un blenž televizora aci, kur žibinās tēli. Mute Īrai kustas. Žokļi kaut ko cītīgi maļ.

Maza cerība sarosas tēta prātā.

"Ko tu tur grauž?" Viņš prasa.

Rieksti būtu? Sieriņš, varbūt? Uz pīrāgiem jau necerēt, tos tik retu reizīti dabū redzēt, ja draudzes dāmas izcep.

"Ņem, lūdzu! Man te vesels pods." Īra nav skopa.

Vecais paskatās un pārbīstas:

"Īra, tie taču tie kukurūzas skraukšķi, ko ķinišos pārdod! Kur tu tos ņēmi?"

"Nē, nav vis tādi," mierina viņu Īra. "Šitos es pati pagatavoju. Šitie ir bez sāls un sviesta. Var ēst cik grib, nemaz svars nenāk klāt."

"Tad jau es vati arī varētu ēst," vecais pamet nejauku, niknu aci uz lielās bļodas pusi, kur balti un nevainīgi guļ kukurūzas skraukšķīši.

Ielien istabas stūrī, patālu no gaismas bilžu rādītāja, negrib nemaz skatīties televīzijas filmu, taču tā pievelk acis.

Nu, jā, šī ir atkal tā par to Anglijas detektīveni, kas ar tiem saviem policijas kolēģām par savām sievietes tiesībām cīnās. Uzkasās, tā teikt, puisiešiem. Kur gan šitik ellīgi meitieši gadījušies ar tām savām sieviešu tiesībām? Senāk šitādi meitieši nebija.

Es, Miegs, mazs un pelēks, iesēstos tētim blakus ērtajā krēslā, un kamēr viņš vēl saīdzis miegojas, es pussapnī slidinu viņa acīm garām pagātnes meitenes. Mīļas, klausīgas, maigas.

Bija, jau bija, domā viņš. Bet kur nu tās tagad! Aira – tā Somijā. Varbūt jau vecmāmiņa tagad? Viņai meitēns bija. Zīna – tā, droši vien, jau kapu kalniņā. Taču vecāka par mani. Pulka vecāka gan. Jā, bija, jau bija. Izmīlētas, pazudušas.

"Vai nu visas paspēji izmīlēt?" Es viņu ķircinu.

"Ne jau visas, nē," viņš atzīstas. "Bija jau citas ar'. Es taču ar visām ne. Par provi, tur bija tā Daunu Marija. Tāda godīga meitenīte. Es viņu nepavedu, nē, nē. Tik godīgu nē. Tad jau būtu jāprec."

Jā, Daunu Marija, domā vecais vīrs. Viņa vēlāk apprecējās. Man vēl pārmeta – hi, hi, hi – kā es tā viņai varot zvanīt, kad viņa tagad taču esot precēta sieva, bet es tīši. Jā, nu bija precēta sieva, bet tagad atraitne, kopš jau atraitne. Bet dūšīga – puiku izskoloja. Tas tagad pie augstskolas.

Diez' kā nu pašai iet. Es jau vēl tā pa vecam paradumam piezvanu, bet neko jau ar tādu zvanīšanu nevar izrunāt. Ja satiktu... Jā, šogad tak dziesmu svētki viņas pilsētā! Īra gribēja braukt. Ja es... Un diezin kā Marijai pa virtuvi veicas? Tās godīgās, tās kārtīgās, tās jau pa laikam ir labas virējas. Ja viņa... Mājā būtu kārtība. Īrai arī būtu vieglāk, nebūtu ar steigu jādrāž uz māju un tūlīt virtuvē iekšā. Ēdiens jau būtu priekšā. Labs ēdiens, nevis ūdeņainas mērces ar nūdelēm.

"Kur tev tas labais vēstuļpapīrs stāv?" tētis uzprasa Īrai.

Tā, ar detektīveni aizrāvusies, tikai norāda ar roku:

"Tur, skapītī."

Tētis ceļas, sameklē papīru, pārbauda rakstuli, vai būs labs, nebūs izrakstījies, vai raksts iznāks gludens, vienveidīgs, uzliek acenes, nosēžas pie galdiņa, un velk pirmos burtus: "Mīļā Mērija". Tad blenž brīdi papīra lapā. Vai nebūs par stipru teikts? Tā uzreiz "mīļā". Varbūt labāk "Sveicināta Mērij"? Nē, atstās tāpat! Lai jau iznāk tā sirsnīgāk. Datums gan būtu jāpieliek. Un to "Mēriju" arī vajag atstāt. Tā viņa dēvējas. Esot labāk ar klientiem. Pieminēs, ka braucu uz dziesmu svētkiem, redzēs, ko viņa saka. Vajadzētu ar' par to manas korporācijas dāmu vakaru. Tik nu tā garām ejot. Sak', būs korporācijas locekļu sanākšana, dāmu vakars arī būs. Tas vilks.

Tovakar tētis cītīgi nostrādā pie vēstules, bet nākošā vakarā, maisot to neēdienu, ko Īra

par polentu sauc, pie vakariņu galda ieminas, ka viņš domā, ka arī braukšot uz dziesmu svētkiem.

Meita mazliet pārsteigta.

“Bet, tēt, kāpēc iepriekš neteici? Vai vairs viesnīcā dabūsi istabu? Zini, man sarunāts ar draudzeni jau sen. Mēs būsim abas kopā. Es taču tagad nevaru vairs atteikt.”

Nē, nē, lai neatsakot vis, viņš būšot pie draugiem. Viņam paziņas.

Īra paskatās šaubīgi, vai patiešām tā varēšot? Un kā ar biļetēm? Vai esot pasūtījis?

Nu, to visu uz vietas, gan jau būšot labi, at-
rūc.

Bet man, Miegam, nūdien, nāk smiekls par šo. Re, cik blēdīgs vecais! Lēkāju turpat pa ēdamgaldu, priecīgu smieklīgu valdīdams. Gandrīz vai tajā nelaimīgajā polentas bļodā ievēļos. Tad nu gan būtu kas – Miegš ar polentu aplīpis! Neviens vairs nevarētu šo putriņu strēbt. Kā sāktu, tā žāvas klāt un acis veras ciet.

Bet nākošā rītā Īra, uz darbu skriedama, paķer no galdiņa nosūtāmās vēstules. Lēses, jā, tās ir ar pazīstamām adresēm, bet kas tā tāda Mary Downs, kam tētis rakstījis? Būs kādu lētāku apmešanās vietu dziesmu svētku pilsētā sameklējis? Droši vien! Tētis jau ir taupīgs naudas lietās, to Īra zin. Paķer vēstules un prom.

Bet es ievēļos gultā pie tētes, atguļos uz spilvena un iečukstu vecajam vīram ausī:

“Bet tu lūdzu pastāsti man, Miegam, kā tur isti bija ar Māriti, Mariju, Mēriju, ja?” □

Zīm. Līdija Dombrovska

Laima Kalniņa

TAD, KAD MIEGS VĒL MEKLĒJA MĀJAS

Ko gan darīt Miegam, kad ziemas nakts ir auksta un gara un ļaudis neguļ? Pilsēta, šī nepaklausīgā Lata meita, raugās atpakaļ uz dienu, uz gaismu ar saviem grēcīgajiem, zvīlojošiem uguniem. Tērpjas tajos, lai ievilinātu, lai aizvilinātu no Miega, no nakts, no miera.

Ļaudis, saindējušies ar nemieru, traucas, riņķo ap vēl indīgākām vietām kā tās, kas tos turēja valgos visu dienu. Indi pret indi, aizdzīt nemieru, kas rāpo dzīslās, dzen prom no klusuma brīža, kad ieskatīties sevī. Bailes ieraudzīt to, kas dzīvo tajā klusumā, kura visdziļākā dziļumā mirgo brinumspogulis, skaidrais līmenis, kas neprot melot.

Vai tāpēc pilsētas ļaudis bēg no Miega, ka arī viņš var aizslaucīt dienas steidzīgos melus, parādīt to, kam apziņa rūpīgi pārklāj vāku? Sapnī baidīt ar dziļumā, klusumā auklēto?

Es nezinu. Es esmu viens un mazs. Atstāts, pamests Miegš. Pilsētas ielās es neesmu vajadzīgs nevienam. Vai man kļīst pa pilsētas ielām meklējot dzērāju, kam noliekt galvu uz bāra letes īslaicīgai snaudai? Nē, Miegš grib dāvāt garu, siltu nakti, pilnu sapņu un atdusas.

Es veļos prom no pilsētas spilgtajām spuldzēm, kas izsmejot mirkšķina man ar savām gaismām. Tās paliek aiz manis, čukstot cita citai zobgalīgus stāstus, kā no viņām bēdzis Miegš, šis lauķis un zemnieks.

Vai priekšpilsētas mazajos namos, kas rindojas viens pie otra šaurākās ielās, kur spuldzes ir laipnākas un žāvādāmās gaida rītausmu, kad būs viņu atpūtas brīdis, kad saule, paripojusi uz šo pusi, sūtīs pelēku rītausmu, kam nomainīt spuldžu sardzi, vai tur gaida mani? Ai, nē, arī šeit Miegš nav gaidīts viesis!

Mīksts un pelēks pieveļos pie loga vienai no mazajām mājām. Palūkojos logā. Ai, nē, arī šeit ielāvījies nemiers! Sēž kastē ar garām taustekļu ūsām un sien ļaudis savu stāstu valgos. Kam gribēsies kavēties Miega klusajās pasakās, ja tās pārkliedz šī ņirbīgā brauša ļaļālie stāsti?

Man salst no atstātības, no pamestības, no ziemas nakts vientulības. Mans kažoks mirkst sniega saltumā.

Ātri es sev pieaudzēju četras ķepas, mīkstām pēdiņām gan, bet paslēptiem asiem nādzi-

ņiem, jo arī Miegam var uznākt dusmas, ja pret viņu izturas tik nelāga. Nu vismaz mans kažoks nevāļājas vairs sniegā. Tagad Miegs var zagties starp priekšpilsētas mājēlēm uz maigām, klusām kaķa pēdiņām.

Bet nu, ja man ir kaķa labās pastaliņas, tad man vajag arī kaķa mazās, apaļās galvas ar baltajām ūsām, zaļganām acīm un dzirdīgajām kaķa ausīm. Kad kaķa galva man iegūta, ievilku savā pelēkajā kaķa kažokā tumšākas svītras un pievienoju lepnu kaķa asti, ko paceltu nēsāt, pasauli nicinot. Miegs nu ir kaķis, mazs, pelēksvītrots kaķis, viens saltā ziemas naktī.

Kur tecēt saltā ziemas naktī Miegam ar mīkstām kaķa ķepiņām? Kas ielaidis Miegū savā istabā, savā gulvietā, kad atnākusi agrā ziemas tumsa? Kas būs tas, kam netiks vērot baigos stāstus, ko žilbina jaunā televīzora kaste? Nē, pat bērni, mazi un sīki, lūk, tajā istabā sēž, plati ieplēstām acīm Sikspārņviru vērojot, kas plandās ekrānā.

Otrā mājā – ai, Miegam sāk sāpēt ausis, tik pie nama stūra piegājušam – tajā smieklī virtenēm vien birst no muļķīgās kastes: Ha, ha, hahā! Un cilvēki, visa ģimene, kas sēž tai iepretī, piebalso: Hahā, hihī, hehē! Kā iesmejas kaste, tā šie tai līdz: Hahā, hihī, hehē! Nē, te Miegam nav ko meklēt!

Varbūt šajā mājā, kas stāv mazliet atstatu no citām, kur gaisma atspīd tikai vienā logā? Tā vientule, kas dzīvo šeit, vai tā nevarētu pavērt durvis Miegam? Kam viņai vienai tik ilgi kavēties nomodā? Vai viņa gaida kādu? Ak, kam mūžs jau pāri pusei, vai tādai vairs vērts ko gaidīt? Vai nebūtu prātīgāk atvērt durvis savam pēdējam mīlētājam Miegam?

“Es būšu labs un laipns tev,” es stāstu viņai. “Atver durvis, paglaudi manu kaķa kažociņu, un es pārvērtīšos par to, kas esmu. Kā pasākā ezītis tā es nometīšu savu mānīgo masakas kažociņu un ievēļos tev klēpī mīksts, mazs un pūkains, es darišu lēnas tavas domas, snaudas pļavā iebrienot, un, nē, nebaidies, es nerādīšu tev nekādas baismīgas ainas, tādas, kādas tu vēroji jaunajā kastē un kas nu liedz tev pasniegt roku man – tavam Miegam.”

Viņa pieceļas. Vai viņa nāks atvērt durvis Miegam?

Es sastingstu gaidās.

Nē – vilšanās. Sieviete aiziet uz virtuvi ieliet sev krūzītē melnu, Miega nāvētāju dziru.

Es bēgu.

Kāda ļaundare! Tīši viņa grib maitāt Miegū.

Es steidzos, es mūku no šī netīkamā nama, kur neieredz Miegū. Labo, laipno Miegū.

Ļauns ir šis gadsimts, un ļauni ir kļuvuši ļaudis. Kur meklēt cēloni viņu bezmiega naktīm, kas darijušas mani par klaidoni un klīdēju?

Ieliņas ir klusas, klusi ir piemāju dārziņi. Vainīga nav vieta. Nē, nē, vainīga nav vieta. Kluss ir debesu tecētājs mēness, klusi ir viegļie mākoņi, kas atsedz un aizsedz tā seju. Vai šī nebūtu vieta, kur Miegs varētu pasniegties un ievadīt tevi, cilvēk, savā apburtajā sapņu pasaulē? Kas kavē tevi pajauties man? Kādi kļīstoši nemiera gari staigā starp zemi un debesīm un satrauc ļaudis? Kādu paslēptu taku šie gari ir atraduši no nemierīgās pilsētas uz klusajām piepilsētas mājām, lai ielēktu tajās un satrauktu un biedētu?

Visos logos atmirdz viņu mirdzošie māņi, stāsti, kas savaldzinājuši šos vientiesīgos ļautiņus, lai neatjēdz, ka laiks slīgt Miega skavās – mīlēt Miegū, kā mīl viņš, nevis darīt tam pāri un raidīt to prom.

Bet, pag, vienā logā nodziest vilinātāji zibšņi, atveras durvis, un kāds vēl pagriezies atpakaļ uz istabu baras:

“Un tu, Īra, tā i nedomā, to kasti atkal ieslēgt. Pašai rīt jācilpo uz darbu, aizmigsī ratus vadīdama, ieskriesi vēl kokā. Kas samaksās to skādi?”

Kāds kaut ko atburkšķ no istabas, bet es to nevaru sadzirdēt.

“Un tos ratus laikam arī neaizslēdzi. Man vienādīgi vien ir jāiet pārbaudīt. Atstāsi vaļā, aizbrauks vēl kāds bosiks tos. Vai nav dzirdēts.”

Arī man Miegam, maza kaķa izskatā, gribas pārbaudīt ratus, vai ir kāds bosiks tajos, vai nav. Uzlecu uz vāka un paraugos iekšpusē, vai tur kāds sēž, vai ne.

Nav jau neviena bosika.

“Nav neviena,” man gribētos pavēstīt vecajam vīram, kas tagad apdomīgi soļo šurp pa celiņu no nama.

Bet es esmu piemirsis, ka tad, kad pieņēmu mazā, pelēksvīrotā kaķa veidu, es ieguvu arī kaķa balsi, un manas domas vairs nesoļo tieši uz cilvēka prātu, bet ietērpjas skaļā kaķa ņaudienā.

“Ņau, nav,” tās pārsteidz mani pašu un liek salēkties vecajam.

“Īra,” viņš iesaucas, “svešs kaķis sēž uz tava truša.”

“Uz mana truša?” Pārsteigts sauciens no nama izskrien reizē ar pajaunu meitieti.

Satrūkstos arī es – trusis? Kur tad ir tas trusis?

“Ka nesaskrāpē trusim purnu,” tā atkal vecais.

Atvainojiet, lūdzu! Kad tad tas būtu atgadījies, ka Miegs kādam trusim būtu saskrāpējis purnu? Es jau saslejos lai iebilstu, vienalga, kaut vai ar kaķa skaļo brēcienu, kad es pamanu vārdu “rabbit,” kas rakstīts uz autiņa. Rabbit – trusis. Tad tā – nedzīvai lietai dzīvniecīņa vārds piešķirts.

Meitietis steidzas šurp. Laikam lai sava truša purnu pārlūkotu. Nu arī man te nav vairāk ko gaidīt. Es palaižu savu kaķa izskatu, lai dzied, kur deguns rāda un kājas nes, Tas nolēc no auto un metas prom ap mājas stūri.

“Vei, vei, kur aizskrēja tas kaķis!” Vecais vēl iesaucas, bet es mazs, apaļš un pelēks, neredzams un bez maskas, ritinos uz vaļā atstātajām mājas durvīm.

Šī būs mana māja, Miega māja. Šeit es midzināšu gan meitu, gan viņas veco tēti. Kopā mēs dosimies tālajos Miega ceļos. □

Baiba Bičole

Irākā

Iela: drupas,

akmeņu drudzis.

Vēstures rakstiem

sodrēju un pelnu alfabēts.

*

Saule šauj upē,

sudraba skambalu kapāts,

līmenis raustās.

Dzejnieces Baibas Bičoles dzejolim „Irākā” jāizskatās šādi. JG253:6 tas iespiests nepareizi (red.)

SAVA MŪŽA SĀPES REDZU: DZEJNIECE RŪTA SKUJIŅA

Vidrižos, mežsarga ģimenē 1907. gadā dzimusī dzejniece un prozaiķe Rūta Skujiņa (prec. Lāce) beidz pamatskolu Pabažos, kam seko mācības Rīgas pilsētas 4. ģimnāzijā (1925–1928). Pēcāk apmeklē dramatiskos kursus, strādā Strādnieku teātrī par mašīnrakstītāju. Apprecas ar Dailes teātra aktieri Artūru Filipsonu, pēc izšķiršanās – ar rakstnieku un žurnālistu Jūliju Lāci. 1944. gada otrā pusē, pirms PSRS okupācijas spēku atgriešanās Latvijā, dodas bēgļu gaitās, kuras pēc aptuveni piecu gadu nodzīvošanas Fišbachas nometnē turpina ASV, visilgāk Mičiganas štata pilsētīnā Kalamazū (Kalamazoo). Pirmie dzejoļi publicēti žurnālā Domas (1927, 8). Publicēti dzejkrājumi Kuģi (1935), Putni (1947), Viss elpo zem saules (1964), romānu Zvaigžņu bērni (1937) autobiogrāfiskas prozas impresijas Sirds dzīvo no niekiem (1963) un Vējš svaida kaijas (1964; atkārtots izd. 1994), kā arī deviņus dzejoļu krājumus bērniem, kam pievienojas dzejnieces trimdā rakstītās vēstules māsaī un draudzenei Latvijā Eju, aizeju, atskatos (2003), dzejoļu izlase Uz Dieva plaukstas (2007) un prozas izlase Kuģi, kas neatgriežas (2007). Rūta Skujiņa beidz savas mūža dienas 1964. gadā meitas Lalitas Muižnieces dzīves vietā Kalamazū. Apbedīta Meža kapos Rīgā kopā ar jaunībā mirušo māsu, dzejnieci Austru Skujiņu, un brāli Arvidu. Sekojošās publikācijas pamatā ir rakstnieces 100 gadu jubilejā Rīgas Latviešu biedrības Zelta zālē (2007.7.VI) nolasīto runu fragmenti. (R.E.)

Literatūras zinātnieks Viesturs Vecgrāvis:

Domājot par Rūtas Skujiņas simtgades svinībām un par to, ko viņa ir veikusi latviešu literatūrā, es apstājos pie trim pamata punktiem. Viens būtu konkrētais, reālās dzīves vēstījums. Tas sākas ar Vidrižu mežiem un gāršām, kur Rūta Skujiņa piedzimst. Tur viņa iemīlo dabu visā tās dažādībā, ne tikai harmonijā, bet arī disharmonijā, visos tās pārsteigumos, un tai pašā laikā dabu, kas cilvēkam ir ļoti tuva.

Nākamais posms ir meitenes izmisīgā vēlēšanās nokļūt Rīgā. Pirmo reizi būt prom no Vidrižiem un redzēt Rīgu un cik tur ir daudz pārsteigumu – tas viņai ir liels pārdzīvojums. Un vēl viena nianse bērnībā. Rūta Skujiņa ļoti gribēja mācīties. Skolā tai laikā varēja sākt iet no astoņu gadu vecuma, tie bija Pirmā

pasaules kara laiki. Rūta Skujiņa vecākiem prasa, lai viņu sūta uz skolu jau agrāk. Vecāki tomēr gadu vēl pagaida un tad meiteni laiž skolā, dodot ļoti zīmīgu novēlējumu: Ja tev dara pāri, tad turies pretī. Tas ir tēva vēlējums, tēva vārdi mazajai Rūtai, un Rūta to saglabā uz visu mūžu.

Skolas gadi ir lielu pārsteigumu, arī lielu prieku gadi. Kad Rūtai Skujiņai ir 19 gadi, 1926. gadā, iznāk maza jauno autoru dzejas grāmatiņa ar zīmīgu nosaukumu *5x5*. Šai krājumiņā Rūta Skujiņa debitē savā otrajā vārdā kā Emma Skujiņa.

1920. gados Rūta Skujiņa, līdzīgi kā jaunākā māsa Austra, sāk dzīvot Rīgā. Tas ir atkal liels piedzīvojums un pārsteigums. Rīga, manuprāt, sarado Rūtu ar tā laika latviešu inteliģenci, ar rakstniekiem, māksliniekiem un aktieriem. Viņa ļoti interesējusies arī par teātri un nav pārsteigums, ka viņas pirmais vīrs ir Dailes teātra aktieris Artūrs Filipsons.

1935. gadā iznāk Rūtas Skujiņas dzejoļu krājums *Kuģi*. Manuprāt, tas latviešu romantiskās dzejas ainavā uzrāda dažas būtiskas nianšes, kuras tā laika citiem romantiskajiem dzejniekiem nav tik izteiktas. Visupirms tas ir dabas skatījums, visā tā nemierā un dažādībā. Nākamais krājums *Putni* (1947) simbolizē romantisko nemieru, romantisko steigu, romantiskā ideāla piedzīvojumu.

Rūtas Skujiņas dzīvē ļoti laimīgs notikums ir iepazīšanās ar rakstnieku un *Jaunāko Ziņu* žurnālistu Jūliju Lāci. Viņš kļūst un paliek Rūtas Skujiņas mūža lielā mīlestība.

1930. gadu nogalē Rūta Skujiņa produktīvi nodarbojas ar rakstīšanu. Dzejas pantā iznāk bērnu grāmatas ar Margaritas Kovaļevskas ilustrācijām *Mārīte*, *Vasariņa*, *Strupastīša talcinieki*, arī jaunatnei domātie krājumi *Bērnības zemē*, *Mani bērnības draugi*, *Saulainie gadi*. Šķiet ir taisnība tiem kritiķiem, kuri ir vērtējuši, ka šī bērnu literatūra pieder pie labākā, kas tai laukā vispār ir radīts.

Nāk 1940. gads, kas Rūtas Skujiņas dzīvē iecērt smagu, sāpīgu cirtieni. Viņas vīrs Jūlijs Lācis kļūst par jaunās Latvijas ministru. Varbūt, ka gan Rūtai, gan Jūlijam ir ilūzijas par jauno sistēmu, taču šīs ilūzijas jau pēc nepilna gada ir iznīdētas. Iznīdētas sakarā ar Jūlija Lāča arestu un pazudināšanu. Rūta Skujiņa apjauš, ka tā laika izraisītajiem briesmīgiem notikumiem nav nekāda sakara ar to, ko gaidīja latviešu inteliģence.

Vācu okupācijas laiks arī ir samērā smags. Tomēr ir zīmīgi, ka Skujiņa turpina intensīvi strādāt. Kad 1944. gada rudenī Rīgas tuvumā

var jau dzirdēt kara dārdus, Rūtai Skujiņai ir skaidrs, ka viņai jādodas prom no dzimtenes. Prozas grāmatā *Kuģi, kas neatgriežas* Rūta Skujiņa apraksta šo traģisko brīdi, kad viņa ar savām meitām Māru un Lalitu pie rokas dodas prom no Latvijas.

Rūta Skujiņa trimdā raksta ļoti aktīvi un produktīvi. Taču tas vēl nenozīmē neko. Var rakstīt daudz arī jebkurš diletants. Rūtas Skujiņas lielā sāpe ir dzimtenes skumjas, pamestība no dzimtenes. Viss, kas viņai notiek ASV, pat latviešu vidē, viņai asociējas ar dzimteni. Esmu gandrīz pārliecināts, ka mūsu trimdas lirikā Skujiņa ir viena no tiem, kas šo trimdnieka sāpi pauž vispatiesāk, visintensīvāk un dvēseliski ļoti, ļoti dziļi.

Pārlasot jauno prozas izlasi *Kuģi, kas neatgriežas*, atklāju vienu politisku patiesību, un vispirms tā bija patiesība man pašam. Rūtas Skujiņas trimdā rakstītās esejas, miniatūras, it kā skicējumi – lielā tiesā dvēseliski, emocionāli atgādina mūsu Kārļa Skalbes *Mazās piezīmes*. Rūtas Skujiņas trimdā rakstītā proza pieder pie labākā, ko emigrācijas literatūra ir devusi. Asociācija ar Skalbi ir ļoti būtiska. Līdzīgi kā Skalbem, Rūtai Skujiņai primārais ir garīgums, dvēseliskums un blakus tam arī savas tautas ipatnību apziņa. Viņai ļoti būtiski ir apjaust, ka tauta trimdā ir izkļiedēta, ka jaunā paaudze daļēji novēršas no latvietības, bet, protams, ir arī cilvēki, kuri latvietības karogu tur ļoti augstu.

Rūta Skujiņa vēl piedzīvo impresiju grāmatas *Sirds dzīvo no niekiem* iznākšanu, bet ne pēdējo dzejoļu krājumu *Viss elpo zem saules*. Skujiņas rakstniecībā paveiktais izgaismojas visā spožumā, visā dažādībā un visā sugestīvajā.

Literatūras zinātniece, *Letonica* redaktore Ieva E. Kalniņa:

Sākšu ar rindām no Rūtas Skujiņas dzejoļa.

*Es gaismā iegāju un gaisma mani dala,
Lūk, viņu galos rotājās stari...
Vai neredzat, vai nepazīstat mani?
Uz sūnu tekas divas ēnas mīsies.
Kāds, kura nav, jums acīs ieskatīsies.
Uz vaiga miegā nožūst as'ru pēdas.
Jā, atceros: ir dziļas zemes bēdas.
Es pāri tām.
Bet visam vidū skanu.
Vai nedzirdat, vai nepazīstat mani?*

Kopš Atmodas ir pagājuši jau vairāk nekā 17 gadu, un šajā laikā Rūtas Skujiņas atceļš lēnām ir noticis, sācis iet pie lasītājiem. 1990. gadu sākumā mums bija iespēja iepazīties ar Rūtas Skujiņas prozu *Vējš svaids kaijas*. Bija

arī iespēja iepazīties ar 1936. gadā sarakstīto romānu par māsu Austru *Zvaigžņu bērni*. Ir sarūpētas arī Rūtas Skujiņas vēstules uz dzimteni mātai un draudzenei – *Eju, aizeju, atskatos*. Un šogad pie lasītājiem ceļu sākušas divas Rūtas Skujiņas izlases – dzejoļu un prozas.

Rakstot par Rūtu Skujiņu, jāsaka, man tas bija pārdomu laiks un zināmā mērā tas bija diezgan sāpīgi. Kā ūdens lāse var atspoguļot jūru vai okeānu, tā arī viena cilvēka, vienas latvietes dzīves gājums var atklāt visas mūsu tautas vēstures gaitu, jo patiesībā Skujiņas mūžā ir noticis gandrīz viss, kas ar mūsu tautu ir pagājušā gadsimtā noticis. Tur ir bijušas milzīgas alkas izrauties no lauku sētas, mācīties, tur ir bijis zināms kreisums, vēlēšanās, lai vienlīdzība valdītu starp cilvēkiem. Tur ir bijusi arī liela vēlēšanās piepildīt šo ideālu, cerēt, ka tas notiks 1940., 1941. gadā, un tikpat ļoti sāpīga vilšanās un dziļš ievainojums uz visu mūžu. Par šo kļūdu, drīzāk jāsaka, par šo pieredzi, dzejniece arī ļoti dārgi un sāpīgi ir samaksājusi.

Nonākot trimdā, viņas darbos ļoti ir sajūtamas ilgas, vēlēšanās atgriezties mājās. Varbūt it sevišķi manai paaudzei ir grūti izprast šo trimdas situāciju, bet, lasot Rūtas Skujiņas darbus, es to ļoti tieši sajutu. Cik ārkārtīgi bezcerīgas var būt šīs ilgas, cik ļoti dziļas un cik ļoti neiespējamas.

Bet Rūta Skujiņa drīz pēc savas nāves 1964. gadā atgriezās Latvijā. Viņa tika apglabāta Meža kapos. Un tad, turpat 30 gadus, nebija tikpat kā nekādu iespēju lasīt viņas darbus. Tagad šis parāds ir tā kā nolīdzināts un mums ir ļoti liels paldies jāsaka Rūtas Skujiņas meitām Lalitai un Mārai.

Valodniece un folkloriste Lalita Muižniece:

Amerikā iebraucām 1950. gadā, kad jaunie un spēcīgie pa lielākai tiesai jau bija izceļojuši. Pēc pusmūža sievietes ar diviem apgādājamiem bērniem liela pieprasījuma nebija. Nonācām Betlēmē, Pensilvānijā. Ar virējas darbu mūsu mātei negāja viegli. Tas ir – ar pašu darbu viņa tika labi galā, grūtāk bija ar kundzi. Abām – kundzei un virējai – bija līdzīgs temperaments, bet laimīgā kārtā arī aptveršana, ka šķiršanās nāks abām par labu. Nākamā darba vieta bija Istonā,

zēnu korporācijas kopmītnē. No turienes uz Kalamazū *pie latviešiem*, kur priekšā draugi no Fišbachas. Un darbs šūšanas fabrikā. Pēc gada ceļš uz Ņujorku, kur dzīvoja māsa un sarunāts darbs birojā. Ņujorkā sašķobījās veselība, un 1953. gadā Rūta Skujiņa atgriezās Kalamazū, kur dzīves ritmi mierīgāki, gaiss svaigāks, draugu dārzi pieejamāki. Daļas laika darbs birojā, vasarā ogu laukos un tad negaidīta Kalamazū Fonda ikmēneša stipendija rakstīšanai. Stipendija nebija liela, bet Skujiņa, pieradusi izdzīvot ar mazumu, cik atļāva veselība, nodevās rakstīšanai. Jau Betlēmēs posmā viņa sāka rakstīt impresijas par ikdienas dzīvi, notikumiem, cilvēkiem, ko nākamos 13 gadus publicēja Helmārs Rudzītis savā jaunās zemes laikrakstā *Laiks*. Tās sakopotas grāmatā *Sirds dzīvo no niekiem* (Ņujorkā: Grāmatu Draugs, 1963), un visi, ieskaitot autori un izdevēju, bija pārsteigti par grāmatas lielo rezonanci. Grāmata iznāca vairākos iespaidumos. Tikko iznākušajā prozas krājumā *Kuģi, kas neatgriežas* lasāmas gandrīz visas *Sirds dzīvo no niekiem* impresijas.

Amerikas gados lielāko tiesu darbu Rūta Skujiņa publicēja laikrakstā *Laiks, Londonas Avīze* un *Laika Mēnešraksts*, nedaudz žurnālos *Tilts, Jaunā Gaita, Mazputniņš* un citur.

Rūta Skujiņa 1940. gadā

Kad apprecējos ar Valdi Muižnieku, pēc gada nodzīvošanas Čikāgā, 1959. gada pavasarī atgriezāmies Kalamazū un nodzīvojām kopā ar mammīti līdz viņas mūža beigām. 1960. gadā iepirkām māju Kaiju ceļā, kur pēc ilgiem gadiem Rūta tika atkal pie sava stūrīša, pie būdiņas, kā viņa un visi citi sauca mazo zaļo mājiņu dārza vidū. 1959. gadā dzimušais mazdēls Zintis šajos gados bija viņas labākais draugs. Pārtecējis pāri pagalmam, Zintis klauvēja pie būdiņas durvīm ar priecīgu saucieni: *Memmīt, tavs puisītis*

nāk! Aiz būdiņas bija plašs dārzs, kur Rūta bāza zemē, kā pati mēdza teikt, no draugu dārziem atvestus stādus, spraudekļus, sēja sēklas. Bija gan puķu dobes, gan sakņu dārzs, gan ogulāji un vītlokokas. Šajos gados atsākās intensīvāka dzejoļu rakstīšana, arī filozofiskāka pieeja dzīvei, kas atspoguļojās dzejoļos. Dzejoļi veltīti arī mazdēlam Zintim un gadu jaunākai māsiņai Sarmai.

Diemžēl slimība nelikās mierā. Pēc operācijām tā atslāba, tad atkal atgriezās. Dzejoļos

atbalsojās nāves tuvuma nojautas vai pat zināšana. Dzīves pēdējā gadā Rūta sarakstīja jau pieminēto atmiņu grāmatu *Vējš svaida kaijas*. Jaužot, ka slimība neatlaidīsies, pēdējās nodaļas tika sarakstītas steigā. Tomēr pašu grāmatas iznākšanu Rūta nesagaidīja, vienīgi vāka zīmējumu. Pēc nāves iznāca arī pēdējais dzejoļu krājums *Viss elpo zem saules*, kas tagad iekļauts izlasē *Uz Dieva plaukstas*.

No šīs pasaules Rūta Skujiņa atvadījās dzestrā, bet saulainā 1964. gada 16. aprīļa rītā. Pirms tam viņa bija paspējusi sakārtot savus manuskriptus, saraksti, pataupot tikai pa atsevišķai vēstulei no draugiem, radiem, bija uzrakstījusi atvadu vēstuli ar norādījumiem, kā izvadīt, ko nodziedāt.

Neraudiet un nesērojiet. Es aizeju ar gaismu un ticību sirdī, ka "vienmēr un vienmēr mēs satiksimies citās pasaulēs", viņa tajā rakstīja 1964. gada martā.

Publiciste Māra Celle:

Rūta Skujiņa bija liela smējēja. Kavējoties atmiņās, viņa mācēja saskatīt komisko arī nopietnās, pat traģiskās situācijās. Kad pie viņas ciemos atbrauca māsa Herta Zāmuēle no Ņujorkas, man atmiņā, ka laiks pagāja vienos smieklos. Hertai patika iekārtoties „ķēķīti” un tur, pie galda, ar kafijas krūzi vai liķierīti un cigareti, palikt tikpat kā visu dienu.

Rūta bija laba stāstītāja. It sevišķi viņai pati-

ka atstāstīt kaut ko tādu, kas nobeidzas ar lielu joku. Kad stāstījums tuvojās beigām, viņai pašai jau sāka nākt smieklī. Viņas smieklī bija tik lipīgi un aizrautīgi, ka arī klausītāji sāka smieties. Un tad iznāca, ka visi smejas viens par otra smieklīem, vēl nedzirdējuši stāsta beigas.

Cik daudz no šīs smiešanās Rūtai bija fronte jeb plivurs, kas viņu pasargāja no bēdām, ko viņai bija nācies pārdzīvot, nezina. Zīmīgs tomēr ir šāds viņas dzejolis:

*Cik tu gaiši proti smiet,
Vai tev bēdas garām iet?
– Nē, es tikai savu smeldzi
remdinu ar smieklu veldzi.
Tad, kad dienas gaisma dziest,
manās krūtīs tumsa briest.
Acis tad ar delnām sedzu,
sava mūža sāpes redzu.
Dzīve mācījusi ir,
kā tās lapas jāaizšķir,
kur ik burts kā liesmas dzēlums,
kur ik rinda moku kvēlums.
Rakstus šos tev nelasīt...*

1963. gada vasaru, kas izrādījās manas mātes pēdējā, es biju atgriezies pie viņas. Pievakarēs, pēc darba, es pavadīju daudz stundu kopā ar savu māti. Šis mums abām izvērtās liels tuvības laiks, mēs ne par ko vairs neķildojāmies. Viņa man daudz ko stāstīja, bet es daudz ko arī nepajautāju. Vienmēr šķīta, ka laika visam diezgan. Bet tad izrādījās, ka laika vairs nav nekam. Un tas, kas zudis līdz ar dzīvo cilvēku, paliek nezinašs. □

Rūtas Skujiņas simtgades jubilejā Rīgas Latviešu biedrības namā. No kr.: Zintis Muižnieks, Ieva Harmes (dz. Celle), Māra Celle, Lalita Muižniece, Kārlis Celle, Jūlijs un Pēteris Liepiņi, Sarma Muižniece Liepiņa.

Eva Eglāja-Kristsons

DZELZS PRIEKŠKARS, AUKSTAIS KARŠ UN LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒSTURE

DZELZS PRIEKŠKARA UN AUKSTĀ KARA JĒDZIENS

Dzelzs priekškarš (citā variantā – dzelzs aizkarš) ir termins, kas apzīmē robežu, kura simboliski, ideoloģiski un fiziski sadalīja Eiropu divās politiskās telpās no II Pasaules kara beigām līdz Aukstā kara beigām, t.i., aptuveni no 1945. līdz 1990.gadam. Aukstais karš izpaudās kā ilgstošs militārs saspīlējums starp komunistiski totalitāro valstu sistēmu PSRS virsvadībā no vienas puses un demokrātisko Rietumu valstu sistēmu ASV virsvadībā no otras puses. Vienlaikus notika gan atklāta, gan slepena politiskā, ekonomiskā un ideoloģiskā cīņa. Plaši pazīstams dzelzs priekškara simbols bija Berlīnes mūris, kas uzskatāmi un izteiksmīgi šķīra Rietumu brīvo pasauli, kurā ir nodrošinātas cilvēka – indivīda un pilsoņa – tiesības un brīvības, un Austrumu totalitāro pasauli, kurā cilvēks dzīvo pazemojošu aizliegumu un ierobežojumu apstākļos, komunistu varas represīvo un ideoloģisko orgānu kontrolē.

Dzelzs priekškarš bija Rietumu termins. Tas plaši lietots latviešu trimdas izdevumos. Piemēram, ASV izdotajā latviešu žurnālā *Tilts* bija rubrika „Latvija aiz dzelzs aizkara”¹. Austrumu pusē terminu „dzelzs priekškarš” parasti npublicēja plašai sabiedrībai, savukārt vārdu salikums „Aukstais karš” ir ticis lietots kā politikas termins abās dzelzs priekškara pusēs. Piemēram, Rietumos Arveda Švābes redakcijā izdotajā *Latvju enciklopēdijā* ir šķirklis „dzelzs priekškarš”². 1987.gadā Rīgā

1. „Latvija aiz dzelzs aizkara.” *Tilts* 23(1957):36.

2. *Latvju enciklopēdija*. 6.grāmata. Stokholmā: Trīs vaigznes, 1950:559.

Latvijas Universitātes Filoloģijas zinātņu doktores (2007) Evas Eglājas-Kristsones interešu lokā ir “balto plankumu” aizpildīšana krievu okupētās Latvijas un latviešu trimdas literātu saskarsmes jomā, par ko liecina vairākas viņas publikācijas zinātniski vai literāri ievirzītos rakstu krājumos, to vidū *Jaunajā Gaitā* – nr. 235(2003), 237(2004), 245(2006).

Galvenajā enciklopēdiju redakcijā izdota *Politiskā enciklopēdija* Pētera Jērāna redakcijā. Tajā ir šķirklis „Aukstais karš”, bet nekur nav pieminēts jēdziens „dzelzs priekškarš”. Padomju Latvijā izdotajā politizētajā daļliteratūrā šo jēdzienu lieto tikai personāži, kas pārstāv padomju varai naidīgos Rietumus – ārzemnieki un latviešu “buržuāziskie emigranti”³. Jāatzīmē, ka termins „dzelzs priekškarš” lietots tikai, lai apzīmētu stingri apsargātās robežas Centrāleiropā, un nekad netika izmantots, lai apzīmētu līdzīgas robežas Āzijā starp komunistisko un kapitālistisko režīmu valstīm. Aukstais karš neatgriezeniski beidzās 1991.gadā ar PSRS sabrukumu, bet dzelzs priekškarš faktiski bija beidzis funkcionēt jau 1990.gadā.

Politiskā jēdziena „dzelzs priekškarš” etimoloģija ir saistīta ar teātra vēsturi. 20.gadsimta sākumā teātros bija sastopams ugunsdrošības aizkarš – dzelzs siena (*Eisener Vorhang*), kas nolaidās skatuves priekšā, tiklīdz uz skatuves sākās ugunsgrēks, norobežojot to no zālē sēdošajiem skatītājiem. Šo aizkaru kā tēlainu metaforu politiskā tekstā izmantoja Beļģijas karaliene Elizabete 1914. gadā, raksturojot Vācijas – Beļģijas attiecības. 1939. gadā zinātnieks Duglass Rīds (Douglas Reed) izmantoja šo metaforu grāmatā par Dienvidslāviju, raksturojot serbu – horvātu attiecības⁴.

Minēto metaforu lietoja arī nacistiskās Vācijas propagandas ministrs Gebelss (Joseph Goebbels) II Pasaules kara beigās, kritizējot Vācijas pretinieku koalīcijas valstu – ASV, Lielbritānijas un Padomju Savienības – līderu Rūzvelta (Franklin Delano Roosevelt), Čerčila (Sir Winston Churchill) un Staļina (Josif Staļin) vienošanos Jaltā, kas paredzēja atdot padomju spēkiem visu Austrumu un Dienvidu Eiropu un lielāko daļu reicha. *Dzelzs priekškarš nolaidīsies pāri šai milzīgajai teritorijai, kuru kontrolēs PSRS*, rakstīts Gebelsa rakstā „Das Jahr 2000” avīzē *Das Reich* 1945.25.II.

Pēc nacistiskās Vācijas sakāves bijušo sabiedroto – PSRS un demokrātisko Rietumu valstu – attiecības neizbēgami saasinās, un britu

3. Piem., Grigulis A. *Kad lietus un vēji sitas logā*. Rīgā: Latvijas valsts izdevniecība, 1965:354.

4. http://en.wikipedia.org/wiki/Iron_Curtain.

valstsvīrs Vinstons Čerčils tās sāk raksturot ar metaforu „dzelzs priekškarš”. Tā 1945.gada maijā un jūnijā, ASV prezidentam Trumenam (Harry S. Truman) adresētās telegrammās Čerčils izteicās, ka dzelzs priekškarš ir nolaidies priekšā padomju okupētajai Eiropas daļai un nav zināms, kas aiz tā notiek. Viņš nopietni bažījās, ka, nesāņemot stingru ASV atbalstu, karā novārdzinātā Eiropa paliks nespējīga izturēt PSRS spiedienu, tādēļ protestēja pret iespējamu ASV karaspēka atvilkšanu, kas *var atvest padomju varu pašā Eiropas sirdī*⁵. Potsdamas konferencē⁶ Čerčils izteica pārmetumu PSRS diktatoram Staļinam par dzelzs priekškaru, kas nolaists priekšā britu misijai Bukarestē⁷.

Metafora „dzelzs priekškarš” kļuva chrestomātiska pēc Čerčila runas Vestminsteres prezbitēriāņu vīriešu koledža Fultonas pilsētā ASV 1946.5.III.⁸ Savam priekšlasījumam Čerčils bija devis nosaukumu „The Sinews Peace”, taču runa nekavējotī tika publicēta avīzēs ar virsrakstiem, kuros figurēja vārds „dzelzs priekškarš”. Fultonas runu pats Čerčils nosaucis par svarīgāko visā savā politiskajā darbībā. Raksturodams Maskavas varas sistēmu pēckara Viduseiropā un Austrumeiropā, Čerčils izteicās, ka no Baltijas jūras līdz Adrijas jūrai **pāri visam kontinentam ir nolaists dzelzs priekškarš**, aiz tā dzīvojošās Viduseiropas un Austrumeiropas tautas atrodas pastiprinātā Maskavas uzraudzībā, komunistiskajām partijām, kuras pirms kara visās Austrumeiropas valstīs bija ļoti niecīgas, ir piešķirts stāvoklis un spēks, kas ievērojami pārsniedz to biedru skaitu, un tās visus iedzīvotājus cenšas turēt totalitārā kontrolē, bet daudzās valstīs tālu no Krievijas ir izveidotas komunistiskās „piektās kolonnas”, kuras pilnīgā vienotībā un bez ierunām paklausīgi pilda komunistiskā centra direktīvas, aizvien

5. US Dept of State, Foreign Relations of the US, The Conference of Berlin (Potsdam), 1945, vol. 1:9.

6. Potsdamas konferencē 1945.gada vasarā spēcīgākās un lielākās II Pasaules kara Sabiedroto valstis, no kurām spēcīgākās bija PSRS, ASV un Lielbritānija, lēma, kā pārvaldīt sakauto nacistisko Vāciju, vienojās par pēckara politiskās sistēmas izveidošanu un valstu robežu noteikšanu.

7. US Dept of State, Foreign Relations of the US, The Conference of Berlin (Potsdam) 1945, vol. 1:92.

8. http://en.wikipedia.org/wiki/Iron_Curtain

vairāk apdraudot kristīgo civilizāciju. Ietekmīgais politiķis pateica skarbu patiesību par Padomju Savienības mērķiem – panākt neierobežotu savas varas un ideoloģijas izplatību. Vinstons Čerčils aicināja izveidot ASV un Lielbritānijas savienību, lai kopīgi cīnītos pret komunisma draudiem pasaulē⁹. Fultonas runa tiek uzskatīta par sākumu starptautisko attiecību laikmetam, kuru apzīmē ar vārdiem „Aukstais karš”.

PSRS radītā dzelzs priekškara sistēma centās izolēt komunistisko partiju kontrolēto pasaules daļu no demokrātiskajiem Rietumiem. Pēc Maskavas komunistu iecerēs, „sociālistiskās nometnes” valstu saimei bija jāizveido savs sociālistiskās kultūras modelis, kuru nedrīkstēja ietekmēt Rietumu kultūras formas un idejas. Taču šo mērķi PSRS nenasiedza. Liela sabiedrības daļa iekšēji nepieņēma padomju un Rietumu kultūru pretstatīšanu, pilnīga norobežošanās nebija iespējama, tādēļ varas iestāžu kontrolē veidojās kultūras sakari un apmaiņa, kas kļuva par Aukstā kara cīņas lauku.

KULTŪRA KĀ AUKSTĀ KARA IDEOLOĢISKĀS CĪŅAS IEROCIS

Kultūras sakari starp padomju Latviju un trimdas latviešiem Rietumos Aukstā kara laikā ir uzskatāmi par nozīmīgu latviešu kultūras un literatūras vēstures tēmu, jo sakaros piedalījās redzamākie tālaika kultūras darbinieki, un ievērojama lomu spēlēja rakstnieki. Kultūras sakarus plānoja un kontrolēja VDK, cenšoties ar kultūras līdzekļiem un kultūras aizsegā veikt trimdas un Rietumu sabiedrības izpēti un ietekmēšanu. Vērtējot Latvijas PSR un trimdas kultūras sakarus, nepieciešams plašāks ieskats par kultūras funkcijām Aukstajā karā pasaules mērogā.

Rietumu zinātnieki diskutē un joprojām nav atraduši vienotu viedokli par to, kas sagrāva dzelzs priekškaru, kāpēc 20.gs. 90. gadu

9. Čerčila iecerētajai savienībai pievienojās citas demokrātiskās rietumvalstis, un 1949.gadā izveidoja militāro NATO bloku ar mērķi kopīgi aizsargāties pret pasaulē lielākās armijas – Padomju armijas draudiem. Tam Maskava pretstatīja militāro Varšavas līguma bloku, kurā bija iekļautas valstis ar PSRS kontrolētu komunistu vadību un sociālistisku ekonomiku.

sākumā tik negaidīti sabruka draudīgā, militāri spēcīgā padomju lielvalsts. Ietekmīgais latviešu dzejnieks, PSRS pārbūves politiķis un Latvijas Atmodas politiskais līderis Jānis Peters uzskata, ka Auksto karu pārtrauca un totalitāro padomju režīmu sagrāva Kremļa „revolūcija no augšas” – *nomenklatūras revolūcija*¹⁰. Rietumu zinātniskajās publikācijās ir daudz izskaidrojumu notikušajam, un tie nereti ir pretrunīgi¹¹. Nesenākie pētījumi apliecina, ka viens no būtiskākajiem faktoriem, kas izraisīja padomju režīma sabrukumu, bija Rietumu ietekme uz Padomju bloka iekšējo evolūciju, kas tika panākta kultūras un subkultūras sacensībā starp Padomju Savienību un Rietumiem.

Aukstais karš tika daļēji realizēts ar vārdu un tēlu palīdzību. 40 gadus ilgajā cīņā starp Austrumiem un Rietumiem pašā uzmanības centrā bija propaganda dažādos līmeņos un daudzveidīgās izpausmēs, proti, informācijas kara ieroči bija mūzika, dejas māksla, kino valoda, dizaina formas, vārdu un tēlu izplatīšana, radišana¹². Gandrīz viss, sākot ar sportu, baletu, līdz pat komiksiem un kosmosa kuģiem, ieguva politisku nozīmi un potenciāli varēja tikt izmantots kā ierocis gan lai ietekmētu pašmāju viedokli, gan lai grautu ārzemju sabiedrību dzelzs priekšvara pretējā pusē¹³. Grāmatas, filmas, gleznas un sporta pasākumi ne vien atspoguļoja, bet arī aktīvi projicēja politiskās un ideoloģiskās nozīmes. Propaganda, ko tikpat kā nemanāmi izplatīja laika gaitā, ilgtermiņā iedarbojās efektīvi. Šajā ziņā Rietumi ar saviem spēcīgajiem finansiālajiem un sakaru resursiem parādīja lielāku spēju izplatīt savu vēstījumu, turklāt Rietumu ietekmi visā pasaulē pēc II Pasaules kara pastiprināja pieaugošā amerikāņu popkultūras klātbūtne, ar kuru Maskavas režīms

10. Mille A. *Te un citadelē. Jānis Peters. Tumšsarkanā*. Rīga: Atēna, 2006:282.

11. Tā Marks Kramers secinājis: Par spīti milzīgajai Padomju Savienības sabrukuma nozīmībai, Rietumu zinātnieki līdz šim nav adekvāti izskaidrojuši, kāpēc un kā tas notika. („The Collapse of East European Communism and the Repercussions within the Soviet Union”. *Journal of Cold War Studies*. Vol.5, No.4:178.–256.)

12. Shaw T. „The Politics of Cold War Culture”. *Journal of Cold War Studies*. Vol.3, No.3, Fall 2001:59.

13. Turpat.

ilgstoši nespēja konkurēt pat savās mājās. Tas kopumā radīja situāciju, ka Aukstā kara sacensībā par ļaužu sirdīm un prātiem komunistu pasaulei nebija izredžu uzvarēt¹⁴.

Rietumu pētnieki atzīst, ka propagandas efektivitāti un valsts kultūras politikas iespaidu uz sabiedrisko domu Aukstā kara laikā nav iespējams „precīzi nomērīt”, taču nešaubās, ka kultūras aktivitātēm ir centrālā loma un tās ir noteikušas daudzu cilvēku Aukstā kara uztveri¹⁵. 20.gs. pēdējā ceturksnī tapuši daudzi pētījumi kultūras studiju disciplīnā par vēsturiskiem un politiskiem laikmetiem, no kuriem Aukstais karš ir īpaši raksturīgs ar kultūras (gan masu, gan elitārās) izmantošanu komunikācijai un manipulācijām politisku mērķu sasniegšanā, ko plānoja, vadīja un kontrolēja abu pušu specdienesti.

Pēc II Pasaules kara liela Rietumu inteliģences daļa neticēja informācijai par staļiniskajiem noziegumiem un simpatizēja Padomju Savienībai. Ievērojamie Rietumu augstās kultūras pārstāvji Pablo Pikaso, Luiss Aragons, Bertolts Brechts aktīvi iesaistījās globālajā „miera cīņā”, kuras inspirēšanu slepeni vadīja PSRS specdienesti. Minētās personības komunistisko režīmu valstīs tika popularizētas un cildinātas kā „progresīvas”. ASV Centrālā Izlūkošanas pārvalde (CIP jeb CIA, t.i., Central Intelligence Agency) bija sevišķi norūpējusies par franču rakstnieka, kreisā intelektuāļa Žana Pola Sartra ietekmi inteliģencē¹⁶.

Lai panāktu kreiso ideoloģiju ietekmes mazināšanos un Ziemeļatlantisko ideju ietekmes pārsvaru pār PSRS ietekmi, Rietumberlīnē tika izveidota (1949) starptautiska sabiedriskā organizācija Congress for Cultural Freedom (CCF), kas patiesībā bija CIP segorganizācija. Tai bija biroji 35 valstīs. CCF izdeva ap 20 prestižu žurnālu, rīkoja mākslas izstādes, prestižas starptautiskas konferences. Daudzi CCF biedri, proti, – rakstnieki, mākslinieki, aktieri, režisori, mūziķi un filantropi, ilgi nezināja, ka organizācijas darbu plāno, vada

14. Turpat, 75

15. Shaw T. „The Politics of Cold War Culture.” *Journal of Cold War Studies*, Vol.3, No.3, Fall 2001:75.

16. The Congress of Cultural Freedom. <http://www.bilderberg.org/ccf.htm>

un kontrolē CIP. Taču par vienu no galvenajiem cēloņiem, kāpēc Rietumu oficiālie propagandisti kopumā guva ievērojamu pārsvaru pār saviem Austrumu konkurentiem, tiek uzskatīts fakts, ka Rietumos ārkārtīgi daudz cilvēku un grupu bija gatavi un nemudināmi piedalīties kultūras projektos, kas nosodītu un kritizētu komunistu sistēmu, cildinātu demokrātijas labās īpašības un spēku¹⁷.

Rietumu zinātnieki lielu uzmanību velta jautājumam, cik lielā mērā kultūra Aukstajā karā tika izmantota kā valsts propagandas līdzeklis Rietumos, pretstatot to Austrumiem¹⁸. Pētījumu lielākā daļa apliecina, ka ļoti daudzu Rietumu kultūras darbinieku ieguldījums kultūras konfliktā ar PSRS ir brīvprātīgs. Viens no pirmajiem Aukstā kara cīnītājiem pret komunismu literatūras laukā bija angļu rakstnieks Džordžs Orvels, kurš vērsa savu dzelīgo satīru pret Padomju Savienību jau tad, kad Lielbritānija un PSRS vēl bija sabiedrotās (pazīstamais romāns *Dzīvnieku ferma* rakstīts II Pasaules kara gados), un līdz mūža beigām brīvprātīgi sadarbojās ar britu Ārzemju biroju¹⁹ (British Foreign Office). Neilgi pirms nāves, precīzāk, 1950.gadā, Orvels britu valdībai sastādījis un iesniedzis konfidenciālu sarakstu ar „slepenajiem komunistiem” mākslas un mediju pasaulē, t.i., iesniedzot šādu sarakstu, norādījis, ar kurām slavenībām valstij nebūtu iespējams un ieteicams mēģināt sadarboties antikomunistiskās propagandas laukā. Šis Orvela biogrāfijas fakts kļuva zināms atklātībā 1996.gadā, atslepenojot britu Ārzemju biroja slepenās lietas. Šis atklājums izraisīja debates par to, vai bija kāds, kas rakstīja, gleznoja, pat domāja pilnīgi brīvi, vai visa kultūra abpus dzelzs priekškara bija tikai izvērsta politika un kā būtu jāmainās sabiedrības izpratnei par šo konfliktu²⁰.

17. Shaw T. „The Politics of Cold War Culture.” *Journal of Cold War Studies*, Vol.3, No.3, Fall 2001:75.

18. Turpat.

19. Jaunībā 1930. gados Orvels bijis kreisais anarchists, kad brīvprātīgi karojis par sociālismu Spānijas pilsoņkarā, taču piedzīvojis staļinistu aģentūras mēģinājumus sistemātiski un nesaudzīgi iznīcināt visus anarchistus un citus no Maskavas atšķirīgi domājošos kreisos. Tas izraisīja Orvela politisko uzskatu maiņu.

20. Shaw T. „The Politics of Cold War Culture.” *Journal*

Daudzi kultūras darbinieki Rietumos brīvprātīgi piedalījās tiešā vai slēptā propagandas darbā, nereti neapzinoties valsts varas neredzamo klātbūtni viņu aktivitātēs. Britu Ārzemju birojam bija slepena nodaļa Information Research Department (IRD), kuras uzdevums bija pretdarbība PSRS propagandai un ietekmes aģentūras infiltrācijai kultūras laukā. IRD sniedza palīdzību aktīviem, pretkomunistiski noskaņotiem filantropiem, māksliniekiem, dzejniekiem, aktieriem un intelektuāļiem. Daudzi par to pat nezināja, bet daudzi citi, kā, piemēram, Orvels, brīvi sadarbojās. Arī Anglijā dzīvojošais latviešu rakstnieks Guntis Zariņš, vēlēdamies apmeklēt Latviju un izrādīdams iniciatīvu izdot angļu valodā latviešu literatūras un mākslas almanahu, kurā vienkopus būtu publicēti mākslinieciski augstvērtīgi trimdas un Latvijas PSR rakstnieku un mākslinieku darbi²¹, ieinteresēja britu iestādes atbalstīt viņa kultūras sakarus ar nolūku ideoloģiski ietekmēt padomju sabiedrību. Vēstulē ASV dzīvojošajam dzejniekam Gunaram Saliņam Guntis Zariņš konfidenciāli paskaidro (1964): ...*angļu nostāja ir sekojoša: jo Jums būs lielāks kontakts ar viņiem, jo labāk mēs varēsim viņus liberalizēt, un komunisma liberalizācija ir komunisma gals. (..) Pašlaik stāvoklis ir sekojošs – es esmu viņiem vajadzīgs kā „pārbēdzējs” un liberālā – komunistiskā emigranta simbols.*²²

Kultūru sacensība Aukstajā karā nebūtu iedomājama bez kultūras sakariem starp abām pretējām pusēm, t.i., starp PSRS un Rietumvalstīm. Latviešu informatīvajā telpā dominē priekšstats, ka Padomju – Rietumu kultūras sakaru ideja un iniciatīva pieder Padomju Savienības pusei, taču ir fakti, kas liecina, par Rietumu iniciatīvu Aukstā kara laikā. Jau minētajā piemērā Guntis Zariņš sadarbojās ar britu speciālistiem. Arī Guntis Liepiņš, viens no trimdas presē asi kritizētajiem kultūras sakaru organizētājiem, Kanādas latviešu sabiedriskās organizācijas *Dar dedze* dibinātājiem, ir sadarbojies ar Kanā-

of Cold War Studies, Vol.3, No.3, Fall 2001:61

21. „Uz naža asmens. Viena tauta. Iz kultūras sakaru vēstures. Guntis Zariņš.” R.Ceļa publicācija. *Karogs*, 2(2002):181.

22. Turpat, 176.

das specdienestu Royal Canadian Mounted Police (Karaliskā Kanādas Jātņieku policija)²³. Raksturīgi, ka trimdas vadība un sabiedrības vairākums nespēja pieņemt kultūras sakarus kā metodi, kas varētu darboties pretēji PSRS nolūkiem. Tāpēc ir noderīgi palūkoties, kā veidojās angloamerikāņu – krievu kultūras sakari un kādi tiem bija rezultāti.

60. gados ASV piedāvāja PSRS slēgt kultūras līgumu, kas paredzēja: 1) padomju un ASV studentu apmaiņas braucienus un stažēšanos abu pušu augstskolās; 2) padomju rakstnieku viesošanos pie rakstniekiem ASV un amerikāņu rakstnieku viesošanos pie rakstniekiem PSRS. Padomju puse atbildēja pozitīvi, un apmaiņas braucieni notika, taču ātri vien izrādījās, ka padomju puse baidās. ASV puse bez bažām bija gatava sūtīt un pieņemt daudz lielāku studentu skaitu, nekā PSRS uzdrošinājās piekrist. Studentu vietā patiesībā uz ASV augstskolām tika nosūtīti rūpīgi pārbaudīti PSKP nomenklatūras kadri – cilvēki ar pabeigtu augstāko izglītību, vismaz aspiranti. Tie dalījās divās lielās grupās: 1) Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālkomitejas (PSKP CK) kadri; 2) VDK darbinieki. Vēlāk, M. Gorbačova pārbūves (perestroikas) politikas laikā, atklājās, ka no bijušajiem pirmo ASV-PSRS kultūras sakaru dalībniekiem daudzi toreizējie PSKP CK kadri ir kļuvuši par reformatoriem – Rietumu parauga demokrātijas, vārda un preses brīvības, decentralizētas tirgus ekonomikas un demilitarizācijas aizstāvjiem un iniciatoriem. Šie CK kadri realizēja atgriešanos kapitālistiskajā saimniekošanas sistēmā. Bijušie VDK un citu specdienestu kadri un proimpēriskie analītiķi Krievijā šodien traktē bijušo PSKP CK kadru rīcību 1990.gados kā „nodevīgu” pakļaušanos Rietumu ietekmei, kas noveda PSRS līdz sakāvei Aukstajā karā²⁴. Arī paši bijušie CK kadri atzīst, ka Rietumos redzētais viņus pārliecinājis par nepieciešamību atteikties no komunistiskajiem mērķiem un principiem. Tātad ar studentu apmaiņu ASV puse sekmīgi grāva daudzu vēlāk ietekmīgu PSKP

23. No G. un A.Liepiņu privātā arhīva Toronto, Kanādā

24. Pečeņev V. *Smutnoje vremja – novejšaja istorija Rossiji*. Moskva: Izdateļstvo Norma, 2004:21; Kadetovs. *Kak Suvorov predaval Akvarium*. Moskva, OLMA-PRESS, 2004:41.

nomenklatūras biedru komunistisko pārliecību, izraisot viņos simpātijas pret Rietumiem un vēlmi mainīt Padomju Savienības politisko un ekonomisko iekārtu. Piemēram, viens no šādiem 60. gadu jaunažiem CK kadriem bija Aleksandrs Jakovļevs – vēlāk viens no vadošajiem Mihaila Gorbačova laika reformkomunistiem, dēvēts par „Perestroikas (Pārbūves) arhitektu”, un viens no konsekventākajiem Borisa Jeļcina laika Krievijas demokrātiem. Viņš bija viens no pirmajiem dalībniekiem 60. gadu apmaiņas braucienos, pavadīdams gadu kā doktorantūras students Kolumbijas Universitātē, kur viņš studēja mūsdienu Amerikas vēsturi un politiku²⁵. Pats Jakovļevs ir apliecinājis, ka Amerikā pavadītais laiks mainījis viņa uzskatus, un apgalvojis, ka viņa darbības mērķis 90. gados bijis komunistiskā Padomju Savienības režīma likvidēšana²⁶.

Arī rakstnieku apmaiņa, kas sākās 60. gados, deva ASV pusei vēlamus rezultātus. PSRS rakstnieki, tiekoties un sarunājoties ar ASV kolēģiem, pārliecinājās, ka tiem nav tēmu, par kurām jābaidās atklāti runāt. Tā viens no amerikāņu rakstniekiem, kuri viesojās pie krievu rakstniekiem PSRS 1963.gadā, liecināja: *Es sapratu, ka tas, ko viņi uzzināja no atbraukušajiem amerikāņu rakstniekiem, bija mūsu iespaidīgā brīvība izteikt savas domas (..), mums piemita rakstnieku tendence atklāti izteikties par pretrunīgajiem, strīdīgajiem jautājumiem. Es tajā mēnesī to darīju bieži, un katru reizi varēju manīt, cik ļoti mani apskauda. Citiem vārdiem sakot, apmaiņa deva iespēju padomju rakstniekiem, intelektuāļiem, studentiem u.c. redzēt, ka apzīmējums „vārda brīvība” nebija tikai politiskais žargons.*²⁷

Ričmonds (Yale Richmond)²⁸, viens no ASV Informācijas aģentūras virsniekiem, kurš strādāja Maskavā, labi pārzināja un pats

25. Richmond Y. *Cultural Exchange and the Cold War. Raising the Iron Curtain*. The Pennsylvania State University Press, 2003:153–155.

26. Pečeņev V., 21.

27. Richmond Y.

28. Pats Y.Ričmonds, kā atvaļināts ASV Informācijas aģentūras virsnieks (United States Information Agency), kurš strādājis Maskavā, ļoti labi pārzina šos apmaiņas braucienus, no kuriem daudzus administrēja tieši viņa aģentūra.

administrēja apmaiņas braucienus, piedāvā savu vērojumu par Padomju Savienības sabrukumu, uzsverot, ka nozīmīgs faktors bijis Rietumu ideju iedarbība uz padomju cilvēkiem, tātad Aukstā kara beigas un komunisma sabrukums ir vairāk kā 35 gadus notikušo padomju kontaktu un apmaiņu ar Rietumiem un ASV rezultāts. Ričmonds uzsver: *Vēl jo vairāk, šo kultūras, izglītības, informācijas, zinātnes un tehnoloģijas apmaiņu brīvi vadīja ASV, pateicoties vienošanās līgumiem, kas tika noslēgti ar padomju valdību, un izmaksām, kas bija niecīgas salīdzinājumā ar ASV izdevumiem par aizsardzību un izlūkošanu tajā pašā laika periodā. Tā rezultāts bija Rietumu ietekmes pieaugums Krievijas sabiedrības daļā, kas tika uzskatīta par inteligenci*²⁹.

Kultūras sakari atradās abu pušu specdienestu uzmanības lokā. Šo sakaru daļa bija arī kultūras sakari starp latviešiem trimdā un latviešiem Latvijā. Baltijas valstu – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – trimdinieki savās mītnes zemēs Rietumos bija pazīstami kā pārliecināti antikomunisti, kas prata iegūt vērā ņemamu ietekmi Rietumu varas centros, tādēļ PSRS bija ieinteresēta neitralizēt viņu pretpadomju aktivitāti. Tas bija viens no iemesliem, kādēļ no Padomju Savienības puses tika organizēti kultūras sakari³⁰ starp dzimtenes un trimdas (padomju izpratnē – emigrācijas) rakstniekiem, māksliniekiem, aktieriem, režisoriem, kritiķiem utt.

Latviešu trimdas vadošās organizācijas (Pasaules brīvo latviešu apvienība, Amerikas latviešu apvienība, Latviešu apvienība Austrālijā un Jaunzēlandē, *Daugavas Vanagi* u.c.) uzskatīja kultūras sakarus par būtiskām padomju amatnieku Rietumiem un asi kritizēja Kultūras sakaros iesaistītos latviešu trimdiniekus, kaut arī bija pārliecināti, ka tie neizbēgami. Pielietojot Ata Lejiņa metaforu, trimdinieki ir „peles lomā”, bet LPSR VDK un KKS – „kaķa lomā”. Trimdas vadība un vairākums neiztēlojās pretēju iespēju.

Raksturīgi, ka ievērojama daļa trimdas profesionālāko rakstnieku šādai trimdas politiskās vadības un trimdas sabiedrības vairāku-

ma nostājai kopumā nepiekrita un lielākā vai mazākā mērā izveidoja sakarus ar kolēģiem dzimtenē, bez ilūzijām apzinādamies, ka šos sakarus kontrolē VDK, tomēr uzskatot, ka no nacionālo interešu viedokļa literārie kontakti ir nepieciešami. Daži regulāri iesaistījās KKS organizētajās aktivitātēs (Velta Toma, Valdis Krāslavietis, Olafs Stumbrs), citi tās izmantoja vienreizējam dzimtenes apmeklējumam (Gunars Saliņš, Valentīns Pelēcis), citi tikai sarakstījās ar kolēģiem Latvijā, apzinoties, ka vēstules lasa VDK, un saņēma grāmatu sūtījumus (Anšlavs Eglītis), tikās ar kolēģiem individuāli (Gunars Janovskis).

Kultūras sakaru un apmaiņas realizācija ir bijusi sekmīga no Rietumu viedokļa, jo apmaiņas braucienu rezultātā ietekmīga PSRS komunistu nomenklatūras daļa zaudēja iekšējo motivāciju cīnīties pret Rietumiem un ieguva motivāciju atteikties no komunistiskā režīma mērķiem, ideoloģijas un prakses. ASV-PSRS „Kultūras sakariem” ir izcila loma nomenklatūras revolūcijas izraisīšanā PSRS, kas savukārt izraisīja tās sabrukumu. Ir pamats secinājumam, ka bija iespējami arī līdzīgi kultūras sakaru starp latviešu trimdu un padomju Latviju rezultāti.

LATVIEŠU LITERĀRĀ VIDE DIVĀS POLITISKAJĀS TĒLPĀS

Pēc II Pasaules kara latviešu literatūra Latvijā attīstījās komunistiskā totalitārisma iekārtā, kurā valsts centralizēti administrēja un kontrolēja kultūras nozari. Kultūras procesu ietekmēja divējāda pakļautība PSRS varas orgāniem Maskavā un LPSR varas orgāniem Rīgā, kuri centās realizēt Maskavas noteiktās vadlīnijas. No vienas puses, joprojām dzīva bija tradīcija un tajā balstītā jaunrade, no otras puses, ideoloģija un valsts varas mehānisms tradīciju mēģināja ierobežot vai aizliegt. Latvijā pēc padomju okupācijas, gluži tāpat kā Krievijā 30. gados, bija notikusi pilnīga staļinistu kultūras atzišana, sākot no iesācējiem līdz pat rakstniecības autoritātēm. Iepriekšējā perioda rakstnieki vai nu sevi adaptēja padomju kultūrā vai arī to pameta. Jaunas paaudzes literatūrā ienāca, vairs nezinot par *bedri starp pasaules uzskata*

29. Richmond Y.

30. Zālīte I. LPSR VDK uzbūve un galvenie darba virzieni – http://vip.latnet.lv/lpra/vdk_uzbuve.htm

tu un radošo aktivitāti³¹, t.i., mēģinājumu piemēroties ideoloģiskajam diktātam.

Valdošās komunistiskās partijas orgāni un tiem pakļautās struktūras katru gadu publicēja norādījumus un vadlīnijas kultūras darbam, regulāri kritizēja un nopēla rakstniekus, māksliniekus un kultūras darbiniekus, kuri vadlīnijas neievēroja, un izrādīja atzinību tiem, kuru māksla bija tām atbilstoša. Informācijas kontroles iestādes, proti, Galvenā literatūras pārvalde (Glavlit), Preses komiteja u.c., ierobežoja publiskajā telpā atļautos un aizliegtos autorus, varoņus, tēmas, stilus un interpretācijas līdz pat 20.gs. 80.gadu beigām³². Atļautu tēmu trūkums ierobežoja prozu, savukārt dzeja kļuva par galveno brīvās izteiksmes formu Latvijā. Dzejas grāmatu metieni bija Latvijas apstākļiem milzīgi, un tos reizēm izpirka stundu laikā.

Rakstnieki bija apvienoti padomju rakstnieku koporganizācijā Rakstnieku savienībā, kuras biedriem bija pieejamas privilēģijas un teorētiski bija pienākums radīt literatūru, kas kalpotu sociālisma un komunisma celšanai, kā arī cīņai pret kapitālistisko sistēmu pasaulē un tās ideoloģiskajām „atliekām” Padomju Savienībā. Rakstnieku savienību centās sistemātiski uzraudzīt Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Kultūras nodaļa, rūpīgi sekojot viedokļiem un tendencēm. Partijas interesēm nevēlamas parādības Rakstnieku savienībā CK parasti mēģināja apkarot, ar savu favorītu – Rakstnieku savienības biedru (Arvīds Grigulis, Valdis Lukss, Žanis Grīva, Andris Vējāns) – balsīm, panākot rakstnieku sapulcēs sev vēlamus rezultātus, taču ar laiku Rakstnieku savienībā vadību pārņēma brīvdomīgie vienas paaudzes intelektuāļi, kuru darbība bija pretrunā ar PSKP politiku nacionālajos jautājumos (Imants Ziedonis, Jānis Peters, Māris Čaklais, Zigmunds Skujiņš), un LKP CK to nespēja novērst. Latvijas PSR Rakstnieku savienība izveidojās par patstāvīgu ideoloģisku spēku, kas realizēja savu, proti, no PSKP programmas atšķirīgu

nacionālo un kultūras politiku.

Rakstniekiem, īpaši dzejniekiem, okupācijas un totalitārisma apstākļos bija liela autoritāte plašās masās. Pēc nacionālās politiskās vadības zaudēšanas tauta par savu vadību psiholoģiski uztvēra populāros rakstniekus. Rakstnieku reālā autoritāte bija ievērojami augstāka par kompartijas nomenklatūras autoritāti, jo latvieši to nespēja mentāli izjust kā savu patieso vadību. Šāda tautas īstās vadības loma rakstniecībai Latvijā pastāvēja jau no II Pasaules kara vācu okupācijas laika. Šo stāvokli tēlaini un trāpīgi skaidro rakstnieks Zigmunds Skujiņš: *Tauta, tāpat kā dzērvju kāsis, sajukušā stāvoklī ilgi lidot bīstas. Pazaudējusi vadoņus, tā instinktīvi meklē jaunus, aiz kuriem sakārtoties. (...) ceļa zinātājus meklēja dzejniekos, prozaiķos (...)* *Viņu klātbūtne viesa stabilitātes apziņu.*³³ Ar rakstnieku ietekmi varai bija jārēķinās, savukārt arī rakstniekiem bija jārēķinās ar varas iespējām ierobežot, pārtraukt vai aizliegt varai neērtāko rakstnieku darbus, pakļaut rakstniekus VDK manipulācijām. Rets paņēmieni bija rakstnieku iebiedēšana ar represiju draudiem, piemēram, dzejnieka Knuta Skujenika notiesāšana un ieslodzījums kā brīdinājums, ar ko visiem jārēķinās. Uz Padomju Latvijas rakstniekiem un literatūru jāattiecinā krievu literatūrzinātnieka Jevgeņija Dobrenko (Evgeny Dobrenko) secinājums: *autora transformācija pašcenzorā – lūk, šeit ir patiesā padomju literatūras vēsture*³⁴. Šo transformāciju pašcenzorā Zigmunds Skujiņš izteicis personīgā metaforā: *...man nenāk ne prātā slēpt, ka vienmēr esmu centies rakstīt savus darbus tā, lai tie „izietu cauri”, nokļūtu pie lasītājiem. Tas taču būtu idiots, ne galdnieks, kas taisītu, teiksim, skapjus, nerēķinoties ar priekšā stāvošo durvju platumu un augstumu*³⁵.

Ārēji latviešu kultūras norises padomju laikā tiek pakļautas tiem pašiem totalitārās kultūras mehānismiem, kuriem spiestas pakļauties visas Padomju Savienībā iekļauto tautu

31. Dobrenko E. *The Making of the State Reader: Social and Aesthetic Contexts of the Reception of Soviet Literature*. Stanford: Stanford University Press, 1997.

32. Briedis R. "Laikmeta konturējums." No: *Latviešu literatūras vēsture* 3.sēj. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001:35.

33. Skujiņš Z. „Secinājumi par piedzīvoto un 33 Aspazijas dēkas stāstā „Sātana eņģelis”. Rīga: Likteņstāsti, 1997:19–20.

34. Dobrenko E.

35. Skujiņš Z. „Piebildes sarakstītajam.” *Karogs*, 3(2005):116.

kultūras, tomēr iekšēji tā saglabā savu savdabību, vārdā nesaukto tradīciju³⁶. Piemēram, 1955.gadā Mirdza Ķempe teikusi Zigmundam Skujiņam: *Turpiniet rakstīt kā Anšlavs Eglītis. Kā Ādamsons. Tas ir jūsu stils.*³⁷ Ne velti Skujiņš savu daiļradi konceptuāli saista ar pirmskara literatūras vilni, *ko nosacīti apzīmē par ornamentālo literatūru*³⁸.

Savukārt dzelzs priekškara Rietumu pusē patvērumu bija atraduši Baltijas valstu – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas trimdinieki, kas pielika lielas pūles, lai atmaskotu komunistu noziegumus un melus par dzīvi aiz dzelzs priekškara, brīdinātu Rietumu sabiedrību par komunistu draudiem, lobētu nepiekāpīgu cīņu pret komunistisko sistēmu. Ar baltiešu trimdiniekiem Rietumvalstu valdības rēķinājās kā ar konsekventiem antikomunistiem. Ja paši pasaules latvieši sevi vislabprātāk dēvēja par trimdiniekiem, tad Rietumu pasaules periodikā viņi tiek minēti gan kā trimdinieki (*exiles*), gan kā emigranti. Turpretī Latvijas izdevumos gandrīz konsekventi dēvēti par emigrantiem – dažreiz savienojumā ar tendencioziem epitētiem, kā buržuāziskais, nacionālistiskais.

Latviešu sabiedrība trimdā bija labi organizēta. Pasaules brīvo latviešu apvienība (PBLA) bija centrālā jumta organizācija piecām centrālajām organizācijām dažādās pasaules daļās: Amerikas latviešu apvienībai (ALA), Latviešu apvienībai Austrālijā un Jaunzēlandē (LAAJ), Latvijas atjaunošanas komitejas Eiropas Centram (LAK EC), Latviešu Nacionālajai apvienībai Kanādā, (LNAK), Dienvidamerikas latviešu apvienībai (DLA). Minētās centrālās organizācijas apvienoja daudz sīkāku un lielāku organizāciju. Aktīva un ietekmīga bija organizācija *Daugavas Vanagi*, kurai bija centrālā valde, atsevišķas valdes un nodaļas Anglijā, ASV, Austrālijā, Kanādā, Vācijā un Zviedrijā. Paralēli centrālajām organizācijām darbojās latviešu jaunatnes organizācijas ASV, Eiropā, Austrālijā, Kanādā un Dienvidamerikā. Zviedrijā darbojās spēcīga Latviešu Sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP). Latvieši dažādās zemēs

organizēja baznīcu draudzes, kredītbiedrības un biedrības. Liela nozīme latvietības uzturēšanā un paaudžu vienošanā bija akadēmiskajām mūža organizācijām – studentu korporācijām un akadēmiskajām vienībām. Trimdas organizācijas vadīja bijušie Latvijas valstsvīri, politiķi un valsts ierēdņi, garīdznieki un militārpersonas. Centrālo organizāciju vadībai bija liela autoritāte. Latviešu kultūras dzīves uzturēšanai trimdā tika organizēti fondi, no kuriem ievērojamākie bija PBLA Kultūras fonds un Latviešu fonds.

Trimdai no sākuma līdz beigām, t.i., no pirmajiem pēckara gadiem līdz pat Atmodai, ir politisks mērķis – Latvijas neatkarības atjaunošana *de facto*. Trimdas kultūra visplašākajā nozīmē ir saistīta ar šo mērķi, un tas ietekmē attieksmi pret Latvijas literāro procesu. Tā literatūrzinātnieks Jānis Rudzītis saredz, piemēram, dzejnieku Ojāru Vācieti kā vienu no tiem, kuru darbs *nodrošinās pamatus nacionālās literatūras jaunajam cēlienam brīvajā dzimtenē kādreiz nākotnē*³⁹. Ap 120 000 latviešu trimdinieku, kas dzīvoja Vācijā, Zviedrijā, ASV, Kanādā, Austrālijā un Anglijā, pirkā un lasīja trimdas rakstnieku grāmatas un trimdā izdotu presi. Uzskatu, vārda un preses brīvības apstākļos Rietumos attīstījās literatūra, kas bija nezināma tautai Latvijā. Trimdiniekiem Latvijā izdotā prese un literatūra bija krietni pieejamāka, lai arī dažkārt PSRS un Latvijas pārvaldes aparāta ierobežota. Kā apgalvo literatūrvēsturnieks, žurnāla *Jaunā Gaita* pirmais redaktors Valters Nollendorfs, jau 60.gados varēja brīvi un ļoti lēti pasūtīt Latvijas presi un citus izdevumus, arī grāmatas⁴⁰. Trimdā bija daudzi Latvijas brīvvalsts laika rakstnieki, kuri turpināja rakstīt, un tur izauga jauni latviešu rakstnieki.

Atšķirībā no trimdas, Latvijā kultūra pēckara gados tīri mehāniski tika attālināta no notikumiem Eiropas kultūras un sabiedriskajā dzīvē, kurai latviešu rakstnieki un mākslinieki centās pietuvoties un ar kuru tie tiecās salīdzināties kopš 19.gs. beigām. Ziņas par notiekošo Eiropā un pasaulē tika saņemtas

36. Briedis Raimonds, 36.

37. Skujiņš Z. „Secinājumi”, 39.

38. Turpat, 38.

39. Rudzītis J. „Literatūra padomju žņaugos.” *Latvija* 1964.22.II:4.

40. Saruna ar V.Nollendorfu 1999.21.V, Rīgā (sarunas pieraksts glabājas E.Eglājas-Kristsones personīgajā archīvā).

vai nu pastarpināti, vai izmantojot dažādus aplinku ceļus. Tikai 50.gadu beigās radās iespēja (kaut ierobežoti) piekļūt ideoloģisko iestāžu nesankcionētai informācijai. Rīgas grāmatnīcās parādījās ārzemju, galvenokārt PSRS satelītvalstu grāmatas un žurnāli. Ar ierobežojumiem un kontroli bija saistīti pasta sūtījumi.⁴¹ Uz Latviju sūtītās grāmatas un žurnāli, vai tie būtu latviešu vai kādā citā valodā, Rīgā „pazūd”. Arī tad, kad sūtījumi bijuši ierakstīti un vēl apdrošināti. Nekādas internacionālās pasta konvencijas padomju impērijā neeksistēja.

Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs izmantoja dažādus paņēmienus, lai iegūtu trimdas grāmatas un žurnālus. Dažos gadījumos iespieddarbu apmaiņa bija tikai lietderīgs fons regulārai korespondencei ar ideoloģiskajiem pretiniekiem. Tā 1961.gadā literatūrzinātnieks un sovjetologs Rolfs Ekmanis nosūta vēstuli Latvijas Valsts laikrakstu un žurnālu izdevniecībai, pauzdams vēlmi abonēt vairākus periodiskos izdevumus un pasūtīt vairākas grāmatas, kā arī izteikdams nožēlu, ka vairāki pasūtījumi, kas veikti *Meždunarodnaja Kņiga*, nav viņu sasnieguši. Tā paša gada 12. oktobrī viņš saņem atbildes vēstuli, bet gan nevis no izdevniecības, bet gan no KKS Latvijas nodaļas vadītāja Leonīda Rimjana, kurš raksta, ka *Latvijas Valsts laikrakstu un žurnālu izdevniecība piesūtiņa mums Jūsu š.g. 5.septembra vēstuli, paskaidrojot, ka periodisko izdevumu un jo vairāk grāmatu sūtīšana individuāliem abonentiem ārzemēs neietilpst izdevniecības kompetencē*⁴².

Vēstule ir oficiāla, tomēr Rimjans nevairās paust savu attieksmi pret Ekmani un demokrātisko sistēmu: *Izlasījuši Jūsu vēstuli, ar nožēlu bijām spiesti konstatēt, ka vairāki formulējumi tajā liecina par samērā augstu garīgās atkarības koeficientu no pretpadomju aģitatoru izdomājumiem. (...) Aptauja Galvenajā pastā mums apliecināja, ka visi Jūsu vēstulē minētie periodiskie izdevumi pilnā eksemplāru skaitā saskaņā ar Meždunarodnaja Kņiga pasūtījumu nosūtīti uz Jūsu adresi. Sūtījumu pazušanā acīmredzot vainojama*

41. Briedis R., 35.

42. L.Rimjans vēstulē R.Ekmanim 1961.12.X. RTMM 558852

*savdabīgā brīvības un pilsoņu tiesību izpratne Jūsu uzturēšanās zemē.*⁴³ Tomēr, neraugoties uz dažādajiem pasaules skatījumiem, Rimjans ir noskaidrojis, ka Rīgas grāmatnīcās Rolfa Ekmaņa prasītās grāmatas vēl var dabūt, taču pasūtījuma pilnīga izpilde prasīs ievērojamus naudas līdzekļus, *tādēļ to varēsīm īstenot tikai gadījumā, ja kompensēsiet mūsu izdevumus, sūtot mums uz mūsu pasta kastīti /Rīga, Galv.pasts, p.k.261/ sekojošos izdevumus: 1. Tilts. Ilustrēts latviešu žurnāls. 2. Latvija Amerikā. 3. Ceļa biedrs. 4. Amerikas Vēstnesis. Minētās publikācijas vēlamies saņemt regulāri to iznākšanas kārtībā viena gada laikā, sākot ar š.g.1.novembri*⁴⁴. Vēstules beigās rodams KKS sarakstei raksturīgais teikums – *uzskatām, ka publikāciju apmaiņa būtu gaidīts ieguldījums tuvības stiprināšanā starp dzimteni un tautiešiem svešumā*⁴⁵. Aizsāktā sarakste turpinās vairākus gadus, spilgti parādot divu personību dialogu atšķirīgās politiskajās telpās.

Mēģinājumi vienai telpai informēt par sevi otru telpu regulāri saskārās ar varas kontroli. Latvijas rakstniekiem sūtītās grāmatas nonāca bibliotēku, īpaši Misiņa „specfondā”. Taču nereti izdevās grāmatas arī saņemt. Kā savās atmiņās min Zigmunds Skujiņš: *Aizgāju uz Gorkija ielas namiņu pie Lešinska un jautāju, kāpēc man adresētus sūtījumus nenodod pēc piederības. Es to atļāvos, uz maniem pleciem bija zināmas bruņas – „činas” un tituli. Lešinskis, stalti izslējies, taču paglēvi mīksts, satrapa pozā sēdēja pie rakstāmgalda un kūpināja tādu kā Šerloka Holmsa pīpi. Aiz brīļu stikliem it kā pēc pļaukas viņa acis mulsi, izvairīgi lūsinājās. Viņa atbilde toreiz man likās nesakarīga un izvairīga: „Ne jau aiz labas dzīves...” Ko viņš ar to gribēja teikt, varēju vienīgi minēt. Tomēr Janovska nākamo sūtījumu, Dz.Soduma tulkoto „Ulisu”, saņemu. Šo eksemplāru, kas tolaik Rīgā bija liels retums, lasījuši (vai mēģinājuši lasīt) daudzi Latvijas kultūras darbinieki.*⁴⁶

Ideja par vienotu un nešķiramu latviešu

43. Turpat.

44. Turpat.

45. Turpat.

46. Skujiņš Z. „Caurums žogā. Gunars Janovskis.” No: *Raksti*, 1.sēj. Rīga: Mansards, 2005:240.

literatūru ir raksturīga pēcatmodas gadiem, taču okupācijas un trimdas gados pastāvēja un tika runāts par divām dažādām un šķirtām literatūrām. Pārsvārā valdīja viedoklis, ko precīzi izteicis Zigmunds Skujiņš: *...šeit nebija nekā, tur bija viss. Vai otrādi: viss ir šeit, tur kaut kādi sūkumi. Tādi spriedumi rodas paviršā vēstures apzināšanas līmenī. Tāpat no totālās neizpratnes, no naivas pārliecības par ideālu jaunrades vidi vienai vai otrai pusei. Ideāla vide rakstniecībai ir tikpat utopisks pieņēmums, kā ideāla vide sabiedrības attīstībai. Tikai dažādas, atšķirīgas. Un arī nodevas esam maksājuši visi. Tādas vai citādas, tomēr nodevas.*⁴⁷ Taču ir arī izņēmumi, kas liecina, ka kopīgais, vienojošais ticis meklēts vienas paaudzes rakstniekos abpus dzelzs priekškarā. Piemēram, Anglijā dzīvojošā trimdas literatūrkritiķa Jāņa Andrupa recenzijā par Gunara Saliņa krājumu *Satikšanās* 1979.gadā rodams būtisks šo paaudžu konturējums: *Pirms diviem gadu desmitiem vienlaicīgi trimdā un Latvijā sākās jauns dzejas attīstības posms. Trimdā tas saistās ar "Elles ķēka" vārdu, tā pirmais saucējs bija Gunars Saliņš, un iekšējā motivācijā tas nozīmēja gan lielpilsētas sprosta, gan trimdas režģu pārvarēšanu. Latvijā jaunā posma sācējiem bija jāpārspēj "partijas ķēķis", un par cik viņi to iespēja, par tik dzeja atkal sāka elpot. Tagad, divdesmit gadus vēlāk, gaidāma jaunas paaudzes ienākšana un jauna dzejas attīstības posma iezvanīšana. Jādomā, ka arī šoreiz tas notiks vienlaicīgi trimdā un dzimtenē, ja vien Rietumos latviešu jauno paaudzi nebūs pārāk izretinājuši svešuma centrībēdzes spēki un ja dzimtenē turienes ķēķa pavāri nebūs padarījuši garīgo gaisotni pārāk smacīgu*⁴⁸.

Nenoliedzami, ka notika mēģinājumi šīs literatūras tuvināt un izprast, gan pārpublicējot literārajos žurnālos, gan recenzējot un analizējot, taču iedalījums trimdas un padomju Latvijas literatūrā saglabājas līdz pat šodienai. Latvijas lasītājam trimdas literatūra pārsvārā nebija pieejama. Ir izņēmumi, kuri no komunistu varas viedokļa tika uzskatīti par politiski nekaitīgiem – Monikas Zariņas,

Veltas Tomas, Valda Krāslavieša un vēl dažu trimdas dzejnieku darbi, kas paretam parādījās presē vai pat tika izdoti grāmatās (par tām parādījās skopas recenzijas Latvijas presē). Taču trimdā daudzus gadus tapusi literatūra lielākoties bija un arī vēl šodien ir plaša un neapgūta pasaule lielai Latvijas lasītāju daļai, protams, ar daudziem izņēmumiem. Savukārt trimdas literāti un literatūras interesei skrupulozi un pamatīgi iedziļinājās Latvijas literatūrā, gan to vērtējot atsevišķi, gan salīdzinot ar trimdas literatūru, sniedzot vairāk vai mazāk pārdomātus un objektīvus vērtējumus.

Imants Ziedonis 1981.gadā uzrakstījis rakstu „Jautājumi Veltai Tomai”, kurā atzīst, ka tautas kultūras spēku sadalīšanās pēc II Pasaules kara vismaz divās nometnēs nav tik skaidri divdaļīga, kā to māca teorija. Bez dialektiski naidīgajiem spēkiem katrā kultūrā pastāv vienojošais, kopāvedošais, integrējošais, pārstāvošais evolūcijas virsspēks. Ne velti Ziedonis uzsver: *...ir jāpieņem, ka arī latviešu (vismaz) divdaļīgā kultūra reiz sameklēs viena otru. Mēs nezinām, kad tam jānotiek. Bet vai mēs nevaram jau tagad (kaut vai ērtības labad) vienoties – kur kam jānotiek? Es to jautāju tāpēc, ka daudzi ļoti vērtīgi kultūras cilvēki netiek pāri paaudzes vēsturiskajam apvainojumam, apvainojumam „iz vēstures”. Vai tad kultūra vienmēr nav bijusi tāda tiltu sajūta?*⁴⁹

Metafora “tilts” bieži izmantota, runājot par saskarsmes nepieciešamību starp kultūrām, literatūrām un literātiem, sabiedrības grupām un paaudzēm. Latviešu literārā vide divās politiskajās telpās, kaut spiesta rēķināties ar sabiedrības, ideoloģijas un valdošās politikas nostādņiem un brīžam psiholoģisku ietekmi, spēja saglabāt eksistences, mākslinieciskās kvalitātes un izaugsmes vēlmi un ieinteresētību vienai par otru.

Turpinājums sekos

47. Turpat, 246.

48. Andrupis J. „Ticības atjaunošana (par G.Saliņa dzejoļu krājumu *Satikšanās*).” *Jaunā Gaita*, 133(1981).

49. Ziedonis I. *Raksti*. 12.sēj. 315.lpp.

Laris Strunke. 2007. gada 4. novembris. Eļļa uz audekla. 214 x 320 cm.

Par mākslinieku skat. Gundegas Cēberes rakstu *JG253(2008):42*

Laris Strunke. 2007. gada 23. maijs. Eļļa uz audekla. 191 x 214 cm.

Par mākslinieku skat. Gundegas Cēberes rakstu *JG253(2008):42*

L. Vilks

ESMU BERĻINIETIS...

Diemžēl pienāca arī mana kārtā dienēt PSRS bruņotajos spēkos. Izvairīties jau nevarēja. Mani ieskaitīja visprastāko kārtā – kājniekos. Par floti vai gaisa spēkiem vispār nevarēja būt ne runas. Biogrāfija. Tēvu paņēma Hitlers pēc vācu 6. armijas bēdīgi slavenās kapitulācijas Staļingradā, tātad nācās dienēt leģionā. Jūs jau ziniet, leroču SS leģionā. Viņš gan dezertēja, kad vienība atkāpās Latvijā un atradās netālu no mūsu mājām – gribēja mani redzēt, jo biju jau gadu vecs. Varbūt arī vienkārši negribēja vairs karot.

Kad paaugos, viņš man sāka šo to pastāstīt par savu iepriekšējo dzīvi. Kā saka – nodeva nākamajai paaudzei informāciju. Kad vēl vairāk paaugos, sāku uzdot jautājumus – viņš nevairījās atbildēt, bet runāja strupi, reizē greizi pasmīnēdams. Citiem maniem skolas biedriem vecāki baidījās runāt atklāti par pagātni, par valsti, kas reiz bija, par leģionu un visu to pārējo. Bet manējais – pa tiešo. Tikai piekodināja, lai neizmuldos, citādi visus mūs iesēdinās. Stāstīja, ko bija redzējis karojot Krievijā. Daudz kas man bija galīgi jauns, piemēram, pirmo reizi dzirdēju, ka arī krieviem bijis savs leģions pret Staļinu, bet atšķirībā no mūsējiem, krievu karavīri bijuši brīvprātīgie!

Nu mani viņš jau arī redzēja tajā 1944. gada rudenī – māte pārbijās ne pa jokam. Šis bija naktī pielavījies pie loga un liegi klauvējis. Dienā negribēja rādīties, fronte nebija tālu, varēja sastapt žandarmus. Iepriekš bija sevi sagatavojis šādai varbūtībai – un noskaņojies viņus nošaut. Parasti viņi gāja divatā. Tēvam nebija mauzera šautenīte, bet labu labā patšautene. Uz komandu *Halt!* viņš tūlīt atklātu uguni. Viņš to pateica tā, it kā būtu to jau izdarījis. Pēc tam es ilgi viņam neko nejautāju.

Tēvu nemaz nemeklēja. Pieņēma, ka kritis. Pēc kārtējās kaujas, sedzot kādu atkāpušos vācu vienību, kad vēl lodes spindzēja uz visām pusēm, viņš mežā uz vēdera vienkārši aizrāpoja prom – un pazuda. Bez vēsts pazudušais. Mazums tādu karā! Biedri gan zināja, jo nojauta, bet nekā neteica. Klusībā novēlēja viņam daudz laimes. Patiesi, tēvam laimējās.

To viņš uzzināja desmit gadus pēc kara. Turklāt savā darba vietā tramvaju un trolejbusu pārvaldē. Tēvs bija metinātājs, lāpīja sabiedrisko transportu, un pēkšņi no kantora viņam pretim nāk – vada kaprālis! Nu sabijās abi it kā īstus spokus būtu ieraudzījuši! Staļins gan bija miris, bet neviens taču nevarēja būt drošs par otru. Kaprālis padevās Kurzemē. Bet kā nonāca ar veselu ādu pārvaldē, tas ir cits stāsts, ko tēvs vēl nebija gatavs stāstīt. Galvenais – abi viens otru nedeve. Savaldījās, izlikās, ka nepazīna. Tikai pēc kāda laiciņa, kā saka, uzņēma kontaktu.

Kāpēc es vienmēr par to domāju, kad stāvu pie šī pieminekļa? Es vispār tikai atceros epizodes no tēva sacītā – viņš jau arī tikai fragmentus no savas pagātnes stāstīja. Kad vienreiz prasīju mātei sīkākus paskaidrojumus, viņai uznāca lēkme – viņa nezināja, ka es jau tik daudz zinu. Tas bija jautājums par to, kā tēvs nonāca PSRS bruņotos spēkos. Dabūju pa ausīm no tēva par uzplīšanos mātei ar nevajadzīgiem jautājumiem. No viņa uzzināju tikai to, ka māte sagādājusi viņam sarkanā ģenerāļa Brantkalna uzsaukumu uz oranžīgi dzeltena papīra latviešu karavīriem vācu armijā. Tajā bija teikts, lai nedarot kaunu rādīem un tautai, lai nākot pie viņa, pie latviešu sarkanās divīzijas! Pie atbrīvotājiem!

Kā viņš to varēja darīt? Dzīvoja jau mežā, un sarkanie jau bija nomainījuši vāciešus pilsētelē, kurā mēs dzīvojām. Kādu brīdi tēvs loloja cerības kļūt par partizānu pret atgriezušos padomju varu, bet nebija neviena, ar kuru varēja kopā cīnīties. Visi vīri bija vai nu beigti, vai karoja vācu un krievu armijās. Beigās tad arī padevās – tālāk stāsts vietām pārtrūka, kļuva nesakarīgs. Viena spilgta aina gan iesēdās smadzenēs – kāds kontuzēts sarkanarmijas kara veterāns ar koka kāju viņu izglāba, sakot, ka tēvam tagad jākaro pareizā pusē un jāieņem Berlīne! Viņam bija autoritāte, jo īstā kāja esot palikusi Maskavā, kur latviešu sarkanajai divīzijai piešķirts augstais gvardes nosaukums, jo pret *vācu lodēm muguras neesot liekušī*. Bet tēvs priecājās, jo nesūtīja uz Kurzemi karot pret saviem bijušajiem biedriem, kas turpināja aizstāvēties pret sarkanarmiju.

Berlīni viņš arī iekaroja. Un varbūt tāpēc es te arī stāvu rokas stiepiena attālumā no varenā Reihstāga, sardzē pie padomju karavīriem, kas krita ieņemot šo dižo pilsētu. Zinu arī, ka tēvs tepat pie šī parlamenta ciniņas. Pie šīs epizodes viņš vairākkārt pakāvējās savās atmiņās. Tiesa, viņš nebija to karavīru grupā, kas uzrāpās uz sagrautās ēkas jumta, lai tur paceltu sarkano karogu. Viņš palika ne-

L. Vilks vēlas palikt anonīms. Dzīvo Rīgā.

lielā attālumā ar dažiem latviešu puisiem un visu caur dūmiem un uguni novēroja. Viņi nemaz nepriecājās, ka sarkanais karogs bija tur augšā, viņi priecājās, ka karš beidzies un palikuši dzīvi. Tēvs skaitījās „vecis” savā grupā – viņam bija 25 gadi. Pārējie bija zēniņi no Latgales ne vecāki par 18 gadiem. Viņi turējās pie mana tēva kā pie saviem tēviem, kas lielākoties jau bija pazuduši deportācijās, leģionā vai sarkanarmijā. Vispār no tēva jaunās rotas arī maz kas bija palikuši dzīvi. Viņu kā pieredzējušāko un vecāko sen vajadzēja paaugstināt virsnieka kārtā, jo virsnieku vairs nebija. Tikai pašās pēdējās nedēļās piešķīra viņam kaprāļa pakāpi ar pavēli vadīt rotas paliekas. Arī seržanti visi bija beigti. Citādi jau to kaprāli arī nebūtu dabūjis, kā viņš man smīnēdams teica.

Soļojot šurpu turpu gar pieminekli, manas domas nemitīgi šaudījās galvā kā bezdelīgas pirms negaisa. Kaut zināju visu no galvas, tik un tā pārmiņus lasīju nosaukumus vienībām un ieroču šķirām, kurām bija tas lielais gods ieņemt Berlīni. Un tad vēl – nez no kurienes – nāca šādi pēkšņi fantāzijas uzlidojumi ... kas būtu, ja tēvs būtu iekarojis Maskavu un kāšu krusts tagad plīvotu virs Kremļa? Vai es tad stāvētu sardzē tur? Bet varbūt nebūtu kāšu krusts? Hitleris nomirtu, un vācieši būtu Krievijai atdevuši brīvību, arī Latvijai? Vācu virsniekiem gandrīz izdevās Hitleru uzspriecināt gaisā. Bumba sprāga – bet šis, kraupis, vēl dzīvs! To zināja katrs latviešu karavīrs vācu armijā. Bet ko tad es šodien darītu? Stāvētu sardzē pie Brīvības pieminekļa? Tur tagad neviens nestāv sardzē. Taču to vaktē. Zināms, ka par pukītes nolikšanu tur, var dabūt brīvbiļeti uz Sibīriju.

Bet vai pats Brantkalns nav dzīvs pateicoties Hitleram? Viņš jau Maskavas cietumā sēdēja uz nošaušanas sola tāpat kā visi citi vecie

Uzvarētāju karogs virs Reichstaga Berlīnē, 1945. gada maijā

Berlīnes mūra austrumpusē (1963)

latviešu strēlnieku virsnieki, kas vēl nebija nošauti. Kad vācu armija tuvojās Maskavai, Staļinam pēkšņi ievajadzējās karotājus, un Brantkalns tāds bija! Bet, vai tad sanāk arī, ka Brantkalns izglāba manu tēvu?

Man tepat priekšā ir arī lielais mūris, kas sadala šo pilsētu. Man šejienieši saka, ka to uzcēla tikai pirms dažiem gadiem. Kad pirmo reizi to ieraudzīju, man mute palika vaļā – pilnīgs samulsums. Kā var šāds mūris sadalīt pilsētu, kas agrāk bija viena? Tie cilvēki, kas skatījās uz mani no otrās puses – viņi stāvēja uz paaugstinājuma, lai mani varētu labāk saskatīt – nemaz tik ļauni vai nelaimīgi neizskatījās. Man ar laiku radās pārliecība, ka viņu sejas bija citādas – īsti nevarēju pateikt, kāpēc. Citāds starojums – varbūt. Es skatījos uz viņiem, un viņi uz mani. Prātoju, kāpēc mūsu pusē nav tāda paaugstinājuma, no kuras mēs varētu vērot viņus. Mūsu pusē bija nāves josla un dzelonstieples.

Bet tad pamanīju, ka mums arī ir sava novērošanas platforma, ierīkota pie Brandenburgas vārtiem, bet uz tās nedrīkstēja kāpt. Tikai augsti biedri vai viesi to drīkstēja darīt. Vienreiz redzēju, ka zilās uniformās tērpti ļaudis tur rindā stāvēja un centīgi pētīja kapitālistisko pasauli. Tie bija ķīnieši, bet ar viņiem pirms pāris gadiem mēs sakērāties pie Āmūras upes un gandrīz sākām karot. Tagad gaiss bija sabiezējis pār Čehoslovākiju. Kaut kāds dumpis tur briestot. Zināju vācu valodu, to apguvu Rīgas 5. videnē, kur vecāki mani ielika. Abi mācēja vāciski, tāpēc jau arī dabūju treknu piecnieku vācu valodas eksāmenā! Tāpēc tagad varēju klausīties, ko saka abu Vācijas radio stacijas. Vispār šī vasara man

Turpinājums 38. lpp.

Alfreds Tauriņš

HOCHFELDAS NOMETNĒ 1945.20.XI–1946.15.I

Sākums JG235:51–54; 236:34–37; 238:40–43;
241:29–36, 252:29–32; 253:31–33.

1945.20.XI Noticis zināms pagrieziena. Komandants ļoti laipns. No UNRRAs noliktavas atsūtītas visai nometnei 400 krāsniņas! Katram iedzīvotājam izsniegs vēl pa segai, pienākušas arī dažādas drēbes. Vakarā pie manis sapulcējās kolēģi no komitejas, lai iztukšotu alus mucīņu un pārrunātu dažādas lietas.

1945.25.XI Ģimnāzijā notiek Bavārijas latviešu vidusskolu direktoru konference. Pie manis apmetušies Baireutas [Bayreuth] nometnes skolas direktors, agronoms Kalējs, bijušais Priekuļu Lauksaimniecības skolas direktors un Līdumietis K. Jurbergs no Ansbachas. No rīta ejam uz karoga pacelšanu, pēc tam uz skolu, uz konferenci. To ievadot, saku mazu uzrunu. Pavisam kopā sabraukuši 15 skolu vadītāju.

1945.6.XII Sākot darbu komitejā, tika solīts, ka „melno darbu” viņi darīšot, bet tagad

man jākārto arī daudzas sīkas lietas. Skolas darbam atliek pavisam maz laika. Trešajās klasēs, kur ņemu jaunu vielu, esmu spiests mācīt bez labas sagatavošanās. Dr. Drillis ļoti satriekts, ka viņam sadales komisija neizsniedz virrsvārku. Cilvēks tīri vai slims. Eju viņu mierināt, solīt, ka viņš to tomēr saņems. Spējīgs cilvēks, fiziķis un psihologs. Nākošā dienā redzu, ka viņam mans apciemojums ļoti patīcis. Viņš ir atkal priecīgs un vesels.

1945.13.XII Aizbraucu uz UNRRAs Universitāti Minchenē. No Minchenes bēdīgas atliekas – mūri, mūri un tikai mūri. Bēdīgas ir arī *Deutsches Museum* telpas, kur senāk bija lieliskas kolekcijas, bet tagad – nometne. UNRRAs Universitāte atrodas krievu emigrantu un poļu rokās. Lauksaimniecības fakultātes dekāns ir polis. Izstaigāju Minchenes drupas, nopērku dažas grāmatas, aizeju uz komiteju. Tiklīdz atgriežos mājās, tūlīt prom uz komitejas sēdi, kas velkas līdz plkst. 11.30 naktī. No prof. Markusa vēstule, kurā viņš aicina mani pieteikties Baltijas Institutā Hamburgā, bet kā nokļūt ziemas laikā Hamburgā? Brauciens velkas piecas dienas...

1945.15.XII Nometnes Baltijas komiteja taisās šodien iesvētīt Baltijas klubu. Mikīte nebija vakarā. Es dejoju pēc ilgiem laikiem, arī ar UNRRAs dāmām, taisīju diplomātiku un politiku cik spēju. Mūsu priekšniecība darījās un ķemojas cik uziet!

Par ķīmijas zinātnu doktoru Alfredu Tauriņu (1904–1986) un viņa dienasgrāmatu skat. JG235 (2003):51.

Pamatskolnieki Hochfeldas nometnē. Pirmajā pāri kreisā pusē Alfreda Tauriņa meita Ilze (tagad Elsa Dwyer).

Foto: Eduards Kraus

1945.21.XII Dr. Drillim Mlnchenē prof. Rolle lūdzis man paziņot, lai pieteicoties UNRRAS Universitātes Lauksaimniecības fakultātē. Trūkstot mācību spēka, kas varētu pasniegt lauksaimniecības ķīmiju. Ap universitāti pulcējas latviešu zinātnieki, kas dzīvo Bavārijā. Tas mani savīļņo.

1945.22.XII No rīta komitejas un kontrolkomisijas kopīga sēde velkas trīs stundas. Izrunājamies par visām nebūšanām. Galvenais trūkums tas, ka mēs nevaram pietiekoši izkontrolēt pārtikas sadales punktu vadītājus, kas visus atlikumus patur sev. Vakarā uz ģimnāzijas sarīkojumu. Prāvests Kullītis tura dievvārdus, stāstīdams par mūžīgo gaismu, ko savās sirdīs glabājam un aizvedīsim uz dzimteni. Direktors Aistars: neraugoties uz trūkumu, kādā mums jādzīvo, skolas saime saaugusi par ģimeni, kur valda draudzība un kopība.

1945.24.XII Svētvakars. Vakarā aizejam uz eglītes dievkalpojumu Annas baznīcā. Sēžam pirmā rindā, kur visvairāk sajūtams aukstums, kas plūst no izpostītās lielās altārtelpas. Ilgi nebiju dzirdējis *Dievišķo mirdzumu*, ko senāk dziedāja ikkatrā baznīcā un eglītes vakarā. Pieminam mūsu mīļos dzimtenē. Kas viņiem, nabaga ļaudīm ļauj eglīti dedzināt?

1945.25.XII Karogu pacelšanā piedalās četri zēni un desmit pieauguši. Miglains, skumjš

rīts. Ļaudis vēl viens otram: *Priecīgus Svētkus! Lai nākošos sagaidām dzimtenē!* Burtnieka kungs mums palasa no amerikāņu avīzēm prezidenta Trumana vēstījumu – sākot ar pavasari, ASV uzņems 39 000 dīpīšus gadā, galvenokārt no amerikāņu zonas, un izsaka cerību, ka arī citas valstis sekos šai priekšzīmei. Tas ir trieciens mūsu līdzšinējai domāšanai. Mēs taču aizvien cerējām, ka varēsim atgriezties Latvijā, bet šim cerībām nav nekāda pamata. Mums jāmeklē jaunas iespējas dzīvot un strādāt ASV vai angļu dominijās. Mēs izklīdisim visos vējos. Vakarā virtuvē dedzinām eglīti kopā ar Burtnieku, viņa kundzi un meitu, līdzatnesot pudeli vīna, no kā noģaršojam pa glāzītei.

1945.26.XII Otrie svētki. Līst lietus, +5°C. Lasu amerikāņu žurnālu par streptomīcinu, penicilīnu un DDT. Paveras mazs skats uz zinātnes sasniegumiem Amerikā pēdējos gados. Atrodu atzīmi, ka saulespuķu proteīns ļoti augstvērtīgs (sēklās 52% proteīna).

1945.27.XII No rīta nometne karavīru ielenkta. Pie visām blokmāju ejām sardze, pa ielu patrolē karavīri. Ierodas nometnes vecākais ar amerikāņu virsnieku – man jāiet uz biroju. Tur tomēr nekas sevišķs nenotiek, ja atskaita to, ka dažus aizturētos atved līdz ar mantām un pratina. Kontrole izvesta, lai konstatētu, vai iedzīvotāji netirgojas neatļauti.

Ausekļa ģimnāzijas skolotāji ar 1948. gada izlaiduma klasi. 2. rindā no kr. Dr. Rūdolfs Drillis, Dr. Alfreds Tauriņš, vīrs viņa - Vera Pētersone. 1. rindā no kr. Andrejs Ļubkāns, Malvīne Bērtule, Magdalēna Rozentāle, Elza Drille, Velta Delle-Grāvīte, Jēkabs Kullītis, Artūrs Dūmiņš, Ernests Aistars, Nikolajs Zarēvičs, nezināma, Leontīne Kullīte, nezināma, Elza Zandersone. 3. rindas beigās labajā pusē stāv Jānis Zuntaks un Jānis Stengrēvičs.

Foto: Eduards Kraucs

1945.28.XII Diena aiziet vienā iešanā un skriešanā. Komandants uzdevis pieteikties latviešu karavīriem, bet neviens nepieteicas. Valdes sēdē dabūju zināt, ka Haunštetenes nometni apvienos ar Hochfeldu.

1945.30.XII Vakardiena pagāja gatavojoties mākslas izstādei latviešu ģimnāzijas sešās istabās. Šodien izstādes atklāšana. Ierodas majors Rē [Rhea], komandanta vietnieks Džo Sabots [Joe Sabot], igauņu un lietuvju komiteju pārstāvji, nometnes vecākais. Vienā istabā Latvijas karte pa visu sienu. Tur nostājās sešas tautietes nacionālos tērpos. Es ar Burtņieku vidū. Runāju pa teikumam latviski, Burtņieks tulko angļiski. Esmu pilnīgi mierīgs, bet Burtņieks ir uztraucies. Runā attēloju latviešu īpatnības – valodu, folkloru, nacionālos rakstus. Izteicu cerību, ka latvju tauta pēdējā kara katastrofu pārcietīs, ja taisnība gūs virsroku, un mums ļaus dzīvot savā zemē. Majors ar interesi apskatīja izstādi. Viņam uzdāvāja mākslinieka J. Zvirbuļa gleznu – viņa portretu. Es pasniedzu Sabotam tautiskus cimdsus.

1945.31.XII Jauno gadu sagaidu Baltijas nometnes mākslinieku vidū, Baltijas klubā. Katras nācijas piederīgie sēž pa sevi. Plkst. 12.00 īsas apsveikuma runas un valsts himnas. Ardieu, Vecais gads!

1946.3.I Nepatīkamas ziņas – pret baltiešiem asi raksti amerikāņu un vācu avīzēs, pie tam sameloti. Tiekam nepatiesi apvainoti. Mani ievēl par nometnes priekšsēdi ar 710 balsim, pret – 308.

1946.5.I Baltijas klubā tuvināšanās vakars. No sākumā visiem auksti – kā garīgi, tā fiziski. Vēlāk visi iejūtas, sāk dziedāt, dejot. Komandants Džo Sabots dzīvo priecīgs līdzī. Tur runu, uz galda stāvēdams. Raujos cik varu. Sēžu starp divām blondām priekšsēžu dāmām – igauņieti Michelsona kundzi un lietuvieti Daugelas kundzi. Daudz deju, kas mani savadi satrauc. Vēlāk brāļojos ar igauņiem citās stiprās viesībās.

1945.27.I Divas nedēļas pagājušas bez ierakstiem dienasgrāmatā. Nebija nekā jauna un iepriecinoša. Dienas pāiet nepatīkamā (patiesi tā!) komitejas darbā, kas apņicis līdz kaklam. Iepriecinājumu devušas vienīgi stundas vācu ģimnāzijā Mārtaņa Lutera laukumā (*Martin Luther Platz*). Mūsu vidusskolniekiem tagad ir atļauts tur lietot laboratoriju, kaut arī tā ir auksta un nekurināta, bez gāzes un ūdens. Ceturtdien tomēr varēju parādīt Cl (chlorīna) un Br (bromīna) rašanos, bet sestdien fenolftalenu un fluoresceīnu. Pirms desmit dienām saņēmu no Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas mācību spēku grupas rakstu pieteikties Baltijas augstskolā (*Baltic University*) Hamburgā. To arī izdarīju, aizrakstot prof. Markusam, doc. Zubeckim un prof. Gulbim. Tā gribētos strādāt augstskolā, strādāt organiskā ķīmijā! Vai tiešām es būšu tur vienīgais orgāniķis, Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātes organiskās ķīmijas katedras turpinātājs?

1946.1.II Vakarvakarā pārnācu no sēdes pavisam nelāgā dūšā. Mikīte visu vakaru mani

Prof. Alfreds Tauriņš laboratorijā

Foto: Eduards Kraus

Karoga goda vieta ar Latvijas ģerboni pakājē. No kreisās: Gerda Kupce, Gunārs Blaumanis, Gundega Morusa.

mierināja. Uztrauc kolēģu sīkumainība un sīkstulība. Esmu arī iesūdzēts tiesā par saraušanos 30. decembra sapulcē. Vēstule no Irmas Caucis jaunkundzes. Strādājot aptiekā, Lībekā [Lübeck]. Vēstules beigās: *Dažreiz nosoļoju 18 km, lai redzētu jūru vilņojam tikai tādēļ, lai atdzīvinātu atmiņas par Liepājas pludmali.*

1946.8.II Gigītes dzimšanas diena – 14 gadu! No bērna pārvēršas par meitu. Šo dzimšanas dienu varēsim atzīmēt visi kopīgi, pie tam labos apstākļos, salīdzinot ar pagājušo gadu. Anġļu iestādes Hamburgā paņēmušas lielo *Deutscher Ring* namu savām vajadzībām. Nu Baltijas Universitātes vadībai jāsak atkal spēlīte no gala – jāmeklē atkal jaunas telpas. Prof. Markus raksta, ka anġļi solot Bonnā pie Reinas. Saņēmu ziņu, ka Mīnchenes UNRRAs Universitātes senāts esot mani ievēlējis par *Extraordinary Professor for Chemistry*. Steidzīgi jāšūtot rektoram piekrišana.

1946.15.II Pirms 21 gada dibināta Latvijas Universitātes studentu vienotne "Līdums" – *Par zinātni, darbu, skaidrību, brīvību un tēvzemi!* Netieku vaļā no bronhīta. Sestdien lietuvju valsts svētki. Karoga pacelšanas aktā runās J. Burtnieks un pasniegs lietuvjiem skaistu architekta Zilzara izstrādātu adresi. Visas šīs dienas domāju par UNRRAs Universitāti. Ko darīt? Vienu prātu gribētos uzreiz visu pamest. Sevišķi kad iznāk nepatikšanās komitejā vai sastrīdēšanās ar Burtnieku, kas notiek diezgan bieži. Saņēmu aicinājumu nekavējoties doties uz Mīnchenes UNRRAs Universitāti. Mani tur gaidot. Grūti izšķirties! □

Publikāciju sagatavoja Ilze (Elsa) Tauriņa Dwyer un Rolfs Ekmanis

Augsburgas Ausekļa ģimnazija 1945. gada rudenī – ar aviobumbu šrapnelu izsīstiem robiem.

Rolf's Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20.GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004),
248(2007), 250(2007), 251(2007), 252(2008),
253(2008)

BRĪVĀ LATVIEŠU BALSS FRANKFURTĒ 1965-1972 – II DAĻA

BLB IET ĒTERĀ

1966.15.X – pēc mazliet vairāk nekā pusotra gada kopš pēdējā latviešu raidījuma no Madrides – ar *NTS* raidītāja starpniecību ēterā no Frankfurtes iet *BLB* paplašināts īsviļņu raidījums, ko *Svobodnaja Rossija* piesāka krievu valodā: *Peredajom mikrofon našim odnomysļeņņikam latyšam...* (nododam mikrofonu mūsu domubiedriem latviešiem), kam seko *BLB* diktors: *Šī ir „Brīvā Latviešu Balss”. Raidījumi notiek katru dienu no pulkstens 9 vakarā līdz 9.10 ar diviem atkārtojumiem tūlī pēc tam. Mūsu viļņu garums 26 un 46,9 metri. Lai dzīvo brīvā Latvija! Seko uzmundrinātāji ievadvārdi: ...latviskais jāuztur par spīti visam! (...) Par spīti okupācijai un par spīti nistajam režīmam! Latviskais, mūsu nacionālais jāuztur spēkā par spīti visiem komunistu mēģinājumiem to iznīcināt un izdeldēt. (...) Latvijas valsts atkal celsies! Ievadvārdi nobeidzas ar fragmenta lasījumu no Jāņa Jaunsudrabiņa daudzkārt trimdā pārpublicētā patriotiskā vēstījuma *Piemini Latviju!* (1948). Pirmā Frankfurtes raidījuma temats: „Komunistu partiju likstas Rietumu pasaulē.”*

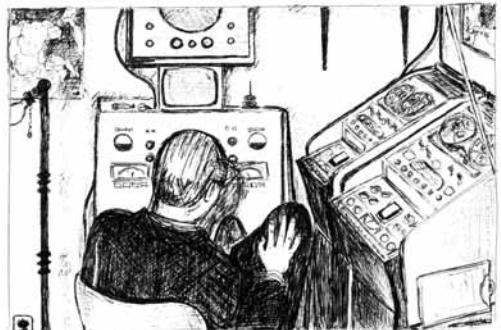
Ikdienas pusstundas raidījums no 21.00 līdz 21.30 sastāv no 10 minūšu gara oriģinālradijuma, ko tūlīt atkārtos divas reizes – labākais veids kā tikt cauri padomju traucētājiem. Ja programma ilgst 15 minūtes, ir tikai viens tūlītējs atkārtojums. „Frankfurtieši,” pēc savu un arī no Čikagas saņemto materiālu piemērošanas vajadzīgajam raidījumu formātam, nosūta magnetofona lenti *NTS* raidstacijai „kaut kur Bavārijā” – tās atrašanās vietu tur lielā slepenībā, īpaši pēc padomju aģentu nodarītajiem bojājumiem raidstacijai *Svobodnaja Rossija* 1963. gadā.

Valis Skultāns pie *NTS* raidītāja aparātiem 1960. gadu vidū. Zīmēts no Miķeļa Lizdika kserografēta vājas kvalitātes foto uzņēmuma.

NAUDAS GRŪTĪBAS UN NESASKAŅAS

NTS par raidlaiku pieprasītā summa nav lieļa. Neraugoties uz to, drīz vien *BLB* nākas piedzīvot finansiālas un arī nepieciešamo raidmateriālu sagādāšanas grūtības. Iesākot raidījumus, *BLB* vienojas ar *NTS* maksāt 1 000 vācu marku (DM) mēnesī jeb DM 12 000 gadā. Bet maksu, ko vēlāk nedaudz paaugstina, ne vienmēr ir iespējams laikā nomaksāt. 1968.19.X latvieši spiesti nosūtīt *NTS* vadībai lūgumu mazliet pagarināt vairāku mēnešu parāda nomaksāšanas termiņu, kas arī tiek darīts. Turklāt, *NTS* ar četrus mēnešu atpakaļejošu datumu pazemina mēneša maksājumus uz DM 700 (kas tolaik ir apmēram \$175). 1968. gadā *BLB* paliek parādā *NTS* DM 4 200. Pēc Frankfurtes darbinieku aprēķiniem 1969. gadam ar visu *NTS* atlaidi, ieskaitot dažus citus izdevumus, būtu jāsavāc DM 12 000 gadā – DM 6 000 Ziemeļamerikā un tikpat daudz Eiropā, bet Čikagas *Apvienībai Tēvzeme* tas nav ne tuvu pa spēkam – frankfurtieši saņem tikai DM 3 700, un no čikagiešu 1968. gadam solītajām 362 ieskaņotām programmām – tikai 141. Tiek spriests par raidījumu skaita samazināšanu uz trim reizēm nedēļā. Pēc aptuveni divu gadu daudz maz gludas sadarbības rodas arvien nopietnākas nesaskaņas. Abas grupas, bet, spriežot pēc vēstulēm, visvairāk čikagieši, nespējot atturēties no “diktēšanas”. Ja raidījumus līdzekļu trūkuma dēļ būšot jāpārtrauc, par to priecāsies netikvien mūsu nelabvēļi t.s. brīvajā pasaulē, bet visvairāk komunisti. Vai lai ar šo sagādājam kā vieniem, tā otriem prieku? – Lizdiks aizrāda vēstulē²⁶ Vilciņam. Un Lizdika, Skultāna un Zariņas-Skultānes kopīgi parakstītā vēstulē divus mēnešus vēlāk²⁷: *Kopš divi nedēļām ir izpalikuši Jūsu sūtījumi. Mums nav īsti skaidrs, kā Jūs mūsu darbu iedomājaties. (...) Vai tad lai mēs caur Jūsu neregulāru programmu piesūtīšanu ļaujām izkrist mums parēdzētajam raidlīkam un septiņu programmu vietā nedēļā noraidām tikai četras programmas? Līdz ar šo sabruks mūsu līdzšinējais raidīšanas plāns, jo NTS nekādā ziņā nepiekrīt septiņu raidījumu vietā dot divus vai trīs raidījumus.* Sarakste

Š.E. zīmējums

arī liecina, ka frankfurtieši veic radio darbu bez jebkāda atalgojuma, piemaksādami no personīgajiem līdzekļiem par pastu, skaņu lentēm, rakstāmlietām u.c., dažkārt arī par daļu no raidāmlaika. Programmu sagatavošanai bieži jāziedo nakts stundas, jo visiem trim frankfurtiešiem ir arī maizes darbs, bez kā izdzīvošana nebūtu iespējama. Tā tas turpinās līdz 1969. gada beigām.

PAR ZĪLI ROKĀ UN MEDNI KOKĀ

Jau no sākuma Frankfurtes *BLB* jāmeklē iespējami plašs trimdas organizāciju atbalsts, kas Rietumvācijā un Anglijā guļas visvairāk uz Skultāna plecimi. Pirms *BLB* iet ētērā zināmu cerību dod Latvijas sūtniecības Londonā lietveža Teodora Visvalža Ozoliņa (1888–1981) visumā objektīvais raksts par *NTS* mērķiem un darbības veidu *Londonas Avīzē*, ko mazliet saisinātu pārpublishē Vācijas latviešu laikraksts *Latvija*, kas politiskos jautājumos cieši pieturas pie *Latviešu Centrālās komitejas (LCK)* Vācijā viedokļa.²⁸ Bet cerība izrādās par šķitumu. Tāpat kā trimdas vadība nebija takti ar žurnālu *Jaunā Gaita* 50. gadu pašās beigās un pēcāk²⁹, un arī ar trimdas ideālistiskajiem radiokuģiniekiem 60. gadu pirmajā pusē³⁰, vairums trimdas organizāciju ne tikai liedz atbalstu *BLB* raidījumiem, bet uzsāk visai plašu nomelnošanas kampaņu pret tolaik vienīgo brīvo sakaru veidu ar Latviju, kamēr saujiņa radiodarbinieku ar pilnīgu pašatdevi dara visu, lai, viņuprāt, vienīgo *īsto cīņas raidītāju* noturētu virs ūdens vismaz līdz tam brīdim, kad radīsies iespēja nodibināt savu neatkarīgu raidītāju. Jebkurš radio veida informācijas sūtījums uz Latviju esot vairāk nekā zelta vērts, neatkarīgi no tā, kādā veidā iegūts raidāmlaiks.

Jau 1967. gadā kā pirmā Skultāna viedoklim par raidāmlaika pirkšanu no *NTS* pievienojas *DV Centrālā valde* ar sēdekli Vācijā³¹, kuras locekļi speciālā sēdē Bīlefeldā vienojas aicināt atsevišķo zemju *DV* valdes vākt ziedojumus un vervēt kompetentus cilvēkus raidmateriālu sagatavošanai. *DV* vadība, tāpat kā krietns skaits domājošu indivīdu, spēj saredzēt vecvecā sakāmvārda gudrību – *labāk zīle rokā, nekā mednis kokā*, t.i., labāk pirkt raidāmlaiku no apstrīdēta raidītāja, nekā iztikt pilnīgi bez raidījumiem. *Šodien, liekas, esmu maldījies*, izsakās kāds sākotnēji skeptisks vērotājs izdevumā *sgb*³², *un jāteic silts paldies Daugavas Vanagu Centrālajai valdei, kas, secinot, ka raidījumi jāatjauno, solās būt pirmā latviešu organizācija, kura aņņemas NTS raidījumus atbalstīt, finansēt un*

dot darbiniekus. Zināmu atbalstu materiālu sagādāšanā dod arī *Latviešu Nacionālais fonds Skandināvijā* un *Latviešu preses biedrības* kopas Vācijā un Anglijā. Toronto mītošais Fricis Vilmanis solās, cik vien ienākumi atļauj, sūtīt ziedojumus *BLB* raidāmlaika pirkšanai caur organizāciju *BATUN (Baltic Appeal to the United Nations, 2789 Schurz Avenue, Bronx NY 10465)*³³, aicinot tautiešus Ziemeļamerikas kontinentā darīt to pašu, jo likt cerības uz *Latviešu Nacionālo apvienību Kanadā* neesot lielas jēgas – *tās valde necieš nekādus aizrādījumus un meklē katrā rakstā iespēju saskatīt goda aizskārumu*. *Dzejnieks Fricis Bārda teiktu – Cik tavas debesis zemas un cik maz tur ir zvaigžņu*.³⁴ Arī toreiz *ASV DV* pārstāvis Jānis Peniķis (dz. 1933, vēlāk kļūst par politisko zinātni profesoru) *DV* organizācijas Centrālās valdes sēdē Minsterē, Rietumvācijā³⁵ iesaka atbalstīt *BLB* raidījumus un neņemt vērā *Amerikas Latviešu apvienības (ALA)* iebildumus pret tiem.³⁶

Labākā gadījumā minimālu interesi par *BLB* izrāda vairākkārt aicinātās galvenās baznīcas organizācijas – ne katoļu, nedz arī evaņģēliski luteriskās, ja neskaita daža laba luterāņu mācītāja piesūtītus lentē ieskaņotus sprediķus Latvijas valsts dibināšanas atceres dienai, Ziemsvētkiem, Lieldienām u.tml.

NEZINĀŠANA VAI DEMOGOĪJA?

Iesaistoties arvien plašākiem trimdas rakstītāju un runātāju nogrūpējumiem, bezjēdzīga polemika bieži vien iziet no jebkādam racionālām gultnēm, sasniedzot kulmināciju 1967. un 1968. gadā. Tas ir laiks, kad īpaši galējo labo lēģerim piederošā un parasti skaļā trimdas latviešu daļa izeļšas ar visai chaotisku politisku domātspēju, par ko labu liecību dod tā dēvētā "lielā prese", t.i., galvenās avīzes Ziemeļamerikā, Anglijā, Zviedrijā, Vācijā un Austrālijā, kā arī „mazā prese” – dažādi biļeteni, apskati u.c. No lielajiem izdevumiem vienīgais, kas attiecībā uz Frankfurtes *BLB* raidījumiem cenšas dot „abu nometņu” viedokļus, ir *Latvija Amerikā*, kam pievienojas tādi objektīvāku, arī brīvdomīgāku uzskatu paudeži kā *sgb*, *Brīvība*, *Trimdas Ārodnieks*, *Ziemeļkalifornijas Apskats*, *Jaunā Gaita*, jau minētais *Brīvības Talcinieks* un vēl daži citi.

Jau pirms *BLB* atsākšanas Frankfurtē daļa trimdas organizāciju runasvīru, kaut arī zinādami, ka raidāmlaiks tiek pirktis no *NTS* – tā tad tīra veikala lieta, atsakās lietot vārdkoku *BLB* raidījumi, tā vietā konsekventi manīpu-

lējot ar tādiem salikumiem kā *NTS raidījumi latviešu valodā* vai vēl biežāk – *sadarbošanās ar NTS*, tātad krieviem, pret ko kā pirmā iestājas *Zviedrijas Latviešu centrālā padome (ZLCP)*, kam uz pēdām seko *BPLA* – globālā valdes sēdē Vašingtonā³⁷, kur piedalās Pēteris Lejiņš (pārstāv ASV un Dienvidameriku), Vilis Janums (pārstāv Eiropu), J. Masulāns (Austrāliju) un Jānis Niedra (Kanadu). Nepilnus divus mēnešus vēlāk „sadarbības” pretiniekiem pievienojas *ALAs valde*³⁸, kuras priekšsēdis Dr. Lejiņš 1968. gada vidū sasauktajā *LNAK* 20 gadu jubilejas ārkārtas sesijā nāk klajā ar gluži vienkāršo un ne-problemātisko vēsti, ka neesot pat vērts *BLB* jautājumu nopietni apsvērt, jo *NTS* cīnoties par imperiālistisko un nedalāmo Krieviju arī pēc komunisma varas likvidēšanas vai sabrukuma.³⁹ Citu organizāciju runasvīru viedokļi svārstās no sākumā neskaidras minstināšanās līdz stūrgalvīgi iecirtīgam negativismam un *BLB* noniecināšanai, ko visnotaļ raksturo vienpusīga pieeja un fakti ignorēšana vai arī tīša pārprašana.

BLB nelabvēļi parasti atsakās no vecvecā principa *audeatur et altera pars* (lai uzklautām arī pretējo pusi). Taisnība ir kādam *BLB* aizstāvim, kura ieskatā fanātiskie uz *nebēdu šāvēji*, kas preses izdevumos nereti ir pabāzuši galvu, tā teikt, zem pseidonīma deķa, neatzīst nekādus pretargumentus, pat noliedz skaidri redzamus faktus, toties, nereti atsaukdami uz demokrātiju, cenšas uzspiest savus vienīgos absolūti pareizos ieskatus par patiesību.⁴⁰ *Latvijas Atjaunošanas komitejas Eiropas centra (LAC EC)* sesijā⁴¹ stingru stāju pret *sadarbību ar NTS* savā runā ieņēma priekšsēdētājs J. Ranka. Savas runas noslēgumā bez jebkādam norādēm uz faktiem viņš zina vēstīt, ka *NTS* raidījumi esot *vāji sadzirdami un arī pēc satura neatbilst latviešu interesēm*.⁴² Tad vēl starp citām apsūdzībām – krievu cenzūra. Pierādījums tam, ka *NTS* cenzējot *BLB* programmas esot, piemēram, Lietuvas neatkarības dienas (16.II) nepieņemšana *Svobodnaja Rossija* programmās krievu valodā – *acimredzot, balto cenzūra ir tikpat stingra kā sarkano*.⁴³ Tajā pat laikā neievērotis paliek fakts, ka *BLB* laiž ēterā plašas Lietuvas un Igaunijas (24.II) valsts dibināšanas svētkiem veltītas programmas.

LNAK valde pat nevaras parādīt negatīvā gaismā Skultānu personīgi – *Amerikas Balss* un *Radio Vatikāns* raidījumus, lūk, vadot *piedzīvojuši* latviešu ziņu darbinieki, bet *BLB* vadībā tādu neesot. Tas ir sava veida kūlenis *LNAK* nostājā – kamēr Skultāns vada *Madrides latviešu raidījumus*, tikmēr ir labs

un lietpratīgs. Nu pēkšņi kļūst nepiedzīvojis.⁴⁴ Rakstā „Nesaprotams naids pret mūsu nacionālpolitiskās cīņas nepieciešamību” Skultāns spiests sprunguļu metējiem atgādināt, ka jau pirms *BLB* raidījumiem viņš rūdījumu guvis *Latviešu leģiona laikrakstā „Daugavas Vanagi”, Rīgas un trimdas presē, Minchenes un Madrides raidītāju redakcijās*.⁴⁵ Un trimdas laikrakstiem viņš nosūta savu adresi⁴⁶ ar sekojošo piezīmi: *Esmu ar mieru sniegt jebkādu paskaidrojumu jebkādā raidījuma lietā (..) atbildot uz saņemtiem pieprasījumiem ir vēstulēm 48 stundu laikā*, kam seko mazliet sarkastiska piebilde: *latviešu balss sagatavošana, ierunāšana un noraidīšana uz Latviju (par ko LNAK nevar izšķirties) ir tomēr vismaz tikpat svarīga, kā lēmums par karoga uzgali (kas sekmīgi pieņemts LNAK valdes sēdē)*, un uzlaist ēterā *BLB* programmas ir *mazliet grūtāk nekā nosodīt, ārdīt, čukstēt un sagatavot plašākus iesniegumus*.⁴⁷

Par *pro* un *contra* uzskatu publicēšanu sveikā neiziet arī Kanadas latviešu avīze, piemēram, kāda I. Skrastiņa no Britu Kolumbijas (British Columbia) provinces Kanadā piesūtītā vēstulē „ar vairākiem papildmateriāliem”, ko *LNAK* priekšsēdis Jānis Niedra ietilpina savā runā *LNAK* sēdē,⁴⁸ vēstulnieks izsaka sašutumu par vairāku *BLB* aizstāvju rakstu iespiešanu *Latvija Amerikā*, enerģiski piedēvējot avīzes atbildīgajam redaktoram Alfredam Vinčelam un viņa vadītajai avīzei *prokrievisku ideju popularizēšanu*, pie reizes vērsdamies pret Kanadas *DV* valdes locekļu it kā kļūdaino un naivo uzskatu, ka *NTS* paspārnē esošie latviešu radioraidījumi jāatbalsta materiāli kā viens no svarīgākajiem projektiem informācijas darbā.⁴⁹

Ne tikai Kanadas *DV*, bet arī *DV* Centrālai valdei jāpiedzīvo uzbrukumi presē un dažādos saietos sakarā ar labvēlīgo nostāju pret *BLB*. Prāvests Lizdiks raksta⁵⁰ Vilciņam uz Čikāgu: *...protams, netrūkst cilvēku, kuri mēģina šīs labās attiecības sabojāt, sūtot aģentus un sūtņus pie mūsu atbalstītājiem, lai mūs nomelnotu. Tiem, šķiet, nepietiek ar to vien, ka mums draud komunisti un torpedē mūsu darbu, bet arī viņi ieslēdzas pretkampanā, lai mūsu nacionālo darbu nolikvidētu*. Rezultātā daudzu, īpaši jaunāko trimdas paaudžu pieredzīgo cinisms attiecībā pret “centrālajām organizācijām” un to ieņemto nekā nedarīšanas vai arī totāla negativisma pozīciju turpina pieaugt – *katrā gadījumā aizvien ir ērtāk nedarīt nekā, attaisnojot nedarīšanu ar visiem iespējamiem aizspriedumiem un iebildumiem*.⁵¹ Rakstu krājumā *Latvijas sapnis*

(1967)⁵², ko Lundā, Zviedrijā, laiž klajā politisko zinātņu maģistrs Imants Alksnis, gan drīz visos rakstos atrodami kritiski vārdi gan par centrālo organizāciju miegainību un nevarību, gan arī par visas trimdas sabiedrības politisko kūtrumu, bet arī par pārliecību, ka zem virspusīgās omulības un pieticības vēl nemitīgi gruzd nemiera ogles, īpaši jaunās paaudzes trimdiniekos. Attiecībā uz BLB zīmīgs ir kāda jaunās paaudzes pārstāvja vērtējums: *Pret Padomju Savienības komunistu partijas centrālo organizāciju, tās vispasaules agentu tiklu, milzīgo iekšējo un ārējo propagandas aparāturu, kas sargā partijas varu, mēs esam varējuši iesaistīt tikai kādu vāju, tikko sadzirdamu radioraidītāju NTS.*⁵³

Attiecībā uz parasti nepamatotajiem uzbrukumiem BLB un tās darbiniekiem *Latvija Amerikā ievadnieks* izsaucas: *Ir vietā jautājums, vai tas notiek tikai nezinašanas, vai arī demagoģijas dēļ!*⁵⁴

Viens no centrālo organizāciju vadītāju iebildumiem pret BLB ir – ko gan teiks latvieši dzimtenē, ka viņiem domātie raidījumi atskan no krievu raidītāja Vācijā? Zināmu BLB raidījumu pretinieku segmentu trimdā, šķiet, ir pārņēmusi iedoma, ka dzimtenes latvieši ir tādi vientieši, ka nespēj paši vērtēt, spriest un secināt. Viņiem neienāk prātā, ka laudīm aiz Dzelzs priekšvara interesē galvenokārt ziņas no brīvās pasaules. Tādēļ tie klausās visus iespējamus raidījumus, ieskaitot *Svobodnaja Rossija*, jo viņu uztverē tie sniedz patiesas ziņas par notikumiem gan ārpus PSRS, gan arī Maskavas impērijas robežās. Pats galvenais viņiem ir raidījumi no Rietumiem un to saturs. Viss pārējais nav būtisks.

DEZINFORMĀCIJA

Kuriozi ir daži visai skaļo „zinātāju” kategoriskie brīdinājumi, piemēram, ka faktiski NTS pastāv un darbojas tikai kā *spiegošanas starpnieks*. Tie tautieši, kuri *sūta savas skaņu lentes un naudu NTS raidījumiem uz Latviju*, tiek aicināti vispirms pārliecināties, vai latviskie raidījumi patiešām *izskan gaisā, jeb nau da tiek nomesta zemē pilnīgi par velti*. Citi mēļotāji aprāda, ka NTS raidītājs nemaz neeksistējot un saziedotie līdzekļi tiekot veltīgi izdoti kādai anonīmai organizācijai un, ja arī tāds NTS raidītājs eksistētu, tas nekad nepieļautu laist ēterā latviešu programmas. Kad šie un tamlīdzīgi minējumi nonāk līdz NTS raidītāja vadītājam M. Balmašovam, 1970. gada pavasarī viņš uzaicina Vili Skultānu, Liliju Zariņu-Skultāni un prāvestu Miķeli

Lizdiku uz raidītāja slepeno atrašanās vietu Bavārijā, lai viņi pārliecinātos par tā esamību. Lizdika vārdiem: *...raidītājs pastāvēja. Raidstacijas iekārta gan nebija vismodernākā, bet tā darbojās. Bija paredzēts to vēl palielināt un pastiprināt tā dzirdamību. Bija jāņem vērā to, ka tanī laikā pastiprināti norisinājās radio viņu karš. Bolševiki vairāk un vairāk uzstādīja traucējumu ierīces, kas ievērojami traucēja pat visstiprākos raidītājus, kur nu vēl šo NTS!*⁵⁵ Kādā citā reizē Vilis Skultāns aizved uz stingri apsargāto raidītāja ēku un iepazīstina ar latviešu redakcijas darbību DV Rietumvācijas valdes toreizējo priekšsēdētāju Jāni Ciruli.

KRIEVI VAI KOMUNISTI?

Kādu laiku diskusijas par BLB un NTS novirzās uz neomulīgi asu, konfrontatīvu polemiku starp tiem, kuru ieskatā visa ļaunuma sakne ir krievi, un viņu oponentiem, kuri to saredz komunismā. BLB darbiniekiem un raidītāja atbalstītājiem, ieskaitot DV vadību, dažbrīd arī Kanadas latviešu avīzei, tiek aizvainojoši piedēvēts „rusofilisms” un tamlīdzīgi disfēmismi. *Brīdī, kad mūsu tauta atrodas izmīsuma pilnā cīņā pret pārkrievināšanu un pilnīgu iznīcināšanu, laikraksts Latvija Amerikā nepiedodami, lūk, ieviejojot savās lappusēs rakstus ar tādiem nosaukumiem kā „Krievi un mēs”⁵⁶ un „Ienaidniekus vai draugus”⁵⁷, rakstus, kas mudina uz brāļošanu un draudzību ar krievu organizācijām – gaužas kāds Meteors. Hamiltonā, Kanadā, mītošais Ojārs leviņš pamāca, ka komunisms ir tikai izkārtne, aiz kuras slēpjas īstais krievu imperiālisms (..) latviešiem nav nekādas vajadzības meklēt draugus pie tautas, kura tik brutālā veidā mēģina iznīcināt Latviju un mūsu tautu.*⁵⁸ Kāds cits anonīms rakstītājs kategoriski deklarē, ka *trimdas latvieši, izkaisīti pa visu pasauli, nīst krievus tāpat kā latvieši dzimtenē (..) visus krievus, pat ievērojamākos rakstniekus, jo tie visi bija šovinisti.*⁵⁹

Vienubrīd polemikas karstumā būtiskais it kā aiziet citā gultnē un cikstēšanās par raidījumiem uz Latviju tiek aizbīdīta kaut kur aizmugurē vai uz laiku pilnīgi pazūd. Tiesībnieks, dzejnieks, savā laikā sociāldemokrātu deputāts Satversmes sapulcē, profesors Kārlis Dzelzītis (1892–1982), „Eiropas Savienoto Valstu” entuziasts, nolasa gluži emocionālu un vienlaikus pravietisku lekciju: *Krievu tauta visos laikos un visos režīmos raksturojusies ar neapvaldāmu imperiālismu un citu tautu pakļaušanas, apspiešanas un izmantošanas kāri, ar tipisku nežēlību arī*

pret saviem tautas brāļiem. Lielkrievu valsts visos laikos un visos režīmos bijusi visjaunākā valsts vēsturē, izņemot vienīgi Čingishāna un Atilas impēriju. Tādēļ Eiropas Savienotās Valstis dibināmas nevis ar Krieviju, bet gan pret Krieviju. Viens no lielākajiem visu tautu vēstures uzdevumiem ir ļaundabīgās un milzīgās lielkrievu impērijas iznīcināšana un sadalīšana, reducējot to uz Krievijas Eiropas daļas lielkrievu apdzīvoto teritoriju, t.i., bez Ukrainas, bez Baltkrievijas, bez Kaukāza, bez Sibīrijas un, protams, arī bez Baltijas valstīm.⁶⁰ Kāds J. Salinš ņemas kliedēt Viļa Skultāna „nezināšanu” ar padomu vairāk un dziļāk ieskatīties drukātajā vārdā – tad viņš pats varbūt sāksot labāk izprast krievu ļaundabīgumu. Viņa vēstulei pievienota vesela bibliogrāfija ar rakstiem no trimdas avīzēm (*Laiks, Latvija, Latvju Vārds, Katoļu Dzimtenes Balss, Latvija Amerikā*) un žurnāliem (*Mēs, Daugavas Vanagu Mēnešraksts, Universitātes*) un izlasāmo grāmatu nosaukumiem – citu vidū, Adolfa Dekostēna (Adolphe De Custine) *La Russie en 1839*, ukraiņu informācijas dienesta Londonā klajā laistās *The Real Face of Russia*, vēsturnieka Kārļa Stalšāna (1888–1970) *Krievu ekspansija un rusifikācija Baltijā laikmetu tecējumā* un Ādolfa Šildes (1907–1990) *Bez tiesībām un brīvības*. Pie „Čikagas grupas” vadītāja Jāņa Vilciņa, kurš nodēvēts par *NTS*, tātad krievu, *apoloģētu un propagandistu*, kāds anonīms rakstītājs griežas ar četrus no Latvijas izkluvušu jaunekļu teiktajiem vārdiem *Eiropas Latviešu jaunatnes apvienības (ELJA)* vēstures seminārā Upsalā, Zviedrijā: *Tā ir krievu tauta, kas šodien “stutē” komunismu! Tā ir krievu tauta, kas šodien valda Latvijā! Tā ir krievu tauta, kas nekad ar labu neatteiksies no sava laupījuma Baltijas valstīs! Tādēļ arī naidis jaunajos, kas aug un skolojas komunisma radītā gaisotnē, pret krieviem ir neap-rakstāms. Tas izpaužas visur un visādi.*⁶¹

Atšķirīgas domas vienā no *BLB* Frankfurtē atsāktajiem raidījumiem⁶² pauž no Latvijas izbēgušā ārste Lilija Zariņa: *man kā bēgļei, kas okupētajā Latvijā studējusi un vēlāk strādājusi pedagoģisku darbu, labi pazīstams latviešu un jo sevišķi jaunatnes noskaņojums. Mūsu ienaidnieki ir komunisti, nevis kāda tauta. Arī krievu tautas vidū Padomju Savienībā ir fanātiski komunisma nīdēji un cinītāji pret bojševismu visiem pieejamiem līdzekļiem. Esmu pārliecināta, ka mūsu sabiedrotie ir visi tie – vienalga, kādai tautai tie piederētu, – kas cīnās pret komunismu, lai saīsinātu tā varas laiku. Kritot ienaidnieka režīmam Maskavā, mainīsies arī viss, kas ar okupācijas režīmu saistīts Latvijā.*⁶³ Un citur Zariņa o-

nē avīzes *Latvija Amerikā* Kanadā mītošiem četriem vēstulniekiem – Ojāram Ieviņam (Hamiltonā), Indulim Norietim (Vankuverā), Kursim Cinitim un J.S. (Monreālā): ... *mums, jaunajiem latviešu akadēmiķiem, bija uzticami draugi un kolēģi arī žīdi, arī krievi, un mums bija vairāk nekā jābaidās no latviešu komunistiem. (...) Nīstamāki un nicināmāki mūsu acīs bija pašu māju komunisti nekā ienācēji – krievu komunisti. Pirmie bija daudz sekmīgāki okškeri un izspiegotāji, jo tie zināja daudz ko tādu, ko svešinieki nevarēja zināt. Okupantu dienderi, pelnītāji no tautas posta, lišķīgie labuma guvēji no okupācijas varas ir tie, pret kuriem vērsās tautas naidis.*⁶⁴ 1966 Vilis Skultāns savukārt lūdz *nesajaukt visus krievus kopā un nemērit tos ar vienu un to pašu olekti. Tas būtu tikpat nepareizi, kā sabāzt vienā maisā Alfredu Bērziņu un Alfredu Valdmani, Alaini un Arāju, Jāni Niedru un Niedrišu Vidvudu.*⁶⁵ Viņam piebiedrojas Fr. Vilmanis: *Ko gan zina padomju okupētās Austrumvācijas vācu jaunietis par melnā brunieka laikiem vai jaunais krievs par cariskās Krievijas uzkundzēšanās plāniem? Viņi tikai vēlas brīvību, tāpat kā jaunais latvietis, igauņis, lietuvietis vai citi komunisma važās. Tādēļ domāju, ka mums vienīgais ienaidnieks ir komunisms, bet sabiedrotais – ikviens, kas cīnās pret šo ienaidnieku.*⁶⁶

Latviešu sociāldemokrāti Zviedrijā, Rietumvācijā un Anglijā noskatās uz šo, galvenokārt ASV un Kanadā patvērumu atradušo latviešu radīto, jampadraci ar smīnu. Viņu uzskatā abu pušu „tuneļa redzējumi” un problēmu banalizēšana nav nekas vairāk kā sīka kašķēšanās, kas bieži vien noved pie absolūta komisma. Vairākās publikācijās, īpaši mēnešrakstā *Brīvība*, ko padomju apspiešanas aparāta pārstāvji Rīgā bieži uzlūko par vienu no „padomju cilvēkam” bīstamākajiem latviešu izdevumiem ārpus toreizējās PSRS robežām, daudzu līdzstrādnieku – ne tikai trimdā mītošo, bet arī slepeni no Latvijas atsūtītajos – rakstos analizēts gan Maskavas iekšējās un ārējās impērijas komunisma variants, gan arī joprojām aktuālais krievu imperiālisms.

VĒRES UN PIEZĪMES

26. 1968.28.XI.

27. 1969.26.I.

28. *Latvija Amerikā* 1968.9.X.

29. Skat. Rolfs Ekmanis. „Jaunās Gaitas redaktora pieraksti”. *Letonica*, 2007, 15:169–210.

30. Skat. JG250(2007):42–49 un JG251(2007):29–35.

31. *DV Centrālo valdi* vada Latvijas karaskolu beigu-

šais Jānis Cīrulis (1908) un Jānis Bērziņš. Sēdē 1967.26.–27.VIII piedalās DV priekšnieks, pulkvedis Vilis Janums, kurš nodibina (1945.28.XII) DV organizāciju gūstekņu nometnē Zedelghēmā, Beļģijā, un pārstāvji no Lielbritānijas (Jānis Frišvalds), Zviedrijas (Roberts Šmitmanis), ASV/ Kanadas (V. Svētulis).

32. *sgb* 1967, 23.
33. *JG250*(2007):45.
34. *Latvija Amerikā* 1968.17.VIII.
35. 1968.6.–7.VIII.
36. *Latvija Amerikā* 1968.9.X.
37. 1966.10.IX.
38. 1966.3.XII.
39. *Latvija Amerikā*, 1968.9.X.
40. *Latvija Amerikā* 1968.12.X.
41. 1968.10.II.
42. *Londonas Avīze*, 1968.23.II. un 8.III.
43. *Londonas Avīze* 1968.8.III.
44. *Latvija Amerikā* 1968.23.X.
45. *Latvija Amerikā* 1968.24.IV.
46. 605 Offenbach, Waldstrasse 13, Bundesrepublik Deutschland.
47. *Latvija Amerikā* 1968.24.IV.
48. 1968.10.VII.
49. *Latvija Amerikā* 1968.17.VII.
50. 1968.28.XI.
51. Skultāns vēstulē Rasmai Šildei 1967.15.III.
52. *Latvijas sapnis* 1967:16.
53. Turpat 267. lpp.
54. 1968.30.III.
55. Vēstulē šī raksta autoram 1990. gada jūlijā.
56. 1966.27.VII.
57. 1966.10.XII
58. *Latvija Amerikā* 1967.7.I.
59. *Latvija Amerikā* 1967.14.I.
60. *Latvija Amerikā* 1967.9.VIII.
61. *Latvija Amerikā* 1966.8.X; skat arī *Mēs*, 1966, 21.
62. 1966.30.XII
63. *Brīvā Latviešu Balss* 1967, 1.
64. No nedatēta raidījuma teksta 1966. gada beigās.
65. *Latvija Amerikā* 1968.24.IV.
66. *Laiks* 1968.21.VIII.

Turpinājums sekos

ERRATA

Gulbišu Jānis, *JG* līdzstrādnieks un lasītājs no sākta gala, vēstī, ka *JG252:24* zem apakšējā foto uzņēmuma, kur redzami Fišbachas bēgļu nometnes tautskolas un ģimnazijas skolotāji, jābūt: Anna Raščevska (nevis „Ausma”), kura pirms Latvijas atstāšanas bijusi skolotāja 1. pil-sētas ģimnazijā. Pie reizes jāziņo par resgaļu drukas velniņu palaidnību *JG253* – lai mulsinātu lasītājus, biogrāfisko piezīmi par literatūrkritiķi Ildzi Krontu viņi pārstūmuši no 65. lpp. apakšas uz 58. lpp. apakšu.

Pārnesums no 28. lpp.

šķita karstāka nekā parasti.

Vienu dienu redzēju, ka pāri mūrim parādījās kāds bārdains jauneklis ar gariem matiem: viņš dikti sāka blenzt uz mani, un es, pārsteigts, blenzu atpakaļ uz viņu. Uz platformas gandrīz neviena cita nebija. Tad viņš pacēla roku un kratīja man ar dūri. Es sastingu – par ko? Viņš aizgāja – es paliku stāvot. Krūtis man strauji cilājās, tikai kad atkal sāku soļot, prāts nomierinājās. Kas tas bija par cilvēku – manos gados – bet tik citāds? Viņš taču rīkojas spontāni, un tad mierīgi aizgāja! Nevienš viņu neaizturēja!

Dažas dienas vēlāk, klausoties vācu raidstacijas, dzirdēju, ka Berlīnē aiz mūra sabraukuši latvieši! Simtiem! No Amerikas, Anglijas, Kanādas, Zviedrijas un pat Austrālijas! Tā bija trimda! Un viņiem aizliegts pulcēties. Nevarēju tikt skaidrībā – par ko tad viņiem tas aizliegts? Radio intervijās jaunieši nemitīgi atsaucās uz Džonu Kenediju, kas teicis, ka Berlīne brīva pilsēta. Šo amerikāņu prezidentu gan zinu, viņu nošāvis kāds Amerikas bijušais karavīrs, kas padzīvojis kādu laiciņu pie mums kādā brālīgā republikā.

Mūsu daļā tika ieviesta paaugstināta kaujas gatavība, runāja par briesmām brālīgajā Čehoslovākijā, kur draudēja kontrrevolūcija. Tas viens vācu *Rundfunk* saka, ka tur komunisti vēlēs veidot sociālismu ar cilvēcisku seju, bet tas otrs saka, ka esošais, reālais sociālisms, ir vienīgais iespējamais. Pamanijām, ka brālīgo vācu vienībās notiek kaut kāda kustība.

Bet manu acu priekšā rādās tas garmatīnais puisis – tīrot šauteni, es tikai tagad atjēdzu, ka uz viņa sažņaugtās dūres pirksta saules atblāzmā mirdzēja kaut kas sudrabains – un tad es vērsu skatu uz manu roku un redzēju Nameja gredzenu, ko tēvs man uzdāvināja 18. dzimšanas dienā. Šautene ar blišķī nokrīta uz barakas grīdas. □

PAR GLEZNOTĀJU DAUMANTU PĒTERI ŠNORI

Gleznotājs, publicists, mākslas kritiķis un patsniedzējs, Daumants Pēteris Šnore (dz. 1939, Rīgā) pats stāsta, ka viens vectēvs, Pēteris Šnore, brauca uz kuģiem, otrs, Eduards Bištēviņš, bija klasicists, un ar kādu kopā sastādīja latviešu – latīņu vārdnīcu. Tēvs nomira 1941. gadā. Bērnība bija nedroša, pat sirreālistiska. Mātei laimējās tikt uz ASV un dabūt vēlāmu nodarbošanos. Septiņu gadu vecumā noskatījies, ka kāds skaisti māc uzzīmēt kvēpošus dūmus no skursteņa, ne ar zīmuli spīci, bet ar grafīta maliņu. Tā sajūsminājies, ka nolēmu kļūt par mākslinieku. Pēteris studējis mākslu Pensilvānijas Mākslas akadēmijā (Pennsylvania Academy of Art), ieguvis daiļo mākslu bakalauru (Bachelor of Fine Arts) Sirakūzu Universitātē (Syracuse U.) un daiļo mākslu maģistru Kalifornijas Mākslas koledžā (California College of Arts), kur kļuvis par Daiļo mākslu maģistru (Master of Fine Arts, 1969) Ouklandē (Oakland). Studiju laikā izmēģinājies kļūt par minimālistu, bet vēlāk pārgājis uz godīgu, estētisku, sevi apmierinošu reālismu. Piedalījies ar savām gleznām lielajās žūrētajās izstādēs Ņujorkā, Čikāgā, Filadelfijā, Pitsburgā. Ņujorkas Academy of Design skatē (1990) viņa gleznotā meža ainava iegūst augstāko godalgu kluso dabu un ainavu klasē. No 1990. gada līdz 1999. gadam viņš regulāri publicējis apceres par izstādēm un komentārus par mākslu vienīgajā Filadelfijas mākslas žurnālā *Art Matters*. Vēlākos gados žurnāls mainījis savu seju un Šnores rakstus, to akadēmisko un estētisko principu dēļ, vairs nav pieņēmis. Mākslinieks pats saka: *visu mūžu esmu domājis un drusku arī rakstījis par mākslu, galvenokārt par tās trūkumiem un absurdībām, par nespējīgiem mākslas direktoriem, kuratoriem un pārdevējiem. Savienotajās Valstīs īstas zināšanas nav vajadzīgas. Pats galvenais ir sadzīvošana un otra neaizskāršana.*

Daumants Pēteris Šnore ir īsts profesionālis, kas iztieks tikai no savas mākslas. Arī Pētera dzīves biedre ir gleznotāja. Viņa gleznotājs ainavas – meži, klusās dabas, pilsētu nomaļos – ir rūpīgi, nostrādāti, nekomerciāli darbi, kurus iemainīt dolāros nav viegli. Kā pats mākslinieks atzīst, *es kā gleznotājs esmu ļoti ierobežots nabadzības dēļ. Varbūt vajadzēja apprecēt Duponta mazmeitu, bet apprecēju ļoti apdāvinātu gleznotāju tai vietā. Lielās mežu gleznas neviens nepērk... pircēji paši nav spējīgi nolemt gleznu vērtību, viņiem jāpaļaujas krāpnieku padomiem. Es strādāju līdz pusnaktij, vai pat diviem no rīta, sešas*

dienas nedēļā. Acis vēl pārsteidzoši labas, veselība arī liekas laba.. Neesmu atmetis nodomu ko skaistu sasniegt...

Voldemārs Avens

PAR GLEZNOTĀJU DAINU DAGNIJU

Trimdā izaugušā, tikai savai mākslai atdevīgā gleznotāja, Daina Dagnija nu jau labu laiku nav trimdiniece, bet ar savu mākslu un savu pasaules uztveri mēģina iesakņoties Rīgas mākslas dzīves augsnē. Tur daudz akmeņu un vēsu plecu, bet Daina ir neatlaidīga un prot ar savu personību un mākslu iegūt arī labus draugus. Viņa vienmēr ticēja likteņa labvēlībai. Dainai ir jau vārds Rīgas mākslinieku zvaigžņājā. Ar Dainas zvaigzni sāk rēķināties, viņa glezno vērienīgi, viņas gleznas ir krāsainas un tās izceļas grupu izstādēs. Mākslinieces ipatnība ir arī lielie gleznu formāti, kas runā iespaidīgi gan uz skatītājiem, gan mākslas kritiķiem. Pat *Arsenāls*, slavenais mākslas templis, padodas un 2004. gadā sarīko Dainai Dagnijai labi noformētu solo izstādi. Dainas darbus pērk gleznu kolekcionāri, viņas vārdu un izstādes piemin un apraksta visi Rīgas laikraksti. Nav vairs "jākar zobi vadzī", kā tas kādreiz likās, dzīvojot bagātājā Amerikā, kur no mākslas vien var pārtikt tikai retais. Dainai Rīgā izdots apjomīgs, labas kvalitātes katalogs, kas palīdz iepazīstināt publiku ar mākslinieci, kura, kā visi, gājusi cauri dažādiem gleznošanas stiliem un tēmām. Dainai Dagnijai svarīga izvēlētais tēmas izstrādāšana līdz perfekcijai. Daudzām viņas gleznām svarīgs ir saturs un simbolika. Pie viņas gleznu ipatnībām pieder krāsu spožums, krāsu pretstatu smalkā izvēle, krāsu un kopējā gleznas dizaina skaidrība. Daudzās gleznās dominē dažādo formu un figūru apvilkumi. Krāsas uzklātas plakani, bez sevišķiem faktūras efektiem. Ipaši tas vērojams viņas agrāko laiku figurālajās gleznās, piemēram, slavenajā govju sērijā. Pedējā laikā Daina pievērsusies abstraktākam gleznošanas stilam un, raugoties viņas izlocīto formu un ripuļu hieroglifos, nāk prātā jūras zemūdens valstība.

Mazāka izmēra mākslas darbi ir viņas izšūdinātās drēbju, mežģiņu, pogu un spīguļu kolāžas, kurās attēlota kāda sieviešu kārtas personība – karaliene, tautumeita vai kāda mistiska, eksotiska sievietē. Dažos darbos var atpazīt pašas mākslinieces sejas pantus. Dainas kolāžu darbus izstāžu apmeklētāji it

sevišķi iemīlojuši.

Pēdējā Dainas Dagnijas solo izstāde bija redzama jaunatklātajā Ivonnas Veihertes galerijā Basteja bulvārī. Šajā *JG* numurā publicēta glezna pieskaitāma viņas gleznu abstraktajam laikmetam.

Voldemārs Avens

Gleznotājs un dzejnieks Voldemārs Avens ir *JG* redakcijas loceklis.

SENVĒSTURES UN MŪSDIENU MIJIEDARBE

Vēstule no Rīgas

Rīgas centrs nevar sūdzēties par mākslas galeriju trūkumu. Neraugoties uz to, telpu izstādēm ir allaž trūcis. Viens no pēdējiem mēģinājumiem šīs problēmas risināšanai ir visai oriģināls – galerija „Rīgas Mākslas telpa” (*RMT*) pazemē zem Rātslaukuma līdzās Rīgas Domei. Pat daudziem zvērinātiem rīdziniekiem, šķērsojot laukumu, nav ne mazākās nojautas par norisēm zem viņu kājām.

Ceļā pa Kungu ielu uz jauno galeriju apskatīt gleznotājas Džemmas Skulmes personālizstādi pie nama nr.3 stūra izkārtais karogs norāda uz galveno ieeju. Otra ieeja ir no Rātslaukuma pašā sā. Nokāpjot pagrabā, apmeklētāju sagaida vizuāls šoks. Pretim blenž neticami plaša telpa ar tik zemiem griestiem, ka garākam cilvēkam ir gandrīz jāpieliecas. Melni nokrāsotie griesti rada drūmu gaisotni un arī apgrūtina iedziļināšanos mākslas darbos, kas visi piestiprināti pie *zig-zag* secībā izvietotiem paneliem. Skatītājam iesaku ņemt līdzi palielināmo stiklu vai kabatas spuldzi.

Skulmes personālizstādes izlase ir no diviem cikliem: „Modelis” un „Putnubiedēkļi”, piedāvā daudz laika posmā no 1962. līdz 1975. gadam radītu akvareļu un gleznu. Ekspozīcija šķiet pārāk piebāzta, pārāk raiba, tai trūkst vienotības. Pamatīgāka izsijāšana būtu nākusi tikai par labu. Džemma Skulme un izstādes kuratore, mākslas zinātniece Sarmīte Sīle, liekas, mazliet pārcentušās, upurējot kvalitāti kvantitātei. Ir mazliet komiski, ka *RMT* vadība mijkrēslī ir mēģinājusi novērst ar logu ilūzijas palīdzību. Apmēram kādus 10 cm no sienām regulārās atstarpēs karājās izgaismoti „logi”, kuru Skulmes mākslas nepazinējs varētu noturēt par daļu no ekspozīcijas. Iznākot svaigā gaisā maija mēneša žilbinošajā saulē, nejauši nāk prātā Romas katakombas, kur gan gaismas netrūka...

Šķiet, nevajadzēja steigties ar *RMT* atklāšanu, kamēr viss nav savests kārtībā. Vai varbūt šeit darīšana ar tīšu pazemes loģiku? Tur valda citi dievi... Lai gan *RMT* vadība padomu nevienam neprasa, iedrošināšos piebilst, ka kļūmes ir novērojamas. Piemēram, griestus varētu nokrāsot baltus, bet pazemes plašo lielo telpu ieteicams sadalīt divās daļās ar koridoru pa vidu un dažādu lielumu izstāžu zālēm abās pusēs. Kaut kas līdzīgs jau noticis ar piedēkļa telpu *INTRO* gleznotājas Daigas Krūzes pēdējā gada laikā tapušā darbu klāsta „Kontaktpersona” eksponēšanai.

Gala secinājums: *RMT* ir unikāla un neapšaubāmi kļūs ne tikai par mūsu galvaspilsētas, bet visas Latvijas lepnumu, arī par tūrisma objektu. Atliek neparastajam pazemes pasākumam vēlēt labas sekmes.

Laimonis Mieriņš
2008.VI

VAI LATVIJA IZVIRZĪSIES MĀKSLAS PASAULES PRIEKŠGALĀ?

Laika gaitā, loģiski vai neloģiski, vienmēr kāds jauns *isms* parādās mākslas pasaules zenītā. Kādu laiku tas vairāk vai mazāk dominē, sevišķi mākslas tirgotāju un muzeju birokrātu aprindās. Ar retiemi izņēmumiem apbrīnojami lielam procentam mākslinieku ir tendence ievērot un pievienoties „jaunajai modei.”

Atstāstu no pieredzes: 1960. gada janvārī pārtraucu studijas augsti novērtētā ASV universitātes mākslas fakultātē, kuras pasniedzēji bija otrās paaudzes abstraktā ekspresionisma puļa dalībnieki. Kad atsāku mācības 1962. gada janvārī, visi pasniedzēji bija pārvērtušies par „popmāksliniekiem.”

Tā arī ASV mākslas mitoloģijā iecienītā 1913. gada *Armory Show* daudzus labus mākslinieku parāva līdz uz neizprastu modernismu. Tiešām žēl – salīdzinot pirms 1913. gada darinātos darbus ar vēlākajiem – ka viņiem nav bijis pietiekoši spēcīgs mākslas mugurkauls, lai pieturētos pie sava dabiskā, instinktīvā mākslinieciskā ceļa.

Sākot ar 1945. gadu, vislielākā ietekme mākslas ideju formulēšanā, mākslas iestāžu darbībā un atsevišķu mākslinieku izcelšanā bija Ņujorkas mākslas kritiķim Klementam Grīnbergam (Clement Greenberg). Citējot Ņujorkas Modernā mākslas muzeja (Museum

of Modern Art) direktoru Alfrēdu Baru (Alfred Barr), *mākslinieki vada, muzejs seko līdz*. Agrāk šī noteikšana atradās akadēmiķu rokās. Arī tā nebija ideāla sistēma, bet līdzīgi Vinstona Čerčila (Winston Churchill) vārdiem par demokrātiju, tā bija labākā iespējamā sistēma.

2007. gada janvārī divas Ņujorkas vislielākās mākslas galerija izstāda tādus absurds kā Džona Kerina (John Currin) neiedomājami nespējīgi darinātos pornogrāfijas, portretu un klusās dabas pindzelējumus un Ričarda Ervina (Richard Irwin) neveiksmīgos krāsu plašu kombinējumus.

Birokrātu mākslas ideju formulēšana ir vienmēr sastopama Laikmetīgās mākslas sfērā. 1960. gados mākslinieki mēdza jokot, ka „īstais mākslinieks” esot kurators, kurš ir atbildīgs par izstādes sastāvu. 2007. gadā otrs un trešās paaudzes kuratori augstsirdīgi lepojas ar savām izdarībām, tomēr mākslinieki vairs nesmejas, bet ceļos nometušies pielūdz kuratorus, kuri, neapdāvinātības apgrūtināti, darbojas pēc autokrātijas principa. Talanta trūkuma dēļ viņi nav spējīgi novērtēt darbu kvalitāti un pašaujas vai nu uz kādu ideoloģiju, vai kaprīzi veido savu absurdu vadlīniju. Sprotams, tādiem mākslas darbiem, sevišķi pašlaik modē esošiem gljēviem „biezputras abstraktistiem,” noder riņķu riņķiem absurdie kuratoru „paskaidrojumi,” lai radītu kādu vērtības ilūziju.

Laiks ir pienācis mākslas vēsturei spert nākamā soli, jo Laikmetīgā māksla kā *isms* mākslas vēsturē vairs nav laikmetīga. Runājot par Laikmetīgo mākslu, lietoju lielos burtus, lai būtu skaidrs, ka runa ir par zināmu *ismu*, kam ir i sākums, i beigas. Citādi viegli varētu spriest, ka mākslas vērtību noteikšana ir pakļauta kuratoriem uz visiem laikiem. Toties, rakstīts ar mazo „i,” vārds „laikmetīgs” vienkārši apzīmē kādas lietas saskaņu ar piemērotu laika posmu. Visa māksla darināta šodien – bērnu, amatieru utt. ir laikmetīga, bet ne Laikmetīga. Ameriķaņu pazīstamajā žurnālā *Newsweek* mākslas kritiķis Peters Pleidžens (Peter Plagens) lēš, ka starp Ņujorkas apkārtnē dzīvojošiem ļaudīm tikai viens uz katriem divdesmit tūkstošiem nopietni interesējās par moderno mākslu. Iedrošinos apgalvot, ka moderno muzeju apmeklētāji tur ierodas ar tādu pat domu, kā zēns, kas tukšā zirga stallī rakājas pa zirgu mēslu kaudzēm, jo ir pārliecināts, ka tur vajadzētu atrasties kumelam. No cita skatpunkta, protams, šādi muzeji ir nozīmīgi tūristu pievilcēji lielpilsētas ekonomikas veicināšanai. Ņujorkas Modernās mākslas muzejā strādā astoņi simti

darbinieku un to ik gadu apmeklē 1 500 000 „kumelju meklētāju.”

Pirms birokrāti iekaroja mākslas noteicēju posteņus, *ismi* mākslā attīstījās pakāpeniski. Tie viens pēc otra dominēja ar savām pozitīvajām parādībām līdz tam laikam, kad 1940. gados Ņujorkā pēc II Pasaules kara abstraktā ekspresionisma kulta pielūdzēji sistemātiski nostājās opozīcijā pret citām tā laikmeta mākslas parādībām. ASV it kā izplatītās tolerances viņiem nebija. Šodienas mākslas birokrāti joprojām seko šiem veciem paraugiem.

20.gs. sākumā, kad daudziem pielīpa aizraušānās ar visu „moderno,” arī zināms skaits jauno mākslinieku uzsāka dumpošanas modernisma vārdā. Latviešu mākslinieku piemēri ir maigi, salīdzinot ar tādiem rietumeiropiešiem kā Dišana (Duchamp) un Pikabija (Picabia), kuru mērķis bija sagraut tā laikmeta mākslas vērtības. Atliek palasīt *Rīgas Laikā* samērā nesen aprakstīto Dišana pisuāra gājienu un citas ēverģēlības.

Gribētos cerēt, ka Latvija varētu būt paraugs un ierosinātāja pastāvošo mākslas vērtību sistēmas atvietošanai ar kaut ko jēdzīgāku. Rīgas Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (LNMM) simtgades atzīmēšanai 2005. gadā bija iekārtota izstāde „Muzeja laiks,” ko patiešām varēja saukt par Laikmetīgās mākslas izstādi. Tas bija laiks, kad Rīgā lielu uzmanību pievērsa cerībai dibināt Laikmetīgās mākslas muzeju. Ar šo izstādi LNMM kolektīvs pierādīja spēju pārzināt šādu muzeju – izstāde savā ziņā deva Laikmetīgās mākslas vadlīnijas. Jubilejas izstādē vēsturi ignorēt nebūtu bijis pieņemami un samaitāt Laikmetīgo garu ar pedantiskiem eksponātiem arī nebūtu vēlams. Atrisinājums bija patiesi elegants un stilā pietiekoši Laikmetīgs. Interesantie pedantiskie eksponāti bija iekārtoti 42 vienieta plātnēs, kas ar eņģitēm bija piestiprinātas ap paprāvu kolonnas. Tādā pašā veidā pie otras tādas kolonnas bija izstādīti agrāko gadu muzeja plakāti. Vispārējais skats bija kā divas milzu sēnes vai divi austrumnieku ticības lūgšanu ruļļi. Kopumā izstādē varēja apskatīt vairāk nekā 200 Laikmetīgus eksponātus. Īpašu uzmanību veltīšu tikai nedaudziem. Piemēram, septiņas zivtiņas ieslodzītas ne īsti dabiski iekārtotā akvārijā. Jāpiebilst, ka pašlaik Modernā mākslā nesmuka apiešanās ar dzīvniekiem ir modē. Tālāk – deviņi centimetri lieli ar baltu diegu iešūti vārdi spilgti sarkanā lentē atklāj 103 vārdu garu Aspazijas dzeju vai dzejas fragmentu. Katrs lentes gals piestiprināts un daļēji apritināts ap savu koka miklas rullī. Muzeja apciemotājiem iespējams ruļļus pagrozīt un tādējādi

izvēlēties, kurus divus Aspazijas dzejas vārdus atstāt speciālai ievēribai. Pilns teksts pieejams latviešu un angļu valodā blakus nostādītā informācijas tabulā. Pie citas sienas – 3x4 metru liels, neskaidrs, tumšs, horizontāli švīkots, it kā televizorā fotogrāfēts attēls ar jautājumu angļu valodā: *What's going on in Latvia?* (Kas notiek Latvijā?).

Sevišķi glīti klātā galdā kādi divi duči pusotra centimetra biezas pusdūres lieluma baterijas, kurām ārpuses, parastās informācijas vietā, noklātas ar nofotografētām parakstu detaļām, kas ņemtas no ievērojamāko agrāko laiku latviešu gleznotāju darbiem.

Elegants atrisinājums rasts jautājumam kā „Laikmetināt” sengrieķu skulptūras atdarinājumu. (Pirms II Pasaules kara šādi atdarinājumi skaitījās ļoti svarīgi muzeja eksponāti.) Bronzēts grieķu jaunieša tēls bija novietots milzīga spoguļa priekšā, it kā viņš tur stāvētu un jūsmotu par saviem attīstītajiem muskuļiem...

„Skaistuma klinika” – izcēlās ar humoristisku pieeju – neliela istabiņa, kurā it kā uz plastiskās operācijas chirurga galda konservatora uzmanībai novietota kāda muzeja īpašumā esoša glezna. Manuprāt, vissvarīgākais eksponāts muzejā video lente ar Helenu Demakovu, mākslas kritiķi, tolaik kultūras ministri, kura sēru aktam piederīgā balsī lasa tuvu pie 40 pasaules mākslas muzeju un tamlīdzīgu iestāžu nosaukumus, tādu muzeju, kuri sekmē Laikmetīgās mākslas novirzienus. Šis eksponāts tika padarīts Laikmetīgāks ar to, ka lasītājam video lentē acis bija izdzēsotas, tāpat galva bez acīm. Nosaukumu lasīšanu sērā balsī varēja izprast divējādi: meitiņas, t.i., Rīgas, žēlošanos mātei par to, ka visām viņas draudzenēm ir kāda Laikmetīgās mākslas padarīšana, muzejs vai kas tamlīdzīgs, bet viņai nav. Otrs variants: lentē ieskaņotajās mākslas institūcijās kaut kas ir miris. Bet kas? Atbilde: *Māksla ir mirusi, mākslas vairs nav...*

Vēl viens eksponāts man likās ārkārtīgi saistošs, proti, okupācijas laika cenzūras un autokrātijas piemērs: citāti uz sienas palielinātā drukā, lasāmi no četrus metrus attāluma, piemēram: *No iepriekšējās ekspozīcijas izņemi visi kopā ar vācu fašistiem aizbēgušo mākslinieku darbi, kā arī mūsdienu latviešu mākslinieku izteikti formālistiskie darbi...* (citāts no 1946. gada muzeja pārskata). Vai atkal: *... padomju māksla no sava ceļa ir noslaucījusi formālisma trikus un naturālisma nabadzību* (Artūrs Lapiņš, 1947). Nedomāju, ka šie vārdi iekļauti izstādē kā mudinājums sekot

pievienoties teiktajam, bet ironiju nevar neievērot. Tikpat stingras cenzūras pielietošana ir arī tagad „brīvās pasaules” mākslas birokrātu noteiktajās vadlīnijās, proti, kategoriski neatzīt tādu mākslu, kas bez izmuļķošanas, saduļķošanas, bez iespļaušanas skatītāja prātā, atgādinātu agrāko laiku meistarū sasniegumus. Diemžēl ASV kuratoru pieturēšanās pie cenzūras principa ir nepieciešama viņu nespējas dēļ. Viņi nevērtē kvalitatīvus darbus ne no estētiskā, ne no gleznieciskā, nedz arī no sekmīga reālisma viedokļa. Arī ar pēdējos gados notikušo straujo reālisma glezniecības atdzimšanu kuratori regulāri izgāžas, ieskaitot slaveno mākslas kritiķi Hiltonu Krēmeru (Hilton Kramer). Reiz kāds ASV mākslas muzeja direktors man atklāti teica, ka direktoru salidojumos galvenais sarunu temats ir par milzu grūtībām pieņemt un novērtēt nepazīstamus darbus. Pēc Nujorkas Vitneja (Whitney) muzeja biennāles (2006) jāsaka, ka mirušās mākslas vietā žūrētāji izraudzījuši šādus atvietotājus *a) Troksni, b) Uzbāzību, c) Psiholoģisku traucējumu parādības, d) Cerību kļūt slavenam uz piesolītām 15 minūtēm*. Visumā antropoloģiski, ne mākslinieciski interesanta izstāde!

Bet kā lai Latvija sekmē mākslas pasaules attīstības nākamo soli, attālināšanos no novecojušā, nedemokrātiskā Laikmetīgās mākslas *isma*? Tai būt jāatklāj PostLaikmetīgās mākslas ēra. PostLaikmetīgās mākslas muzejā varētu apbrīnot ne tikai Džeimsa Terela (James Turrel) „johaidi” (angliski *the wow factor*) Laikmetīgo gaismas ilūzijas darbus, bet arī Antonio Lopez Garsias šajā laikmetā darinātās estētiski aizkustinošās pilsētu panorāmas un interjerus, kā arī labākos ASV gleznotājus (Jeffrey Ripple, Catherine Murphy, Rafael Ferrer, Mel Leipzig, Ann Lofquist, Gibert Lewis, Leon Tadrick, Andrew Wyeth, Ben Kamihira un Balkomb Greene). Pie labākajiem varētu pieskaitīt arī citus (Richard Maury, Jacob Collins etc.).

Latvija visu to varētu īstenot, nodibinot un izveidojot pirmo PostLaikmetīgās mākslas muzeju Rīgā. Mūsu priekšā atklājas iespēja būt pirmiem. Tur varētu eksponēt daudzus Laikmetīgās Mākslas jaunus un arī novecojušos modernismus, kam blakus būtu arī kvalitatīvi labi darbi, kas radušies paša mākslinieka dabiskā instinkta un nevis kāda cita cilvēka diktāta rezultātā. Ar PostLaikmetīgās mākslas apzīmējumu un misiju jaunais muzejs būtu pievilksanas spēks tūristiem apciemot Rīgu un arī pašapziņas pacēlējs latviešu māksliniekiem un visai tautai.

Daumants Pēteris Šnore

**Daumants Šnore (Peter Schnore) *Baltais Buda*. Pašportrets. 2008.
Eļļa. 66 x 71 cm.**

Par mākslinieku skat. Voldemāra Avena rakstu 39. lpp.

**Daina Dagnija. *Notikums pie Baltijas jūras*. 2002. Audekls, eļļa.
185 x 175 cm.**

Par mākslinieku skat. Voldemāra Avena rakstu 39. lpp.

Bieži izmantoju JG rakstus darbam latviešu vidusskolās. Paldies!

Elisa Freimane, Čikagā

Man šķiet, ka Maija Andersone savā apcerē „Dzēšot padomju pagātni” (JG252:18–20) mēģina cīnīties ar „vējdzirnāvām”. Ne savu tautu, ne tās veikto 50 gadu okupācijas apstākļos nevaram un negribam aizmirst. Gluži otrādi, cenšamies visu iespējamo apzināt un neizdzēšamiem burtiem mūsu vēsturē ierakstīt. Vienalga, vai tas būtu zinātnē, mākslā, kultūrā, sportā vai jebkurā praktiskās dzīves nozarē. Vai aizmirstām dziedoni Jāni Zāberu, dzejnieku Ojāru Vācieti, šķēpraidi Jāni Lūsi un vēl daudzus citus diženu darbu veicējus un to atbalstītājus? Taču tas nenozīmē, ka mums jāpieklust, atceroties Maskavas vardarbību, deportācijas, cenzūras žņaugus, smago rusifikāciju un agrāko vērtību noliegšanu, vēstures kropļošanu. Visu to atceramies un, cerams, to atcerēsies paaudžu paaudzēs.

Dāsns paldies par nodaļu „Dažos vārdos”! Vienreizēja, tādu nekur citur neatrast. Izcila īssavilkība!

Gulbišu Jānis, Upsalā (Uppsala), Zviedrijā

Sarmas Mužnieces-Liepiņas spēcīgo un rosinošo Latvijas valsts neatkarības pasludināšanas 89. gadadienā (2007.18.XI) Filadelfijas Brīvo Latvju Biedrībā teikto runu (JG252:15–17) ievada Edvarta Virzas dzelols „Tauta”. Diemžēl, gramātiķi ar pareizības olekti ir pārveidojuši dzejoļa pirmo rindu. Virza rakstīja:

*Pūšat taures, skanat zvani, saule, plašu gaismu lej!
Nevis: Pūtiēt, taures, skaniet zvani, saule, plašu gais-*

mu lej! Virzam svarīga bij poētiskā daiļskanība. Tās vārdā varēja ignorēt arī gramātiķu baušļus. Vērts pieminēt viņa tulkotās Pola Verlēna (Paul Verlaine, 1844–1896) poēmas „Dzejas māksla” pirmos divus pantus (*Franču lirika XIX g.s.*. Rīgā: Leta, 1921):

*Tik muziku par visām lietām!
Uz tāda panta svaru liec,
Kas netverams un nava vietām
Ne pārāk stingrs, ne pārāk ciets.*

*Un vārdus turi augstā cienā.
Viss reibinošākais mums dots,
Ja Noteiktais ir dziesmā vienā
Ar Nenoteikto savienots.”*

Savā rakstā „Nemierīgais kurzemnieks” (JG252:21–22) par Ulrihu Bēlendorfu (1775–1825) minēju ka „Latviešu rakstu pētnieki, šķiet, līdz šim viņam nav veltījuši nekādu vēribu”. Mans šķitums izrādījies nav bijis pareizs. Ilgonis Bērsons *Laikā* (2008.26.IV–2.V), aprakstot JG252, min, ka Romis Bēms *Literatūrā un Mākslā* (1990.13.I) ievietojis apceri par Bēlendorfu un divus tā dzejoļus Valža Bisenieka atdzejojumā. Paldies Ilgonim Bērsonim par norādi.

Jānis Krēslīņš, Sr. Ņujorkā

Manuprāt JG aug augumā, norūgst kā labs vīns, vērtības koeficientam tikai viens virziens – uz augšu! Blakus visiem ar erudīciju apgarotiem rakstiem nodaļas „Dažos vārdos” lappuses tikpat kā aizsit elpu! Tikai šīs nodaļas dēļ vien žurnāls attaisnotu savu sūtību. Katram Saeimas deputātam ar likumu vajadzētu abonēt JG!

E.D. Rusovs, Basingstoukā (Basingstoke), Anglijā

Franks Gordons

PAR BIRKERTU, DEMAKOVU, GAISMAS PILĪM

Vēstule no Telavivas

Dr. Jozefs Gebelss (Goebbels), kas 1945. gada *dievu mijkrēslī* sekoja Ādolfam Hitleram uz viņsauli, esot teicis: *Kad es dzirdu vārdu kultūra, es tveru pēc revolvera maksts.* Tā vien šķiet, ka dažam labam krievvalodīgam Latvijā uzvirmo līdzīgas emocijas, kad viņš dzird vārdus *latviešu kultūra*...

Kad Minskā tika svinīgi atvērta modernā, izskatīgā Baltkrievijas Nacionālā bibliotēka, pat viskrasākie Lukašenko režīma pretinieki šo notikumu apsveica. Tas taču dabiski! Turpretim vesels lērums Latvijā mītošo krievvalodīgo ar putām uz lūpām, zobus griežot, iebilst pret Nacionālās bibliotēkas būvi Daugavas kreisajā krastā. Viņus, kā tagad mēdz teikt, *besī* pir-

mām kārtām pats dižceltnes nosaukums – *Gaismas pils*, kas apliecina latviskumu. Viņiem liek ārdīties un trakot pat ēkas ārējais apveids, kura latvisko simboliku iecerējis starptautiski atzītāis un cienītais latviešu arhitekts Gunārs Birkerts, latviešu tautas lepnums.

Gunārs Birkerts dzimis 1925.gadā. Pēc bezgalīgiem strīdiem, drudzainas desmitkārtējas izdevumu aplēses tikai tagad nolemts, ka *Gaismas pils* pamatakmeņi likšot šogad un ka bibliotēku svinīgi vēršot valā 2012.gada 18. novembrī. Gunāram Birkertam tad būs 87 gadi! Jau uz Trešās atmodas sliekšņa viņš piedāvāja dzimtajai Rīgai šo projektu – viņš dāvināja to Latvijai. Gunārs Birkerts uzdāvināja Rīgai un Latvijai arī *Nākotnes nama* projektu – Okupācijas muzeja pagarinājumu, kas simbolizēs Gaismas uzvaru pār Tumsu.

Un, ja nu mēs runājam par konkrētu cilvēku, kas vārda tiešā nozīmē izcīnījis lēmumu par *Gaismas pils* būvdarbu sākšanu, tad jāuzsver: tā ir kultūras ministre Helēna Demakova.

Būdams ārpusnieks, es negribu iejaukties LR iekšējās lietās, bet to gan teikšu: lai nu kāds būtu nākamo Latvijas valdību sastāvs, gribētos, lai Helēna Demakova arī turpmāk – un cik vien ilgi iespējams – vada kultūras resoru.

Kādas samazgu un smirdošas vircas šaltis daudzi krievvalodīgie joprojām šļāc un gāž virsū šai sievietei – pirmām kārtām par viņas *apsēstību* ar *Gaismas pili*. Riebjas lasīt šos lāstus. Nīdēju komentāros tiek izsmietas Helēnas Demakovas brilles un uzacis (!), un allaž tiek atkārtots: *Lai slauka grīdu, viņa taču ir apkopēja*. Studiju laikā Demakova piepelnīdamās tīrījuši un spodrinājusi fakultātes telpas. Viņas nīdēji nez kāpēc ignorē viedā Ļeņina teikto, ka *ķēkša* gluži labi varot vadīt valsti...

Rauj viņus jupis, šos ministres un visa latviskā nīdējus! Un lai man neviens nestāsta, cik dzīvokļu par šo naudu varētu uzbūvēt pensionāriem! Šis pavisam lētais populisms neķer. Latvijas Nacionālā bibliotēka ir valstiski nozīmīgs ieguldījums šīs paaudzes un nākamo paaudžu nākotnē. Bibliotēka būs pilnīgi digitālizēta – gluži tāpat kā Parīzes pērle – *Bibliothèque Nationale*, kā *British Library* jaunā ēka.

Šai sakarā atgādināsim, ka Latvijas Grāmatnieku ģilde grasās pieteikt Rīgu *Pasaules Grāmatu galvaspilsētas* nominējumam. Nominācija notiek UNESCO ietvaros, un runa ir par 2010.gadu. Katru gadu šis goda tituls tiek piešķirts kādai pilsētai citā pasaules reģionā. 2009.gadā pienāk Beirutas kārta, un pirms dažiem gadiem to izpelnījās Turīna. Man nācās tur pasērst, un varu apliecināt, ka grāmatniecību skaits tajā ir pārsteidzošs.

Latvieši ir lasītāju tauta – vismaz kopš Vidzemes un Kurzemes zemnieku *brīvlaišanas*. Man savā mūžā gadījies ciemoties daudzu latviešu dzīvokļos – Grīziņkalnā un Raiskuma pagastā, Milvokos un

Franks Gordons saņem Triju Zvaigžņu ordeni (1998.24.IX) no Latvijas vēstnieka Izraēlā Ivara Silāra.

Adelaidē, un katrā no tiem neatņemams atribūts ir bijusi mājas bibliotēka. Pērn Latvijā iznākušas 2770 nosaukumu grāmatas ar kopējo metienu ap 5,2 miljoni eksemplāru.

Un lai krievvalodīgie, lūdzu, nebrēc par *etnokrātiju* Dievzemītē, par Latvijai it kā raksturīgo viensētas (*hutorskaja*) mentalitāti. Šā gada pavasarī Ķīpsalā četras dienas pēc kārtas risinājās *Baltijas starptautiskais grāmatu tirgus*, kur latvieši un krievi, židi un poļi pirktin pirka grāmatas, pārsvarā kirilicā drukātas, kur notika raitas diskusijas ar pazīstamiem krievu rakstniekiem – Tatjanu Tolstoju, Jevgeņiju Popovu u.c. Grāmatu tirgus sakrita ar krievu tautas svētkiem – *masleņicu*, un atklāšanas runu teica kultūras ministre Helēna Demakova – tā pati pulgotā un nīstā.

Varētu likties, ka viss OK, lieliski... Bet nē – nākamajā dienā kāds avīzes *Vesti Segodņa* lasītājs tīmeklī šķēndējās: *Sovsem zasraļi nam mozgi s ihņim* Zamkom sveta (pavisam pied...ši mums smadzenes ar savu *Gaismas pili*). Patiešām neprātīgs naids!

Pie reizes piebildešu, ka Izraēlā arī bija klapatas ar iecerēto jauno Nacionālās bibliotēkas ēku. Bet tās bija cita rakstura problēmas: ilgi nevarēja vienoties, kam šī ēka būs juridiski pakļauta – valstij vai 1925.gadā dibinātajai *Hebrew University*, kuras paspārnē tā skaitījās kopš britu mandāta laikiem. Tagad viss saskaņots, šogad likšot pamatakmeni, un 2012.gadā staltajai bibliotēkas ēkai jābūt gatavai. Tātad vienā laikā ar *Gaismas pili*.

Tad nu Jeruzalemes rietumpusē izveidosies tāds kā majestātisks *mall*. Tāpat kā muzeju un memoriālu virkne ASV galvaspilsētā, un cits citam līdzās sliesies 1965. gadā uzceltā Tiesu pils un daudzstāvu *Sifriya le'umit* – Nacionālā bibliotēka.

Šo trīs dižbūvju finansējumu nodrošināja *Rotšildu fonds*. Latvijā diemžēl nav Rotšildu, bet kā atrada līdzekļus Brāļu kapiem un Brīvības piemineklim? Un ārpus LR ienākumiem no privatizācijas – Latvijai taču ir 600 miljoni, ne tikai viens pats Lembergs, vai ne? □

Rita Laima Bērziņa

KRITUŠIE

Vēstule no Kolumbusas

Maija beigas. Silts, saulains laiks. Nupat mūsu dārzā uzziēdējušas žilbinoši oranžas magones, izplaukušas pujuenes. Kopā ar mammu rakstnieci Baibu Bičoli aizbraucam uz Kolumbusas, Ohaio ievērojamo Veksnera Mākslas centru (*Wexner Center for the Arts*). Noluks ir apskatīt alternatīvo komiksu meistara, „kolumbusieša” Džefa Smita (*Jeff Smith*) darbus. Bet ir citas ekspozīcijas, kas, kā izrādās, vairāk pārsteidz, piesais-

ta... Kalifornijas izcilās abstrakcionistes gleznotājas Mērijas Heilmanes (*Mary Heilmann*) spilgtie audekli gluži vai nolaizāmi, rada vienu noskaņu. Pavisam citu noskaņu rada Džeinas Hamondas (*Jane Hammond*) instalācija „Fallen” – „Kritušās” vai „Kritušie.” Uz garena, zemam galdam līdzīga pamata sakrautas rudens lapu čupas – oranžos, dzeltenos, sarkanos, iezalganos toņos. Pieliecoties tuvāk, ieraugām uz lapām cilvēku vārdus – Irakā kritušo ASV karavīru vārdus. Kritušās lapas, kritušie zaldātiņi. Instalācija pirmo reizi izstādīta 2005. gadā Ņujorkā *Galerie Lelong*. Tad uz pamata izbārstītas 1511 lapu. Tagad, 2008. gada maija mēneša beigās, jau gandrīz 4000 lapu un vārdu, un māksliniece turpina „ražot” lapas, sekojot kara statistikai. Ja vēl pievienotu šī kara rezultātā bojāgājušo Irakas civiliedzīvotāju vārdus, kāda gan veidotos lapu čupa... Kalns, ne čupa...

Tai pašā mēnesī *JG* redaktors atsūta rakstu no Interneta lapas „*Uruknet.info*” (*Information from Occupied Iraq*). Raksts apgalvo, ka slavenās un senās Babilonijas pilsētas drupās, kas atrodas apmēram 85 kilometrus uz dienvidiem no Bagdādes, ASV armija pēc 2003. gada invāzijas ierīkojusi tanku un helikopteru bāzi, kas ar savu militāro mašīnu dārdēšanu, nesaudzīgo rīcību un manevriem postījusi šo

visai cilvēcei svarīgo arheoloģisko dārgumu. Vēlāk šeit iekārtojušies poļu karavīri, kuri arī nav saudzējuši lielās vērtības. Šim patiesi satricošajam ziņām apstiprinājumu atrod Interneta lapā *Wikipedia.org* informācijā par Babiloniju, kā arī citos ziņu avotos (*The Guardian* u.c). Lapas birst, uz cilvēces kopīgām vērtībām vienkārši d--š. Mēģinu iztēloties, kāda būtu latviešu reakcija, ja šāda veida svešas varas bāzi ierīkotu blakus mūsu, teiksim, Brāļu kapiem vai Turaidas pilskalnā. Riebīga sajūta pavasara reiboni.

Un vēl mazliet vēlāk... Jūnijā uz mazas saliņas lielā Erie ezerā pulcējas bariņš latvju vīru, lai makšķerētu, iedzertu, padziedātu, atpūstos un izbaudītu dabas burvību un latviešu kopības izjūtu. Zivtiņas ķeras, un uz galda rindojas tukšas alus pudeles un šņabja glāzītes, desiņu atliekas. Saule slīd uz rieta pusi. Bet tad notiek saķeršanās, kas noved pie varenas izblāšanās... Strīds ir par gaidāmajām ASV vēlēšanām, patreizējo vispārējo stāvokli ASV un, beigu beigās, par prezidentu Bušu un Irākas karu... Par laimi, netiek pacelta neviena dūre, bet latvju mēles gan ārdās... Pāri ezeram kā maijvaboles smagi veļas un dārd vārdi *f----g idiots, komūnists, stulbenis* – jo arī latviešus šis karš, kas velkas un velkas, ir sašķēlis.

2008. gada vasarā (Columbus, Ohio)

Dziesmu svētku (2008) gājiens virzās pa Kalķu ielu.

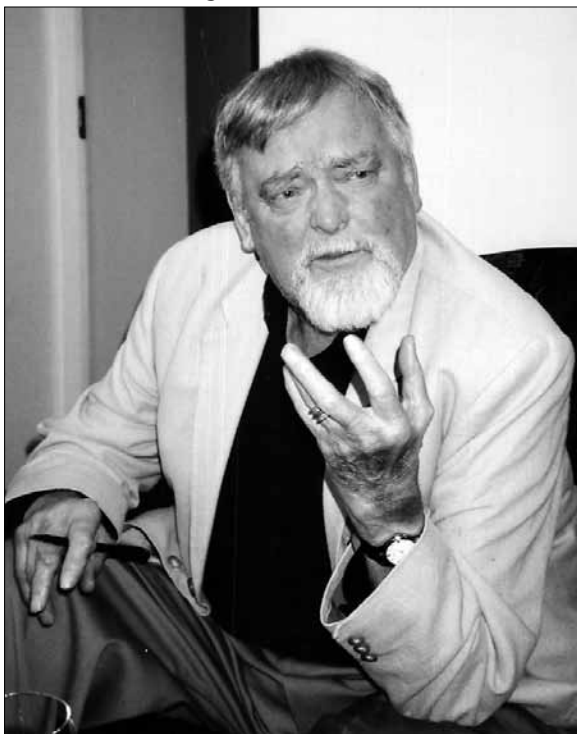
Foto: Indra Ekmane

MŪŽĪBAS CEĻU UZSĀK viens no pirmajiem trimdas literatūras demitologizētājiem **Dzintars Sodums** (1922–2008) – romānists [*Taisām tiltu pār plašu jūru* (1957, 1993), *Lāčplēsis trimdā* (1960, 1990), *Savai valstij audzināts* (1993), *Jauni trimdā* (1997, PBLA KF balva)], dzejnieks [*Trīs autori* (1950, kopā ar Veltu Sniķeri un Ojāru Jēģenu), *Kopotu rakstu 6. sēj. Dzeja* (2005)], literatūras kritiķis (žurnālos *Ceļa Zīmes*, *Jaunā Gaita*, laikrakstā *Latvju Ziņas* u.c.) un tulkotājs, visvairāk no angļu valodas (Hemingveja *Farewell to Arms / Ardīevas ieročiem*, Steinbeka *Of Mice and Men / Par pelēm un cilvēkiem* u.c.). ASV trimda dokumentēta *Kopotu rakstu 7. sēj. Viņpusē* (2007). Viens no Soduma ievērojamākajiem panākumiem ir īru rakstnieka Džeimsa Džoisa (James Joyce, 1882–1941) 20.gs. literatūras stūrakmeņa *Ulisses* (1922) latviskošana. Romāna *Uliss* meistarīgo tulkojumu 1 100 eksemplāros (1960, 720 lpp.) Zviedrijā (Vāsterārās) izdod Jāna Abuča apgāds Ziemeļblāzma. Citējot Mārtiņu Zelmeni, *padomju laikos Latvijas latvieši, kam bija intelektuālas sliekšmes, milzīgo ķieģeli slepus lasīja kopēti, reizumis vismaz divtik smagu kā oriģinālā publikācija*. 33 gadus pēc Soduma tulkojuma pirmpublicācijas to pārbulicē Latvijā. Apmēram gadu pēc iesaukšanas Latviešu leģionā (1943) Sodums dezertē un kļūst trimdinieks Zviedrijā (1945–1963), tad ASV – līdz 2006. gadam, kad atgriežas Latvijā, kur viņš faktiski bija un palika arī svešumā dzīvodams. ●●●

Dzejnieks un viens no *Mazā teātra Sanfrancisko* dibinātājiem, arī aktieris un režisors, jaungaitnieks **Ivars Lindbergs** (1932–2008) bēgļu gaitās nonāk vispirms Vācijā (1944), tad Austrālijā (1949 – Pertā, Melburnā) un pēdīgi ASV (1963 – Čikagā, Kalifornijā). Astonus gadus strādā par kartogrāfu Sauda Arābijā. Vairākus

Ivars Lindbergs

Dzintars Sodums

gadus trimdas Latviešu Rakstnieku apvienības (LaRA) priekšsēdis. Plaša dzejas kopa kopkrājumā *Kvintets* (1961), kam seko dzejkrājumi *Starp atnākšanu un aiziešanu* (1967), *Per mani pirmo, man tālāk mājas* (1976 – dzejlapa), izlase *Manu nepabeigto viduslaiku pūšamie vārdi* (1992), *Nokliudusā Tornkalna puikas dziesmiņas* (2002). Būtiska ir daudzu grāmatu autores, Prof. Dr. Janīnas Kursītes (Latvijas U.) rindkopa e vēstulē (2008.18.V) par Dzintaru un Ivaru: *Viņi priecēja mūs ar krāsu drūzmu un formām. Dvēsele nu ir apmulsusi – viņi aizējot atstājuši lielu, lielu, šķietami neaizpildāmu spraugu mūsu literatūras dārza vērtos. Pirmā spilgtā iepazīšanās ar trimdas literatūru bija slepeni uz Tartu Universitāti, kur 1970. gadu sākumā mācījās, atnākušais Soduma tulkojums – Džoisa Uliss. Laikam tikai uz divām naktīm iedots. Bija jāpaiet vairāk nekā divdesmit gadiem, lai uzzinātu kaut ko vairāk par Sodumu. 80. gadu pašās beigās un 90. gadu sākumā uzvirvoja un satrauca Ivars Lindbergs ar savu pantu. Cik tie bija laimīgi trimdas un Latvijas saskares brīži! Vēlākos gados abpusēja saskare starp abām literatūrām un ļaudīm bija mierīgāka – raksta un lieliski! Un tikai, kad šis zaudējums, saproti īsti, cik lielu vietu šie divi vīri mūsu kultūras telpā aizpildīja.* ●●●

Ļauna slimība pieveic mākslas kritiķes Anetes Ivsiņas apcerēto un reproducēto (JG253:42–45) gleznotāju **Lauru Cīruls** (1959–2008). ●●● Rakstnieks, Neatkarīgās Rīta Avīzes redaktors (1990–1998) **Andris Jakubāns** (1941–2008). Publicē stāstu krājumus *Mana baltā ģitāra* (1968), *Vakariņas ar klaunu* (1974), *Burves aiziešana* (1980), *Un atkal melnais suns pie kājām* (1988). Raksti apkopoti krājumā *Cita tūkstošgade* (2000). ●●● Aktieris, režisors, skatuves mākslas pedagogs **Alfrēds Jaunušāns** (1919–2008). Spēlē daudzas nozīmīgas lomas (Ibsena *Leļļu nams*, Šillera *Dons Karloss*, Šekspīra *Henrijs IV*, Bulgakova *Moljērs*, Blaumaņa *Skroderdienas Silmačos*, Anšlava Eglīša *Bezkaunīgie veči* u.c.). Iestudējis citu lugu vidū Raiņa *Pūt, vējiņi* un *Uguns un nakts*, Brigaderes *Kad sievas spēkojas*, Brāļu Kaudziņu *Mēriņu laiki*, Lorkas *Bernardas Albas māja*, Brechta *Trisgraša opera* u.c. ●●● Literatūrkritiķa **Osvalda Kravaļa** (1942–2008) raksti par dzeju apkopoti krājumā *Jābūt*

(1984), dzejoļi kopkrājumos. ●●● Rakstnieks, publicists **Tālvāldis Treicis** (1939–2008), vēsturisku romānu *Savas tainības meklētāji* (1980) un *Zeme – zemīte* (par Jelgavas pagātņi), arī vairāku dzejkrājumu un autobiogrāfiskā romāna *Jāņu laika bērns* (2001) autors. ●●● Slāviste (Syracuse U.) **Dr. Anna Grapmane Kalniņa** (1904–2007), kuras devums latviešu kultūrai ir vesela rinda pasaulē pazīstamu rakstnieku darbu tulkojumi (Giovanni Pontano, Adelbert von Schamisso, Moris Maeterlink, Sigrid Undset, Pearl Buck, Mirko Jelušić u.c.). ●●● Latviešu fonda padomes vicepriekšēde **Astrīda Lēvenšteina** (1964–2008). Ieguvusi latvisku izglītību Beverīnas vasaras vidusskolā (ASV) un Minsteres latviešu ģimnazijā (Vācijā). Beidz Merilendas U. (U. of Maryland). 6 gadus strādā Rīgā, arī Lietuvā. ASV Valsts departamentā veido mācību un studējošo izmaiņu programmas starp ārvalstīm. ●●● Lietuviešu valodnieks, tulkotājs, daudzu grāmatu un rakstu autors, žurnāla *Kulturos barai* redaktors, akadēmiķis **Bronys Savukynas** (1930–2008). Pērn gad viņš kļūst Lietuvas Kultūras un mākslas prēmijas (Vyriausybės kultūros ir meno premija) laureāts. (re)

Bronys Savukynas

Par īstiem tautas un lustēšanās svētkiem top **XXIV DZIESMU UN XIV DEJU SVĒTKU LAIKS**, par latvisku kopā sanākšanu ne tikai galvaspilsētā, bet arī ārpus tās – neraugoties uz ne vienu vien skeptisku balsi par *izredzēto svētkiem un prestiža pasākumu* (Gundega Repše), jo uz galvenajiem koncertiem, uz dziesmu un deju lieluzvedumiem biļetes bijušas pieejamas galvenokārt tiem, kam ir „sakari”, vai kas bijuši ar mieru maksāt „blatu”. Par laimi stāvokli glābj fakts, ka jau pirms oficiālā sākuma (2008.6.VII) līdz pat svētku finālam (12.VII) iespējams apmeklēt daudzus dažādu mākslinieciskus uzvedumus par pieņemamām

Juris Kronbergs

KĀ NOSLEPKAVOJA DZEJNIEKU DZINTARU SODUMU (balāde)

*viņš bija nonācis kādā salā
liels spēcīgs vīrs –
tādu es viņu atceros*

*(starp citu:
mūsu ģimenes reiz pavadīja
vasaru kopā uz laukiem –
man toreiz bija pieci gadi
un ne mazākās jausmas
ka viņš ir dzejnieks)*

*visapkārt salai
tumsī zilajā mazliet eļļainā ūdenī
šūpojās airļaivas*

*attālums līdz cietzemei tāds
ka nevis ar pārcilvēcisku
bet cilvēcisku piepūli
varēja līdz turieni aizārieties*

*varbūt viņš gāja uz kādu no laivām
kad tas notika*

*bija karsta diena – saule zenītā
(loti neparasti šajos platuma grādos)*

*varbūt viņš sēdēja zālē
un rakstīja dzejoļi
kad no mugurpuses
viņam pārbrauca ceļu nogludinātājs
ar Trimdas Apvienotās Dumības smagumu*

*(vēlāk tā svaru lēsa
uz deviņi tonnu – man gan aizdomas
ka jārēķinās ar kādām 15–18)*

*putni – izbrīnā vēroja šo notikumu
un vēl šodien par to runā*

*kad nogludinātājs pazuda
viņš bija plakans kā
etnogrāfiski
pareizs
latvisks
plācenis*

*vēlāk (bet tomēr diezgan drīz)
viņš sadrupa*

*kāds ar slotu un lāpstīņu
viņu saslaucīja
iebēra izturīgā turziņā*

*to rūpīgi aizlīmēja
un aizsūtīja uz Ameriku*

*uz Bostonu –
uz klusu un mierīgu
Bostonas pilsētas daļu
un tur tā vēl joprojām ir*

*to skaidri zinu
jo pats pagājušo vasaru
tur biju ciemos*

*ar viņa sievu pārrunāju
dzīvi mākslu dzeju
un pasaules bojā eju
un kaut gan
viņa man neparādīja
viņa zināja teikt
ka vienā no augstāva istabām*

TĀ TURZIŅA IR

1971.VI beigās Stokholmā
[pirmpublicējums JG88(1972):40–41]

Foto: Indra Ekmane

cenām vai pat pilnīgi bez maksas – tautas mūzikas (arī ziņģu) koncertus un maratonus, tautas deju un vokālo ansambļu konkursus, sakrālās mūzikas koncertu Doma baznīcā, teātru dziesmu spēles, virsdiriģentu un virsvadītāju godināšanu, mākslas galerijas un izstādes, no kurām sevišķi izceļama tautas lietiskās mākslas izstāde *Es vidū* Latvijas Dzelzceļa vēstures muzejā Uzvaras bulvārī, un vēl daudz ko citu. Mežaparkā svētkus ievada ne visai izcils atklāšanas koncerts *Dziedot dzimu, dziedot augu* un pirms tam varens dalībnieku gājiens no Daugavmalas pa Kaļķu ielu garām Brīvības piemineklim un tālāk līdz pat ar ziediem un svētku vainagu izrotātajai Irbīša skulptūrai pie Dailes teātra. Vairāk nekā sešas stundas garām skatītājiem ielu malās virzās visu Latvijas novadu krāšņos tautas tērpos ģerbušās sievas, vīri un bērni, vismazākie bērnu ratiņos. Svētkos piedalās 38 500 dalībnieku, to vidū 394 kori un vokālie ansambļi ar 18 464 dziedātājiem, 544 deju kolektīvi ar 13 317 dalībniekiem, 120 koklētāji, 60 pūtēju orķestri, 20 tautas mūzikas ansambļi un lauku kapellas, kā arī krietns tautas lietiskās mākslas amatnieku un amatiereteātru spēlētāju pulks. Svētku kulminācija: lieliski choreogrāfētais deju lieluzvedums „Izdejojot laiku” Daugavas stadionā ar 13 317 dejotājiem no dažādu paaudžu

deju kolektīviem un trīs stundu ilga noslēguma koncerts Mežaparkā ar 12 000 uz Lielās estrādes visai cieši sablīvētiem dziedātājiem (skatuve domāta 9 000 dvēselēm), 900 dejotājiem un vairāk nekā 100 mūziķiem (ieskaitot Latvijas Nacionālo simfonisko orķestri) – abus lieluzvedumus iespējams noskatīties arī TV tiešraidē. Dienu pirms katra no tiem notiek pavisam maz atšķirīgie ģenerālmēģinājumi, uz kuriem biļetes samērā viegli bijis iespējams dabūt pat vienkāršiem mirstīgiem, ieskaitot šo rindiņu rakstītāju. Dalībnieki un arī uz ļoti neērtiem soliēm sēdošā publika (ārvalstu vēstniekiem u.c. svarīgiem ļautiņiem izsniedz posterētus spilventiņus kopā ar plastmasas plēvīti lietus gadījumā) uzgavilē tautas tērpu uzvilkušajam Valdim Zatleram, kad prezidents savā ne visai raitajā uzrunā aicina klātesošos *jau šogad iekļaut obligāto dziedāšanu mūsu skolu programmās, jo mūsu vienotība ir dziesmu spēkā!* Par spīti šādiem tādiem minusiņiem nebūs pārspīlēts apgalvojums, ka svētku dienās tikai pavisam reto nepārņem tautiska kopā būšanas sajūta, īpaši beigu koncertā, kas iesākas ar *Dievs, svētī Latviju!* un beidzas ar divreiz grandiozi nodziedāto Jāzepa Vītola *Gaismas pīli* (Ausekļa vārdi) ar mirdzošām uguntiņām koristu rokās, un pašas beigās ar spontāni vēlreiz nodziedāto valsts himnu. Pirms tam ne mazāk emocionālus brīžus („ar skudriņām” un dažbrīd asarām) rada *Pūt, vējiņi!* mūsu lasītājiem labi pazīstamā, no Ziemeļamerikas kontinenta uz svētkiem atbraukušā Imanta Ramiņa apdarē, bet vēl vairāk Mārtiņa Brauna meistarīgā *Saule. Pērkons. Daugava* (Raiņa vārdi) un Raimonda Paula *Manai dzimtenei* (Jāņa Petera vārdi). Arī abas pēdējās uz klausītāju un koristu pieprasījuma tiek nodziedātas divreiz. Goda virsdiriģentu vidū ir arī šā gada Latvijas mūzikas balvas laureāts, pedagogs un kordiriģents, 95 gadus vecais trimdinieks Roberts Zuika (skat. JG253:49). Neraugoties uz mākslinieciskā vadītāja un virsdiriģenta Māra Sirmā paskaidrojumu – *mums Latvija ir gaiša Saules zeme, Saule – cilvēka uztverē ir pārilaicīga Saule, Saule – kā pasaules centrs, Saule – kā atmodas simbols, visa labā nesēja*, daudziem jāpasmaida par noslēguma koncerta nosaukumu: *Latvija – Saules zeme*. Toties simtprocentīgi var pievienoties leģendārajam diriģentam un koncertā vienam no virsdiriģentiem Imantam Kokaram, kura ieskatā dziesmu svētki ir *kolektīvs psihoterapijas seanss, jo, kur dziesmas dzied, tur naida nav*, par ko pēdējā dienā labu liecību dod apmeklētāju sadziedāšanās ne tikai tramvajos un autobusos, bet arī Mežaparkā pēc koncerta – līdz pieciem rītā. Pirmreizējs notikums dziesmu svētku vēsturē! Tajā pat laikā gan no pilsētniekiem, gan arī lauciniekiem jādzird, ka tāda pat vienotība kā svētku dienās būtu jāizrāda ne tikai dziedot, bet arī protesta referendumā pret tiem, kas rūpējas visvairāk par savu kabatu piepildīšanu un turpina izzagt un iztīrgot Latvijas neatkarību. (re)

No Dziesmu svētku vēstnešiem par vienreizīgu, mākslinieciski augstvērtīgu brīnumu izvēries ģeniālā Māra Sirmā vadītā jauniešu kora *Kamēr...* koncerts *Pasaules saules dziesmas* ar 17 pasaules komponistu (skat. JG253:51) saulei veltītām dziesmām LU Lielajā aulā (3.II). Trīs nedēļas vēlāk šis koncerts no-

tiek pasaules koru simpozijā Kopenhāgenā. ●●● Siguldā, Rīgas Domā, Liepājā un Mālpilī (2008.26.–1. VII) risinās 5. Kremerata Baltica festivāls *Spēlējam (arī) klasiku / We Play Classics (as well)*. Par Siguldu, Rīgas Domu un Liepāju nav ko brīnīties, bet par Mālpilī (9.VIII tā svin 800 gadu jubileju) ar mazliet vairāk nekā 2 000 iedzīvotājiem gan! Festivāla ietvaros pirmšķirīgā, Eiropā labi pazīstamā Amsterdamas Universitātes simfoniskā orķestra (85 spēlētāji!) sarīkotā labdarības koncertā (diriģents Daan Admiraal, vijole Anna Giskes) Kultūras nama palielā zāle piepildās ar dažādu paaudžu (ne tikai vecīšu) klausītājiem, krietni vairāk nekā iepriekšējā vakarā *Dzelzs vilka* (Jura Kaukuļa) savādāka kalibra izklaides koncertā miesta parkā. Vai kaut ko tādu iespējams iedomāties, piemēram, Savienotajās Valstīs, kur no 304 miljoniem tikai pavisam mikroskopisks skaits klasiskās mūzikas entuziastu zina, kas ir *simfonija* vai *opera*? ●●● 21.VI Siguldā notiek plašs **Dailes teātra vasaras festivāls** ar teātra izrādēm, koncertiem, to vidū Rēzijas Kalniņas un Ģirta Ķestera modernistiskā, reliģiski ievirzītā programma Romas Katoļu baznīcā, bet Pilsdrupu estrādē koncertstāsts *Melanholiskais valsis* (Jāņa Jurkāna un Dž. Džilindžera librets) par romantiskāko un liriskāko latviešu skaņradi Emīlu Dārziņu – piedalās koris *Kamēr...* un Dailes teātra aktieri. ●●● Brīvdabas muzeja Kurzemes sētā (1.VII) tiek dziedātas **Vairas dziesmas** un pārdošanā laists kompaktdisks ar tādu pašu nosaukumu – pirmais mūzikas disks, ko izdevis kādas valsts bijušais vadītājs, konkrēti, Latvijas eksprezidente Vaira Vīķe-Freiberga, kura folkloristikajā koncertā kopā ar vīru, dēlu u.c. skandē no paaudžu paaudzēm pašas dzim-

tā iemantotos, arī folkloras studijās balstītos dziesmu tekstus un melodijas, piemēram, *Velējos, skalojos* vai *Lustīte mana, laimīte mana*. (re)

Žurnāla *American Record Guide* (2008.III/IV) kritiķis Pārsons (Parson) aplūko Bruno Skultes operas **Vilkaču mantinieci** ierakstu divos tvartos (Latvijas Nacionālās operas koris un orķestris, diriģents Andrejs Jansons, solisti Andžella Goba, Armands Siliņš, Guntars Ruņģis, Inga Šļubovska, Antra Bigača u.c.). Neskaitāmu jaunu operu izvērtētājs Pārsons atzīstas, ka ar Skultes mūziku sastopas pirmo reizi un jauno operu sācis klausīties ar piesardzīgu ziņkāri. Pārsons īsi ieskicē komponista dzīves stāstu, uzsverot, ka, arī kā bēglis Vācijā un ASV, Skulte allaž domājis par latviešu mūziku. Oldenburgā, Vācijā, 1947. gadā rakstītās operas orķestrācija komponista dzīves laikā līdzekļu trūkuma dēļ palika nepabeigta. Tikai gatavojoties Skultes simtgades atzīmēšanai, diriģents Andrejs Jansons ar LNO operas ģildes (Ņujorkā) atbalstu varējis pabeigt operas instrumentēšanu un sagatavot koncertuzvedumu operā 2005.3.XI. Kritiķa ieskatā tvartā atskan superromantiska opera ar austrumeiropiskas eksotikas piedevām, atgādinot atsvaidzinātu, labi orķestrētu Musorgski. Skan plašas melodijas, daudzi kora dziedājumi, netrūkst jūsmīgu, aizraujošu emociju. Skaistā mūzika labi ataino dramatiskās norises, tāpat kā ieraksta izpildījums labi ataino operas saturu. Kā pati opera, tā šis ieraksts ir apsviecams iepriecinājums, secina kritiķis, piebilstot, ka tvartiem pievienots libreta teksts latviešu un angļu valodā. ●●● Latviešu ģimenes mazdēls, 25 gadu vecais tenors Aleksandrs Šrāders (**Alek Shrader**) debitējis Almagvas lomā Rosīnī operā *Seviļas bārdzīnis* Sent-

Lieluzvedums *Izdejot laiku* Daugavas stadionā.

Foto: Indra Ekmane

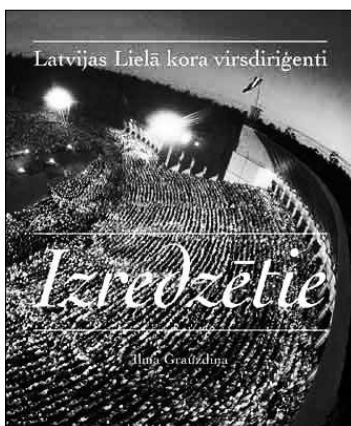
Laura Kalinka

luisas (St. Louis, Missouri) pilsētas operā. Viņš piedalījies Ņujorkas Metropolitēna operas konkursā un ieguvis godalgu. Richarda Takerā (Tucker) fonds savukārt piešķīris Zāras Takeres stipendiju. Šrāders beidzis Oberlina konservatoriju Ohaijo pavalstī un piedalījies vairākās slaveno dziedoņu meistarklasēs, kā arī dažādās jaunu operas mākslinieku programmās. ●●● Itāļu apgāda *Universe Rizzoli* nesen izdotajā 960 lpp. biezajā grāmatā **1001 Classical Re-**

cordings You Must Hear Before You Die (1001 klasiskās mūzikas ieskaņojums, kas jādzird pirms nāves) vesela lappuse veltīta **Pētera Vaska** vijolkoncertam **Tālā gaisma**, uzsverot Vaska un citu starptautiski pazīstamo Baltijas valstu komponistu nozīmīgo iespaidu uz mūsdienu mūzikas attīstību. Izcelti arī divi citi Vaska darbi – **Musica dolorosa** un **Viatore**. Vaska biogrāfija papildināta ar komponista izteicienu: *Es savos darbos degu. Mana uguns ir tā, ko jums dodu.* ●●● Mineapolē, ASV, viesojās (2008.17.–19.IV) vijolvirtuozē **Baiba Skride** (skat. JG253:50–51). Kopā ar Minesotas simfonisko orķestri (diriģents Osmo Vanska) viņa atskaņo Fēliksa Mendelsona *Koncertu vijolei un orķestrim mi minorā*. Vietējie amerikāņu laikraksti plaši apraksta koncertu, minot, ka jaunā māksliniece ir latviete, dzimusi un skolojusies Latvijā un ieguvusi atzinību daudzās Eiropas valstīs. (bs)

GRĀMATU nodaļā šoreiz jāapmierinās tikai ar trim 2008. gadā klajā laistiem darbiem, kam sakars ar dziedāšanu: **Laimas Muktupāvelas** dokumentālo romānu **BrāliBrāli** (Dienas grāmata, 399 lpp.) par slavenajiem diriģentiem, 87 gadus vecajiem dvīņiem Imantu un Ģido Kokariem – tāpat kā dažās iepriekšējās grāmatās autore ir ievietojusi tekstā pati sevi (mirušās Edites tēlā); **Ilmas Grauzdiņas** faktuāli bagātā rokagrāmatā **Izredzētie: Latvijas Lielā kora virsdiriģenti** (Tautas mākslas centrs, 355 lpp.) bez vērtīga dziesmu svētku hronoloģiska pārskata ievietotas arī vairākas kultūrfilozofiskas esejas. Turklāt vesela nodaļa veltīta trimdas dziesmu svētku virsdiriģentiem; **Anitas Mellupes** darbs **Māris Sirmāis un Latvija Dzied!** (Likteņstāsti, 192 lpp.), kam pamatā intervijas, iespaidi etc., veltīts šobrīd Latvijas diriģentu zvaigznājā pašam spožākajam spideklī. (re)

VIRTUĀLĀ ENCIKLOPĒDIJA (VE). 1776. gadā Leipcigā izdota Garlība Merķeļa grāmata *Die Letten, vorzüglich in Liefland, am Ende des philosophischen Jahrhunderts*, kuras Aleksandra Būmaņa latviskojums – **Latvieši, sevišķi vidzemnieki. Filozofiskā gadu simteņa beigās** – pirmoreiz var iznākt tikai 1905. gadā (līdz tam darbs latviski izplatīts vairākos rokrakstos). Publicistiski vēsturiskā grāmata atklāj Eiropai zemniecības postu Vidzemē un pieprasā atcēlt dzimtbūšanu. No laikraksta *Brīvā Latvija* (2008,19) uzzinām, ka Merķeļa darba 200. jubilejas gadā (1996) enciklopēdiski ievirzītā **Laura Kalinka** klusībā uzrunā 1850. gadā mirušo autoru: *Redz kā, Merķeli, latvieši vēl pēc divsimt gadiem ir dzīvi, un tagad viņiem vēl ir iespēja sadoties rokās tīmeklī!* Pēc gadiem diviem šī doma sāk īstenoties Lauras izveidotajā VE, kas atrodama uzklīkšķinot www.gramata21.lv. Sākotnēji ievērojams atbalsts gūts no Sorosa Fonda, pēcāk roku pie svētīgā darba pieļiek arī enerģiskās **Aijas Ebdenas** vadītā Latviešu kopība Vācijā un PBLA. VE veidotājas motivācija: *saglabāt vēsturisko atmiņu. (Ja nebūtu tās, mums ietu daudz grūtāk, līdzīgi kā pašlaik baltkrieviem un ukraiņiem.)* Un par atlasī: *principis ir viens – latvietis*. Sākumā viņa pati uzklājusī cilvēkus, pierakstījusī viņu dzīvesstāstus, kam seko sekmīga griešanās pēc novadpētniecībā ieinteresētu skolu palīdzības – šogad VE darbā līdzdarbojas ap 40 mācību iestāžu. Pašlaik VE iekļauti ap 2 800 dzīvesstāstu, arī trimdnieku. Ir bijuši vairāki tematiski pasākumi (*Ejam pretī Dziesmu*

svētkiem, Latvijas neatkarības atjaunošanas dalībnieki, Latvieši pasaulē u.c.). Pērngada projekts – Zentai Mauriņai veltīts eseju un pētniecisku darbu konkurss, kamēr tekošā gada aktivitātes veltītas Latvijas 90 gadu jubilejai. Diemžēl dzīvesstāstu kopojumā nav Krievijas latviešu biogrāfiju, jo viņi vēl arvien baidās no iespējamām represijām savā mītnes zemē. *Es ļoti vēlos, lai šajos rakstos, kas tiek iesūtīti VE, cilvēki var izpaust savu pozitīvo kredo, lai izstāsta savu dzīvesstāstu, kā paši redz. Un lai raksta jauni cilvēki par saviem vecākiem, vecvecākiem, par saviem kaimiņiem, novadniekiem* – tā Laura Kalinka. Arī JG ieskatā dzīvesstāstu iesūtīšana VE ir visu pienākums neatkarīgi no dzīvesvietas. (re)

Mārtiņš Heimrāts ar gleznotāju Karinē Paronjanc

MĀKSLA. Latvijas Mākslinieku savienības 18. kongresā par LMS prezidentu 27.VI atkārtoti ievēlēts Mārtiņš Heimrāts. ●●● 17.gs. holandiešu mākslinieka Petera de Grebbera (Pieter Franz de Grebber) gleznas *Dziedošs zēns* pēdējais reģistrētais īpašnieks bijis Varšavas geto noslepkavotais (1942) mākslas darbu kolekcionārs Abe Gutnajers. 80. gados glezna nonākusi latviešu kolekcionāra Jura Mezaka rokās, kad kādam viņa draugam nomiris tuvinieks. Mezaks un Gutnajera mantinieki nolēmuši gleznu pārdot, peļņu sadalot uz pusēm. Šā gada aprīlī slavenajā *Christie's* izsolē par 46 100 britu mārciņām to iegādājies holandiešu vecmeistaru darbu kolekcionārs Džonijs van Hēfens. Nav zināms, kā Grebera *Dziedošais zēns* pēc īpašnieka bojāejas nonācis Latvijā. Minētā summa ir tīrais sīkums, salīdzinot ar Marka Rotko (Rothko) gleznu *Number 15* (1952), kas pārdota par 50,4 miljoniem dolāru, un Freuda (Lucian Freud) monumentālā resnā ledija jeb *Big Sue* (ist. nosaukums *Benefits Supervising Sleeping*, 1995) – par 33,6 miljoniem. ●●●

Pieter Franz de Grebber – Dziedošs zēns

Lucian Freud. *Benefits Supervising Sleeping*

Sandras Krastiņas vadītajā žurnālā *Dizaina Studija* (2008,3) Jānis Borgs, Barbara Ābele, Arturs Nauvovs, Andris Breže (skat. zīm. JG253:1), Anita Zabiļevska, Viesturs Staņislavskis, Inese Zandere u.c. pūlas noskaidrot, kāds sakars mākslai ar dizainu. Citu materiālu vidū labs ieskats dots Dizaina mesē Milānā *ISaloni 2008* un Holandes dizainera Bertjana Potā darbā. (re)

INTERVIJAS. Portālā *eurozine* (www.eurozine.com/articles/2008-04-11-ricks-lv-html) 14 lpp. aizņem no *Rīgas Laika* pārņemtā **Ievas Lešinskas** intervija (tulk. no angļu) ar Bostonas U. humanitāro zinātņu un Oksfordas U. dzejas profesoru Kristoferu Rīksu (**Ricks**). Intervijas pirmā puse veltīta Vjetnamas kara laikā un arī pēcāk ļoti populārajam dziedonim un dziesmu komponistam Bobam Dilanam (Bob Dylan), pēc tam dzejniekam T.S. Eliotam, literatūras apcerētājam Haroldam Blūmam (Bloom), starpībai starp amerikāņu un angļu studentiem u.tml. ●●● Ievas Leijasmeijeres intervijā *Kultūras Forumā* (27.VI–4.VII) mākslinieks, Dienvidmeinas U. (U. of Southern Maine) mākslas un fotogrāfijas prof. **Juris Konrāds Ubāns** cita vidū pastāsta par Leldes Kalmītes aizsākto trimdas latviešu mākslinieku darbu kolekciju, kas jau šovasar no pastāvīgās mītnes Valmierā sāk ceļot pa dažādiem Latvijas novadu muzejiem. Ārlatviešiem nav ne telpu, ne resursu darbu glabāšanai un pastāvīgai eksponēšanai. Ubāns vēl ieminas par maldīgo priekšstatu Latvijā, ka *Amerikas latvieši visi ir ļoti bagāti, mākslinieki jau pārsvarā visur ir nabagi.* ●●● Klīvlendas un Minsteres latviešu dziesmu, arī XX Vispārējo dziesmu un deju svētku dalībnieks, iecienīto *Mārtiņa dziesmu grāmatu* kompilētājs, **Mārtiņš Zandbergs**, kurš pirms 11 gadiem pārceļas uz dzīvi Latvijā, atceras *Dienā* (21.VI) savus skolotāja gadus Minsteres Latviešu ģimnazijā: *Tāda kopā būšana deva spēku. Mums tas bija pastāvēšanas instinkts. Apliecināt savu latvietību un parādīt, kas esi.* (re)

Laimas Pakalniņas filmu cikla *Elementi* trešā īsmetrāžas filma **Uguns** Grimstādes (Grimstad)

XXXI Norvēģijas īsfilmu festivālā saņem PRIX IUP (arī naudas prēmiju – 2 000 eiro). Pakalniņa uzņēmusi vairāk nekā 20 pilnmetrāžas un īsfilmas. (re)

VIA DOLOROSA. LOM izstādē *Latvijas brīvības karēivji – Nacionālo partizānu karš 1944–1957*, kas skatāma līdz 30.X, uzsvars likts uz ne pārāk pazīstamiem materiāliem, to vidū pašu partizānu uzņemtām fotogrāfijām, kaut arī, kā vēsta *Latvijas Avīze* (2008.19.V), nav noslēpums, ka bieži vien foto autori bijuši vienībās iesūtīti VDK aģenti, un vēlāk fotogrāfijas izmantotas represiju izvēršanai pret partizānu tuviniekiem.

DIASPORA. Tautiešu (ārpus Latvijas mītošo) mēnesis neoficiāli iesākas ar **PBLA Kultūras fonda darba sēdi** 2008.30.VI Rīgā ĪUMSILS* (ak, šausmas!) telpās Brīvības ielā 39 priekšsēdes **Vijas Zuntakas-Bērziņas** vadībā. Par dažādiem latviešu valodas jautājumiem referēja Dr. Aijas Priedīte, Dr. Daina Gūtmane (pārstāv Dienvidameriku), Astra Mora (*Laika* redaktore ASV) un Latvijas Universitātes doktorante Iveta Grīnberga (mācībspēks Vašingtonas U. Sietlā Baltijas studiju programā). Noslēgumā atklāj fotoizstādi *Kopā*, kas veltīta tiem trimdas latviešiem, kas atgriezušies uz dzīvi Latvijā (Vita Tērauda, Jānis Gobiņš, Daina Dagnija u.c.). PBLA un *Tilts* organizē „ārzemnieku” saietus RLB namā, Lido restorānā Daugavmalā u.c. Tautiešu mēneša ietvaros demonstrē **Latvijas desmitgades spēlfilmās** – *Puika* (19.gs.), *Ja mēs visu to pārcietīsim* (20.gs. sākums), *Rīgas sargi* (10. gadi), *Cilvēka bērns* (20. gadi), *Pie bagātās kundzes* (30. gadi), *Baiga vasara* (40. gadi), *Kurpe* (50. gadi), *Elpojiet dziļi...* (60. gadi), *Mans draugs – nenopietns cilvēks* (70. gadi), *Fotogrāfija ar sievieti un mežakuli* (80. gadi), *Likteņzīrnas* (90. gadi), *Ūdensbumba resnajam runcim* (21.gs.). (re)

* ĪUMSILS, kā mēs visi zinām, ir saīsinājums Latvijas valsts Ipašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariātam.

SKĀBAS ODZIŅAS: zāle *grabu* noēsta (..) bagāts vides *fakturējums* (..) autors dažkārt *stilojas* (..) jaunieši savstarpēji *nekomunicēja* (..) daži cilvēki ir *tendēti uz inovācijām* (..) darboties *servisa sektorā* (..) mani tas *besī ārā* (..) *rentablums* ir augstākais mērķis (..) *karbonizētā ekonomiskā elite* (..) reklāmas *relīzes* (..) rakstu sējuma virsraksts: *Dzeja. Vēstules. Miscelāniji*. (bs)

2008.12.V, kā liecina pievienotā grafika no programmas *google-analytics*, JG mājas lapas apmeklētāju skaits pēkšņi sita augstu vilni – 6 000 apmeklētāju vienā dienā. Ieskatoties ciešāk pieejamā dokumentācijā, atklājās, ka ietekmīgi amerikāņu dizaina mākslinieki uzgājuši un par labu atzinuši *Jaunās Gaitas* vāku bilžu klāstu JG mājas lapā. Skat.:

<http://grainedit.com/2008/05/12/53-years-of-latvian-magazine-jauna-gaita>

<http://blog.iso50.com/?p=1607> ...u.c.

Viens raksta: *I don't think I have been this excited about design in a long time; to me this is as close to perfection as is humanly possible* (Domāju, ka ilgi neesmu bijis tik sajūsmīnāts par dizaina iespējām; manuprāt šie [vāku attēli] ir tik tuvu pilnveidībai, cik vien tas ir cilvēcīgi iespējams.) Un cits: *I've been in Latvia several times, and always find it pretty ugly and boring. So hearing this design is from Latvia (I assume, as the mag is Latvian) is staggering and awesome. thank you for this link. I agree. In terms of perfect design, this is so close!* (Esmu bijis Latvijā vairākas reizes, un vienmēr tā man likusies neļīta un garlaicīga. Tagad uzinājās, ka šie dizaina eksemplāri ir no Latvijas (pieņemu, ka žurnāls ir no Latvijas) esmu pārsteigts un sajūsmīnāts. Piekritu. Dizaina pilnveidībai šie attēli ir ļoti tuvi). Trešais: *Wow! Some awesome inspiration! Thanks for posting this. If only I could read Latvian!* (Godbijību iedvesmojoša inspirācija! Ja tikai es mācētu latviešu valodā lasīt!) (jž)

Šīs nodaļas materiālus sagatavoja Biruta Sūrmane (bs), Juris Zagariņš (jž) un Rolfs Ekmanis (re)

zagarins.net

Apr 15, 2008 - May 13, 2008

Site Usage

17,343 Visits

32,089 Pageviews

1.85 Pages/Visit

00:01:27 Avg. Time on Site

62.48% % New Visits

ES TEVI TURPINU

leva Čaklā. *bet – debesīs iesiets mezgls*.
Rīga: AS „Lauku Avīze”, 2008. 240 lpp.

Māris Čaklais laikabiedru redzējumā – šādu grāmatu dzejnieka dzīvesbiedre leva Čaklā sarūpēja pirms vairākiem gadiem, tās vākos sapulcējot 69 autoru prozas tekstus un dzejoļus.

Literatūras pašapziņas, kultūras nepārtrauktības uzturēšanu spēkā Māris Čaklais vienmēr uzskatījis par svarīgu un nepieciešamu priekšnoteikumu dabiskai kultūras asinsritei. Šādi atmiņu, atceru un apceru krājumi arī ir viena no literatūras pašapziņas zīmēm – daudzo rakstītāju vārdos satvertais mirklis paliek kultūrvēsturē kā unikāls kopportrets, nenokavēts un patiesībā arī neatkārtojams kultūrvides liecinājums.

Lai cik atsaucīgi būtu rakstītāji, atmiņu krājumi – kaut plašā autoru loka dēļ – netop viegli. Bet vieglumu leva Čaklā laikam gan nekad nav meklējusi. Ne agrāk, ne tagad. Arī tad ne, kad jūta nepieciešamību laikabiedru redzējumiem pievienot savējo – grāmatu, *debesīs iesietu mezglu*, ko uzrakstīt varēja tikai viņa – dzejnieka dzīves 24 gadu līdzgaitniece, dzejnieka dzīves līdzdzīvotāja, līdzdarītāja.

bet – debesīs iesiets mezgls, protams, ir mīlestības grāmata, mīlestības, cieņas un pašcieņas grāmata, ko rakstījusi mācekle vienā no Latvijas labākajām literārajām meistar-darbniecām (pašas autore vārdiem runājot).

Vien nedaudz atkāpjoties tālākā pagātnē, leva Čaklā pamatos stāsta par Māra dzīves pēdējo posmu, par kopīgi nodzīvotajiem vairāk nekā diviem gadu desmitiem. Šie gadi ir pārpilni ar dzeju, tā ir klātesošs, pašsaprotams lielums, autore tai pieskaras tikai tik daudz, cik tas vajadzīgs viņas stāstījumam par cilvēku, dzejnieku. (Pēc *...iesietā mezgla* izlasīšanas neatstāj doma – kāda pavērtos Māra Čaklā dzejas pasaule, ja kādā grāmatā visu uzmanību tai atvēlētu levas Čaklās sirds un prāts...)

Grāmatas gadi ir Māra Čaklā enerģijas izviriduma gadi. Te ir televīzijas literārā raidījuma *Burtņieks* (1985–1986) veidošana un vadīšana, atdodot skatītājiem aizliegtus un pusaizliegtus vārdus (Aleksandru Pelēci, Jāni Medeni u.c.). Laikraksta *Literatūra un Māksla* redakcijas vadīšana (1987–1991), kad Māra Čaklā redaktora uzdrīkstēšanās, arī diplomāta spējas ļauj iet notikumiem pa priekšu, vēsturiskā lauzuma laikā laikrakstam iegūstot

milzīgu lasītāju atsaucību un auditoriju. Te ir no Māras Zālītes pārņemtā Latvijā vienīgā literārā žurnāla *Karogs* vadība (2000–2003), augstu prasīgumu izvirzot publicējamajai literatūrai un redakcijas cilvēkiem. Redaktora darba stila liecinieki ir viņa rakstītie „memorandi” kolēģiem. Šādu un līdzīgu materiālu – Māra Čaklā piezīmju, uzmetumu, plānu – citējumi papildu stiprina grāmatas dokumentālo pamatu, tās literatūrvēsturisko nozīmi.

Šajos gados tapušas tādas grāmatas kā *Im Ka* (1998) par komponistu Imantu Kalniņu, *Gaismas kungs jeb Sāga par Gunaru Birkeru* (2002), *Izaicinājums: pirmā Latvijas Valsts prezidente Vaira Viķe-Freiberga* (2003). *Izaicinājuma* atvēršanas svētkos 2003. 17.XI bija dzejnieka pēdējā publiskā uzstāšanās. Par 17. novembri leva Čaklā raksta: *Kad Māris bija atslēdzis dzīvokļa durvis un ielaidis mani ar ziedu klēpjiem, dzirdēju viņu nosakām: „Tas nu ir padarīts”.*

Manuprāt, šis bija arī Māra izaicinājums. Pirmkārt, pēc visām nebūšanām un likteņa piespēlētajām peripetijām pabeigt šo grāmatu. Otrkārt, piedzīvot šīs grāmatas iznākšanu. Gribu vien piebilst – šī nu bija grāmata, kuru viņš tiešām gribēja rakstīt, un, ja būtu bijis tā, kā nebija, tā būtu pavisam citādāka.

Bet iepriekšējā – 2002. gadā ir Herdera balvas saņemšana, un līdzās humorpilnajam un kolorītajam Vīnes piedzīvojumu aprakstam leva Čaklā nevar atturēties, nenocitējusi par laureātu Māri Čaklo teikto: *Viņš pieder pie tiem dzejniekiem, kas nozīmīgi ietekmējuši un veidojuši savas dzimtenes apziņu un ga-*

No kreisās: leva Čaklā, Margita Gūtmane un Māris Čaklais Latvijas Rakstnieku savienības namā (2002)

Foto: Rolfs Ekmans

rīgo seju, Latvijas dzeju atkal vērsot pasaulnozīmīgu.

Ir daudziem citiem darbiem, cilvēkiem, kultūras norisēm, gaišiem un dramatiski tumšiem brīžiem piepildīts laiks, dzīvs levas Čaklās izjūtās, dzīvs viņas vārdos „...iesietā mezglā”.

...levas Čaklās stāsts par dzejnieku ir pārsteidzoši dabisks, dzīvs, pat dokumentāls (dialogus vien varētu pamācīties prozas rakstnieki). Smalkjūtība, kas netaisīti un neļaimo, bet padara tekstu absolūti uzticamu – tā man šķiet šīs grāmatas lielākā vērtība, tā raksta Gundega Repše laikraksta *Diena* pielikumā *Kultūras Diena* (2008. 18.1).

Knuts Skujenieks uz jautājumu: *Kur slēpjas šīs grāmatas šarms?* atbild: *Tā ir dziļi ētiska, cilvēcīgi silta. (...) Tā ir vitāla gan ar savu traģiku, gan arī ar ironiju un humoru. Tas ir rets dzīves un, kā tagad izrādās, arī literārs talants. (...) Visriskantākās situācijas tiek pieņemtas ar izcilu taktu un gaumi. Un vēl – ar pašcieņu un sevī apzināšanos. („Vēl viens mezglā.” *Kultūras Forums*, 2008.1./8.II).*

Mīlestība un cieņa pret mīļotā cilvēka darbu – tās šajā grāmatā ir absolūtas vērtības. Un tieši tādēļ, ka absolūtas, ir risks tās sastindzināt. Bet tas nenotiek – levu Čaklo „glābj” tiešums, vitalitāte, asprātīgums, ironija, stipra „zelta griezumā” izjūta, to varētu saukt arī par apbrīnojamu stila izjūtu. Nevis padomju vai postpadomju pašcenzora klātbūtne, kas koriģē sakāmo, bet dabas dota vai, teik-

sim, „vienā no Latvijas labākajām literārajām meistardarbnīcām” izkopta spēja just vārdu, detaļas jēgu, kontekstu, robežas. Izcila takts un gaume, smalkjūtība, ko piesauc Gundega Repše un Knuts Skujenieks, veido grāmatas īpašo stilu, intonācijas pievilcību. (Šīs īpašības, man šķiet, būtu vērtība jebkuros laikos. Jo vairāk tās izceļamas un uzsveramas mūsdienās, kad publiskajā telpā tik uzstājīgi plūst sekluma un banalitāšu straumes.)

Māris Čaklais esot sacījis, ka no kolēģiem viņš atvērtos tikai Gundegai Repšei un Albertam Belam, bet visticamāk, ka par viņu vajadzēšot rakstīt levai pašai.

leva Čaklā to ir izdarījusi. Talantīgas mācekles cienīgi.

Būtisks papildinājums Māra Čaklā portretam ir grāmatas beigās pievienotie dzejnieka dzīves un darba dati, plaša bibliogrāfija un fotogrāfijas.

Ildze Kronta

Literātūrzinātniece Ildze Kronta ir rakstu krājumu *Gadi-Darbi-Personības* (1986) un *Darbi-Personības-Viedokļi* (2003) autore. Literatūrkritiskas apceres *Karogā, Kritikas gadagrāmātā, Jaunajā Gaitā* u.c. Sastāda *Ojāra Vācieša piemiņas grāmatu* (1984), *Visums. Sirds un tāpat... Grāmata par Ojāru Vācieti* (1993), sacer komentārus Vācieša *Kopotu rakstu* 9. (2001) un 10. (2003) sējumiem. Detalizētāka informācija par Ildzi Krontu JG240:54–56.

ROMĀNS VAI RĒBUSS?

Ilze Indrāne. *Dievsunīši*. Rīgā: Nordik, 2007. 283 lpp.

Šis ir ļoti neparasts un tikai ar lielu piepūli un pacietību lasāms rakstu darbs, kam žanra apzīmējums nav dots. Vienkāršības labad to varētu saukt par romānu. Viena no romāna definīcijām ir: *plašs daiļdarbs (parasti prozā), kas attēlo atsevišķu cilvēku vai arī tautas dzīvi kādā laikposmā* (LLVV). Aplūkojamais darbs visā visumā atbilst šim raksturojumam. Tajā tēlota kāda Vidzemes vidienes lauku ģimenes dzīve laikposmā, sākot ar tā sauktajiem Ulmaņlaikiem, cauri padomju okupācijas gadiem, iesniedzoties Trešās atmodas pirmajos gados. Caurviju motīvs visam darbam ir divu Vilkābeļu vīriešu, „pienabrāļu,” mīlestība uz kaimiņu meiteni, Taimalu Austru, kura kavējas atklāt, kam īsti pieder viņas sirds – Jūlijam

vai Albertam. Jūlijs ir saimnieka miesīgais dēls, Alberts – saimnieka otrās sievas dēls no cita tēva. Stāstot par šo un daudzu citu romānā iepīto ļaužu mūžiem un likteņiem, rakstniece diemžēl izvēlējusies īpatnēju, it kā postmodernisma vai kāda cita literāras modes virziena ietekmētu stilu. Vēl vairāk nekā savos iepriekšējos darbus, it īpaši *Putnu stundā*, viņa noslīcinājusi visu racionālo darbību un saturu pārspīlēta patosa un eksaltētu vārdu plūdus, no kā gluži vai neiespējami izmakšķerēt, kas, kad un kur īsti notiek. Bet romāns taču galu galā nav nekāds literārs rēbuss lasītāja atjautības un pacietības pārbaudei. Piemēram, kas ir mistiskā „es” persona, kura pirmajā lappusē it kā peldas, it kā slīkst Aulonas upē, kuras līci atrodas Vilkābeļu mājas? Kas ir Alberta un Jūlija vārdu kļaidātāja it kā franciskā izrunā: *Albēhr, Žūlio*? Ja tā ir Austra, kur tad vienkārša lauku pusaudze iemācījās šādu skunstīgu izrunu? Šie saucieni kā tāds vāgnerisks vadmotīvs atskan cauri vi-

sam darbam un, atklāti sakot, kļūst bezgala apnicīgi un pat kaitinoši.

Jo tuvāk beigām, jo vēstījums kļūst nelogiski jucekļīgāks, nesaprotamāks, turklāt pieblīvēts ar šķietami nesakarīgiem dialogu vai iekšējo monologu iespraudumiem. Šai lasītājam tikai ar pūlēm izdevās šur tur uzduroties uz kādu simpātisku un saprotamu stāstījuma fragmentu, piemēram, kad saimnieks Jonāss pirms puiku pēršanas par kādu grēka darbu vainīgajam liek skaļi lasīt no Dziesmu grāmatas, lai mazliet nomierinātu karstos prātus. Vai kad Jūlijam slimnīcas istabā reibinoši smaržo ciemiņu sanestie svešādie dienvidu augļi, banāni, apelsīni un ananāsi, bet slimnieks veltīgi ilgojas saost kādu Vilkābeļu augļu dārza ābola smaržu.

Savas dzimtās puses dabas mīlestība rakstnieces darbā izpaužas nepārprotami, gana izteismīgos vārdos ietērpta. Romānā iestrādāta bagātīga un interesanta viela. Tas būtu varējis izvērsties par visai nozīmīgu laikmeta liecību, ja vien rakstniece būtu vēlējusies savu pārlietu sakāpināto emocionālo vēstījumu ievirzīt kādā reālai racionalitātei tuvākā gultnē. Kopsavilkumā godīgi jāatzīstas, ka tikai ar mokām aizcīnījās līdz pēdējai lappusei. Un pazīstu visnotaļ inteligentu rūdītu lasītāju, kas jau pēc nedaudz lappusēm grāmatu nolika pie malas kā nebaudāmu.

Starp citu – dievsunīši esot zaļsvītraini, spalvaini kāpuriņi, no kuriem varbūt izšķīļas tauriņi, varbūt arī ne.

Biruta Sūrmane

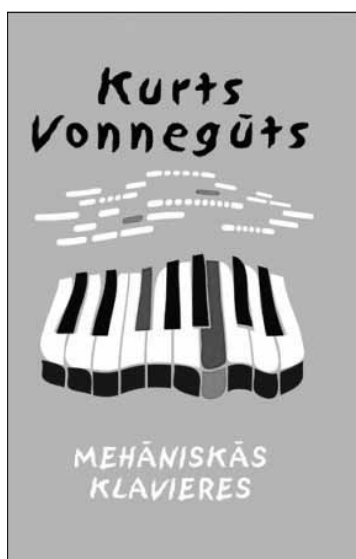
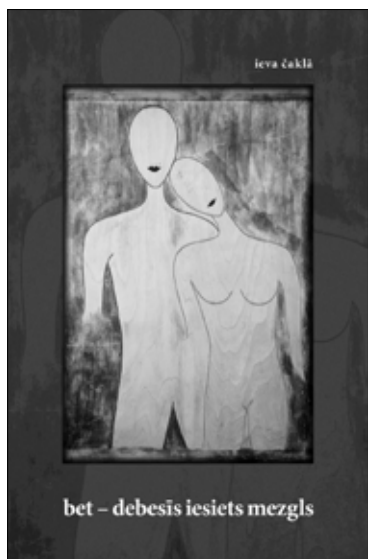
Par JG redakcijas locekli Birutu Sūrmani skat. JG251 (2007):63.

KĀ VONNEGŪTS KLAVIERSPĒLI APGUVA

Kurts Vonnegūts. *Mehāniskās klavieres*. Rīgā: Tapals, 2008. 360 lpp. No angļu val. tulk. Māra Rūmniece.

Kurta Vonnegūta pirmais publicētais romāns *Mehāniskās klavieres* (*Player Piano*, 1952) Latvijā iznāk kā viens no pēdējiem latvisko tulkojumu piedzīvojušajiem 20.gs. ironiskā klasiķa gara darbiem. Gan jau šis nelielais paradokss Vonnegūtam neizraisītu īpašu izbrīnu, jo kā nekā visu savu kodīgo un neatkārtojamo daiļradi viņš būvēja no lielākiem un mazākiem paradoksiem. Izdevēji, lasītāji, lielāka un mazāka kalibra kritiķi jau pusgadsimtu cenšas šos darbus ieslodzīt kāda noteikta paveida, žanra vai vismaz literāra virziena krātīnā, tomēr tas neparko negrib izdoties – atkal un atkal no gludajām normatīvu sienām izspraucas kāds nepakļāvīgs tausteklis, kāds ūsas gals vai visbiežāk gluži vienkārši roka, kas visai pasaulei, sākot ar kritiķiem, rāda plaši pazīstamo trīs pirkstu kombināciju.

Centienus tapt iesprostotam normatīvos piedzīvoja jau *Mehāniskās klavieres*, ko centās iedabūt tiklab zinātniskās fantastikas, kā antiutopijas rāmjos. Ar pirmo paveidu *Klavierēm* tik vien kopsakara, ka darbība norisinās tālā nākotnē, kad visa planēta piedzīvojusi visai ievērojamas sociālās izmaiņas, no otras puses – tikai nieka 56 gadus pēc romāna publicēšanas liela daļa tajā aprakstītā ir piepildījies ar to baiso pravietiskumu, kas nereti raksturīgs tieši zinātniskās fantastikas autoriem. Savukārt antiutopija – žanrs,

kas pasaules literatūrā kļuva īpaši aktuāls pēc II Pasaules kara, kad utopija cilvēku prātos bija sašķidusi nesasmēļamos putekļos, Vonnegūta romānam pieder tas tikai tiktāl, cik par antiutopiju var nosaukt sacerējumu, kurā drūmas nolemtības kapu zvanu vietā gandrīz petardiski dzirksteļo šerpais un visai melnīgsnējais Vonnegūta humors.

Romāna pamatjēgu atklāj jau tā nosaukums – mehāniskās klavieres, viens no agrīnākajiem veidiem, kādos tehnoloģijas aizstāj cilvēka darbu – proti, programmējams mūzikas automāts, kas spēj atskaņot melodijas bez pianista. Romāns apraksta nākotnes sabiedrību Amerikas Savienotajās Valstīs, kas sasniegusi tādas tehnoloģiju attīstības augstumus, ka pilnīgi nevajadzīgs kļuvis ne tikai līdz šim neaizstājamais cilvēka roku darbs, bet arī elementārie „papīra” darbi un domāšanas procesi. Sabiedrība krasi sašķēlusies divās daļās, kas praktiski nesatiekas (te ideju Vonnegūts, iespējams, aizguvis no fantastikas klasiķa Herberta Velsa *Laika mašīnas* nākotnes vīzijām) – elites, proti, augstākās vadības un tehniķiem, kas spēj konstruēt arvien jaunas un jaunas mašīnas – un tiem, kuru darbu visa šī tehnikas gūzma padarījusi nevajadzīgu un kuru dzīves līdz ar to tiek no pasaules „nepieciešamību saraksta” svītrotas. Tomēr šai nevajadzīgo daļā briesmīgi gluži sociālistisks dumpis, ko galvenokārt atspoguļo viena cilvēka pārvērtības – doktors Pauls Protejs no liela tehnoloģiju uzņēmuma vadītāja mesianiskas pašatklāsmes ceļā kļūst par ikonoklastisku dumpinieku.

Līdzīgi visiem Vonnegūta romāniem *Mehāniskās klavieres* ir lasāms no vairākiem aspektiem vienlaikus – kā ironija par sava laika progresīvo Ameriku, kā brīdinājums no nekontrolētas zinātnes attīstības, Frankenšteina monstra, kas beidzot iznīcina savu radītāju, kā apcerējums par zinātnes ētiku (cik žēl, ka autors nenodzīvoja tik ilgi, lai pagūtu radīt savu versiju, piemēram, ar cilvēka klonēšanu!), arī kā daļēji autobiogrāfisks darbs ar centrālo tēmu – lēmumu starp saprātīgu izdzīvošanu tehnoloģiju gūstā un paklausīšanu radošam aicinājumam, ar ko sastopas tiklab galvenais tēls kā romāna rakstīšanas laikā arī pats autors (aptuveni šai laikā Kurts Vonnegūts pamet labi apmaksātu darbu uzņēmumā *General Electric*, lai turpmāk veltītu savu laiku tikai rakstniecībai). Simpātiski, ka jau pašā pirmajā darbā autors lasītājam neuzspiež nedz interpretāciju, nedz secinājumus, pat apokaliptiskais fināls vairāk kalpo kā prelūdijs pārējiem Vonnegūta romāniem, kuri par līdzīgu tēmu spektru runā piezemē-

tākā un tāpēc nesalīdzināmi efektīgākā tonī.

Mehāniskajās klavierēs vēl jūtams iesācēja rakstnieka ideālisms un brīžam viendabīgi panavis simbolisms, kā arī nevilto sašutums par aprakstīto, ko tikai vietumis nomaina no vēlākajiem klasiskajiem darbiem lasītājam jau pazīstamais nogurušā ciniķa visu piedodošais smīns. Šai ziņā ārvalstu kritika *Mehāniskās klavieres* nereti salīdzina ar klasisko 20.gs. antiutopiju – Hakslija (Aldous Huxley) *Brave New World* (Brīnišķīgo jauno pasauli), jo abi romāni vēsta par pasauli, kurā mašīnas pakāpeniski aizstāj cilvēku; Hakslija romāns šais sacīstēs neapšaubāmi uzvar, jo tā lappuses nav piebārstītas ar lērumu sīku (un diemžēl garlaicīgu) tehnisku detaļu, turklāt Hakslija pesimisms šokē vairāk par Vonnegūta mēreno optimismu. Vairāk pat centrālo mesianisko varoni autoram izdevies, iespējams, daļēji pašironiskais rakstnieka Eda tēls, kura sieva labāk nodarbojas ar prostitūciju, nekā ļauj vīram rakstīt labi pārdotus, lasi: režīmu cildinošus romānus un līdz ar to nodot tiklab literāro talantu, kā savu pārliecību – zināmā mērā sarkastisks komentārs par paša autora dzīvi.

Lasot šo darbu, Vonnegūta pazinējam rodas neērta sajūta, it kā viņš lasītu pats savus pamatskolas sacerējumus – labi pazīstamus, tomēr tik neveiklus. Talants, ironija, skepse – tas viss ir atrodams, un tomēr, kamēr nav izlasīts šis darbs, nevienam neceltos roka raksturot Vonnegūtu kā optimistu un tradicionālistu – tomēr *Mehāniskās klavieres* atstāj tieši šādu iespaidu. Loģisks lineārs stāstījums, daudz aprakstu un pat tipiska varoņa tēls – un tas būtu Vonnegūts? No šī viedokļa romānu ir vērts izlasīt kaut vai kā literāru kurioziāti. Tomēr arī šeit tradicionālie elementi jau vietumis liekas minēti ar vēlākā *Cat's Cradle* (Kaķa šūpulis) un *Slaughterhouse-Five* (Lopkautuve nr. 5) autora absurda un parodijas granātām. Jaušami arī aizsākumi rakstnieka vēlāk tik filigrāni izkoptajai tehnikai rakstīt par zināmo naivā vai arī tik hiperbolizēti piesātinātā veidā, ka tas kļūst pilnīgi nepazīstams.

Iespējams, *Mehānisko klavieru* lielākais mīnuss ir tas, ka romāns ir rakstīts bez nepieciešamās laika distances no aprakstāmās parādības. Šai ziņā vērtīgs ir citādi sižetā daļību praktiski neņemošais svešzemju Šaha tēls, vēlākā autora firmas zīmoga „novērotāja no malas” pirmais aizmetnis, kurš uzdod „gidiem” neatbildamus jautājumus un izsaka naivus „ārvalstnieka” komentārus par atainoto progresīvo vidi. Tomēr, neraugoties uz zināmu vecmodīguma auru, *Mehāniskās*

klavieres saglabā īsti vonnegūtisko spēju likt lasītājam justies neērti. Jā, mēs varam pasmaidīt, lasot par nākotnes superdatoru, kas ietilpst veselā augstceltnē – taču, lasot, kā šis pats dators pieņem lēmumus cilvēku vietā, vieglu drebuli uzdzien apjausma, kas tas viss jau ir noticis un notiek. Autoram pašam ar vieglu smīnu visu vērojot no mākoņa malas, "mehāniskās klavieres" planētas Zeme izskatā jau rauj vaļā nebūt ne pirmo progresā maršu.

Bārbala Simsons

Pērngad Filoloģijas doktore Bārbala Stroda-Simsons Latvijas Universitātē aizstāv disertāciju *Mītiskā paradigma 21.gs. angļu fantāzijas prozā* – temats, kas līdz šim Latvijas cittautu literatūras studiju kartē ir bijis *terra incognita*. Ar autores atļauju apcere pārņemta no portāla $\frac{1}{4}$ satori.

RAKSTNIECES REFLEKSIJAS

Nora Ikstena. *Silis spoguļstiklā*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2006. 136 lpp.

Noras Ikstenas jaunākā grāmata satur rakstus, intervijas un pārdomas par Latviju, Eiropu un par pasauli vispār. Raksti vispirms parādījās laikrakstā *Diena*. Uz grāmatas apvalka tie dēvēti par esejām.

Kā ārzemju latvietei, kas priecājas par Elīnas Garančas kompaktdiskiem Stokholmas mūzikas veikalu visredzamākās vietās un cenšas izsekot uzskatiem *Dienas* blogos internetā, refleksijas rakstnieces jaunajā grāmatā palīdz orientēties, saprast, novietot jeb, kā Ikstena brīžiem saka, pozicionēt. Grāmata ir bagāta. Minēšu nedaudzas tēmas, kas mani sevišķi rosinājušas.

Raksti iedalīti četrās nodaļās: Esība. Mājas. Pasaule. Cilvēki. Pirmajā nodaļā dominē starptautiski rakstnieku saieti, tikšanās ar kolēģiem un literatūra. Nodaļā "Mājas" rakstniece atrodas Latvijā. *Kāda ir manas valsts vīzija?* – rakstniece jautājumam seko Ojāra Celles vārdi: *Dzīvošana izvēršies vismaz divos līmeņos. (...) Vairbūt līmeņu būs vairāk nekā divi, savs latviskais, eiropeiskais un globālais* (53). Un Knuta Skujinieka vārdi: *viss grūtums vēl tikai priekšā* (41).

Māras Zālītes sāpīgā seja (44), vīrs, kas pārmeklē miskastes, bet nes arī egļu zarus adventes vakarā (47) – viss tas ir daļa no Ikstenas latviskās ikdienas. Betona siena starp

latviešu rakstnieci un skolniekiem krievu skolā (67). Bet ne visa saskarsme ar krieviem ir negatīva. Daži rakstnieces stāsti ir meistarīgi. Kurlis krievs ar gaišu, gudru seju, braucamā krēslā paralizētām kājām, lūdz palīdzību, jo netiek līdz trolejbusam. Mugarā viņam armijas šinelis, kas atgādina I Pasaulē kara krievu karavīru uniformu. Rakstniece ar viņu sazinājas rakstiski. Kriet slapjš sniegs. Tikai trešais taksists ir gatavs palīdzēt. Rakstniece samaksā par taksometru. Vecītis raud. *Nav jau tā, ka esam pēkšņi šeit nolikti un pirms mums nekas nav bijis. Viss nāk līdz. Tā veidojas kultūra, kurā dzīvojam* – vēlāk intervijā saka lībiešu etnoloģe Bille. *Dzīvojam (...) lido tājs ar eņģeļa seju lielpilsētā, kuras ielās viņš bija izstūmies. (...) Pārtapis kultūrā. Tas ir īstenībā. Tā veidojas īstenība, kurā dzīvojam. (...) Es tomēr vēl meklēju to vecīti. Ja kāds viņu ir redzējis vai saticis, lūdzu atsaucieties* (62).

Dramatiska ar asarām, dziesmām un tuvību ir ciemošanās sieviešu cietumā. Runājot gan krievu, gan latviešu valodā (70).

Katrs, kurš bijis Latvijā, zina, ka bieži tur iznāk piedzīvot sevišķi gaišus brīžus. Tādu tur mēdz būt vairāk nekā, piemēram, Zviedrijā, kur gādība un labestība ietverta likumos, noteikumos un birokrātijā, kas saskaņo labklājības procesus. Latvijā labestība nereti izceļas tieši uz trūcības fona. Baznīckungi ir aprobežoti, bet kristīgu mīlestību rāda latviešu kukažiņa. Viņa ir Latvijas lepnums. Ada zeķes mīļajiem, kam ziemā varētu salt kājas. *Viņa cep vai visai apkārtnei. Kāda nu kuram tā vajadzība – vienam dzimšanas, citam vārda diena, vienam kāzas, citam bēres, vienam kristības, citam pilngadība. (...) Viņai pašai visa kā gana* (74). Dānijas vēstniecei birst asaras par mazas meitaiņas noaditiem puscimdiņiem kurlimēmo skolā, svinot Hansa Kristiana Andersena jubileju. *Viņa ir visdziļākā iekšējā siltuma skarta* (76). Zviedrijā retāk redzēt tādu dāsnumu. Taču jāatceras, ka sadarbību ar Baltijas valstīm, piemēram, sociālā sfērā zviedru valsts balstījusi ar savas tautas nodokļiem. Tie pārstāv reglamentētu solidaritāti un devību.

Nodaļa "Mājas" beidzas ar gleznciniem Latvijas dabas aprakstiem: *"Karsts rīts pamazām kāpj pār kāpu. (...) Ir ne diena, ne nakts, bet debesīs brīnišķīgi sudrabaina pelēka gaisma (...) no debesīm krīt tāds kā mākonis vai tomēr zvaigznes gabals? (...) zvaigzne krīt, zeme nogriļojas. (...) Šorīt debesīs ir bezgalīgas* (79–81)

Gandrīz visās nodaļās parādās refleksijas par sievietes lomu sabiedrībā. Šajā sakarībā

sevišķi kritiski autore vērtē gan luterāņu, gan katoļu baznīcas konservatīvos pārstāvjus Latvijā. Ikstenas interesi saista traģiskas rakstnieču dzīves – Silvijas Plātas, Virdžīnijas Vulfas, Airisas Mērdokas. Taču, izlasot rindas par Aspazijas ikdienas nastām un it kā upura lomu Kastaņolā, gribas veldzēties Fēliksa Cielēna grāmatā *Laikmetu maiņā* (Memento. Rīga, 1997), kur tieši vīrieši – grāmatas autors, Skalbe un Rainis – cildina Aspazijas talantu un personību veidā, kāds reti veltīts kādai latviešu rakstniecei (56–57).

Ikstena, manuprāt, varētu būt goda pilsoņe tai Lielākajā dzimtenē, kas tēlota Raiņa dzejoļu krājumā *Tie kas neaizmirst* (Jānis Rainis. *Raksti*. 7.sēj. Vāsterās: Ziemeļblāzma, 1953:202).

Nodaļā „Pasaule” atkal dominē ārzemju iespaidi un domas par Latviju un latvisko identitāti. Nodaļā „Cilvēki” aprakstīti vai intervēti oriģināli, radoši ļaudis ar sarežģītu izcelsmi un dzīves gaitu. Starp tiem ir Dzintars Sodums. Nav iemesla šaubīties, ka no aizsaulē dzejnieka saklausītie Skaidrītes Sodumas vārdi: *Nečiksti, raksti, lai man ir ko lasīt*, nav sveši arī Norai Ikstena.

Aina Sikсна

Skat. Ainas Siksnas īpašu vērību ieguvušo rakstu „Sēras un radošas domas” *JG250*(2007):20–26.

POLITIĶIEM UN PĒDDZIŅIEM PA PĒDĀM

Ainārs Zelčs. *Virves dejotāji*. Rīgā: Zvaigzne ABC, 2007. 212. lpp.

Šodienas detektīvromāna formas ir visai izplūdušas. Pats žanrs ir sazarojies dažādos paveidos. Arī Zelča jaunākais *opus* vairāk lec acīs kā svētbilžu grāvējs (vai varbūt krimiķa parodija) nekā priekštecības ticības apliecinātājs. Zelčs pats jau arī ir ievingrinājies dažādos nenostabilizētos žanros, piemēram, aculiecinieku aprakstos par vēsturiskiem notikumiem, kas nav notikuši, bet kādi tie varētu būt bijuši, ja šīs pasaules gaitas būtu iegrozijušās maķenīt savādāk. Tradicionāli kriminālromāns iesākas ar noziegumu, kam seko vainīgā meklēšana, tā atrašana un nozieguma atklāšana. Visā visumā Zelčs seko priekšgājējiem pa pēdām, vietām iezīmējot svaigus piegājienu pēddzišanai.

Zelča krimiķa darbība rit kādā vārdā nenosauktā provinces pilsētā, kur ļaudis dzīvo itin apmierināti ar savu provinciālismu un maz kāro sacensties ar lielpilsētniekiem, pat jūtas apmierināti, ka viņi nav padoti mirāžām, kuras vajā bieži lielpilsētas censoņus. Mazpilsētniekiem nav arī vairs jādzenā pagātnes rēgi, viņi dzīvo *hic et nunc*. Padomju laikus viņi vairs neatceras kā kādu smagu pagātnes lāstu, tik laiku pa laikam viņi viens otram atgādina, ka mēs tagad dzīvojam demokrātijā, kas ir privilēģija un prasa lielāku pašapziņu un pilsonisku apziņu. Stāstījums, pa lielākai daļai pirmā personā, iesākas ar tādu kā prologu. Stāstītājs, kurš nozvēr nekad neiekrist slepkavu cilpās, kas vēlāk notiek ar dažām stāstījuma personām, ir visai nodarbināts – viņš ir gan stāstījuma komentētājs, gan arī vērotājs un līdzdalībnieks notikumos. Prologā minētas divas izcīlas pilsētiņas personības: Graudiņš, kurš, pa laikam saukāts „vecā lapsa,” jau labi iedzīvojies pilsētas padomes varas vira lomā, un naudīgais Balzers, kurš kāro pēc politiskas ietekmes. Stāstītājs pats nosolās neiesaistīties politiskā zaņķī, kas ievēl ikvienu dedzīgāku „kalnā kāpēju.” Lasītājs droši vien jautās, vai šāda cieša apņemšanās jau nevēsta par sakāvi tam, kurš sevi iedomājas nepadodu cilvēka vājībām.

Satriecoši notikumi ātri vien pārtrauc panaivo monologu. Pilsētu pārskrien ziņa, ka iecienītais dakteris Zariņš, sava veida savādnieks, kaut arī lietpratīgs savā nozarē, ir pakāries. Uztraucošā ziņa izraisa debates par iemesliem un vienlaikus ir iemesls aizdomām, ka pirmie skaidrojumi varētu būt nepatiesi vai nepilnīgi. Līdzīgas aizdomas rada citi tādā pat nāvē miruši iedzīvotāji – tie atrasti pakārušies vai varbūt pakārti. Notikumu ne pārāk uzticamais stāstītājs un pierakstītājs Elmārs Grīns, grāmatvedis kādā kokapstrādes firmā, parasti ir ļoti aizņemts savā darbā un ārpus darba. Bet atvaļinājuma laiks ļauj viņam nodoties aizrautīgām pēddziņa dēkām. Kā jau tas piestāv krimiķos, dažkārt viņš mitoloģizē savu stāstījumu. Grīns ir arī nesens ievēlēts pilsētas padomē ar ne visai drošu mandātu, kas, protams, uzliek vēl lielāku pienākumu būt savu līdzpilsoņu uzticības cienīgam. Grīns mēģina būt neitrāls un apzinīgs, taču reizēm notikumos ierauts, izkrit no savas soģa/vērotāja lomas un nāk klajā ar saviem neaicinātiem spriedumiem. Jaunievelētais padomnieks labi apzinās savu nedrošo situāciju, jo ievēlēts ar nepārliecinošu balsu vairākumu. Politiskā dzīve pilsētas padomē ir kā šacha spēle – spēlētāji cenšas ar negaidītu uzbrukumumu nocelt neaizsargātos bandiniekus, lai

labāk pietiktu pie karaļa gāšanas. Grīnam jābūt visai piesardzīgam, jo daudzi kāro viņa privilēģēto vietu. *Baltie sāk un uzvar* – pa laikam ieskanas kā leitmotīvs, kā uzmodinātājs sauciens, ko Grīns dzird no sava drauga un padomdevēja Ratkovska, tīri laba šachista un tāda kā mecenāta politikas jomā. Šo konfliktu, kaut ne pārāk izgaismotu stāstījumā, tālāk samezģlo padomnieka personīgās dzīves sarežģījumi. Grīnam pēdzcīņa gaitās palīgā nāk pārāk vēlami notikumu vērotāji, kuriem Šerloks Holms ir pēdzcinis *par excellence*, piemēram, Albertiņš – centīgais, prātvēderīgais brīvprātīgais Holms, Grīna sava veida bruņu nesējs Sančo Pansa, komisks, taču ar savu gudrību, kas reizēm izsauc ievēribu un cienību. Albertiņš *māk nolasīt manas domas*, un Grīnam adjutants ir ļoti vajadzīgs, jo sarežģījumu netrūkst.

Grīns skaitās laimīgs jaunprecētais, taču izrādās, ka medus mēnesis ātri kļuvis parūgtens. Viņa pagātnes afēriņas nav īsteni aizmirstas un, kā jau tas „mačo” kultūrā pienākās, pilsētas padomniekam ne vienmēr izdodas palikt uzticīgam savai jaunpielaulātajai, kura savukārt pamet ģimenes pavardu un aiziet „uz citām trepēm spēlēties,” turklāt ne jau Grīna politisko draugu pulkā – daļēji, lai demonstrētu savu nepadotību. Mīlestībai šē ir vairāki varianti, ieskaitot pagaidmīlēšanos aiz dūsmām vai ieraduma. Grīns ir samērā nepiedzīvojis jaunlaulātais, un viņa vecpuīša ierašas pa laikam saduras ar viņa precētā pienākumiem pret jauno sievu. Mīla un mīlēšanās ārpus kārtas neizsauc daudz vainas apziņas padomniekā. Sieva savukārt noskaitusies, ka viņas laulības dzīve neatbilst īsteni pie altāra solītam. Grīns, ja gadās pa ceļam – un liktenis jau bieži ir labvēlīgs laulību pārkāpējam – piestāj pie savas sendienu draudzenes. Ir arī citas izpriecās, ar kurām var sameklēt pagaidjēgu dzīvei.

Dažādi citi tematiski pavedieni ir ieauti mazpilsētas politiskās dzīves un (ne)sadzīves panorāmā, kur iezīmējas izteiksmīgi iekrāsoti tipi – politiķi jeb politikāņi – arī viņu vērotāji, kuri it bieži dublē kā pēdzcīņi, pa lielākai daļai komiski sev piešķirto lomu pildīšanā. Blakus šiem drūmiem iekrāsojumiem lasītājs atradīs visai dzīvu, svaigu humoru un daudz ironijas gan situāciju izklāstā, gan stāstījuma stilā. Priekšzīmīgs krimiķis.

Juris Silenieks

GŪTENBERGS VAIMANĀ VAI SMĪN?

Imants Ronis. *VII Lielvalsts. Latviešu preses biedrības trimdā vēsture*. Latviešu preses biedrības Austrālijas kopas un Latviešu preses biedrības Vācijā izdevums, 2007. 342 lpp.

Jāņa Ezergaiļa ievadvārdus citējot, *jau ļoti sen pasaules presi dēvē par septīto lielvalsti. Lai šī lielvalsts varētu pastāvēt, tai nepieciešama vadība, savi ļaudis, kas to piepildītu: rakstnieki, filozofi, domātāji... Parasti tiek uzskatīts, ka iespējā vārda daudzums un tonis nosaka katras tautas kultūras līmeni* – tā Jānis Ezergailis grāmatas ievadā. Katrai valstij, un it sevišķi lielvalstij, ir nepieciešami vēsturnieki, kuri apdzied vadītāju panākumus un varenību. Šī vēstures grāmata atšķiras no citiem sējumiem, kas nosaukti par vēstures tekstiem, vārbūt tāpēc, ka tās sagatavošanā piedalījušies daudzi, pa reizei, bet ne vienmēr, ar atšķirīgām ideoloģiskām novirzēm un nosliecēm. Nav vienveidības arī attiecībā uz stilu vai metodiku. Taču viens tematisks pavediens vijas cauri tekstam. Proti, brīvas preses sadzīvošana ar valdniekiem vienmēr bijusi problemātiska, īpaši iekārtās, kas sevi uzskata par absolūto autoritāti visās lietās, tostarp pār pavalstnieku garu un dvēseli. Rietumu trimdas jeb „dīpišu” (*Displaced Persons*) gadus mūsu teātra korifejs Viktors Hausmanis reiz nosaucis par *teiksmaino laiku*, kas var arī izklausīties mazliet paradoksāli, pat apvainojoši, bet ne jau gluži nepamatoti. Tiesa, neviens badā nedomā un nevienu spaidu darbos nedzina, bet teiksmju bija samērā maz.

Rietumvācijas okupācijas varas – angļi un amerikāņi – visā visumā bija pieļāvīgas un daudz nemaisījās dīpišu nometņu kulturālā dzīvē (ja par dzīvi to varēja saukt, kā dažreiz aizrādīts). (Padomju Savienība savā impērijā, protams, nepieļautu neko tādu, ko varētu dēvēt par septīto lielvalsti, un franču zonā nebija vērā ņemamas preses aktivitātes.) Kamēr nometņu komandantus it bieži aicināja piedalīties trimdinieku svētku sarīkojumos, prese viņiem palika neiepazīta, ja neņem vērā dažbrīd pieprasītos paskaidrojumus viņiem saprotamā valodā. Ideoloģiski nekādas īpašas nebrīvības nebija. Padomju Latvijas oficiālais orgāns *Cīņa* šo brīvību aprakstīja izteikti partijas ortodoksijas garā: *Plutokratu un buržuju nodibinātā preses biedrība Libekā sarīkoja vēl neredzētu plītēšanu, uzdzīvo-*

šanu un izdzīvošanu (30. lpp.). Apstākļi DP nometnēs nebija vienvēidīgi. Tas attiecas arī uz preses brīvību. Pēc Vācijas bēgļu nometņu atstāšanas un nonākšanas citās valstīs, prese bija spiesta ievērot attiecīgās zemes ierašas un tradīcijas – piemēram, tolaik ASV – *All the News That's Fit to Print* (kā lasāms laikrakstā *The New York Times*), protams, ņemot vērā minimālas sadzīves, arī valodas, pieklājības normas. Šāds sauklis mazliet mulsināja latviešus, kam Ulmaņa laikos necenzēta prese bija kaut kas neparasts.

Aplūkojamā izdevumā dažādība ir liela – no gandrīz filozofiskiem prātojumiem un vispārīgajiem par trimdas apstākļiem līdz kasiera ziņojumam par finansiālām grūtībām iekasēt biedru naudu. Kasieri vienmēr ar nepacietību gaidīja bieži ineesīgās un arī trimdas apstākļos elegantās preses balles. Ideoloģiskām debatēm pievērsta minimāla uzmanība līdz brīdim, kad kļuva iespējams apmeklēt okupēto Latviju un LPB bija spiesta deklarēt savu nostāju pret tiem, kuri atteicās pievienoties oficiālajam uzskatam, ka sakari ar okupēto zemi ir nevēlami. Debates uzبانگو sakarā ar populāro, bet neortodoksālo patrioti Veltu Tomu, kura, ignorējama trimdas vadītāju nolikumus, viesojās okupētajā Latvijā. Ideoloģiski polarizētajā Gūtenberga draudzē kopsaucēju atrast bija grūti.

No *VII Lielvalsts*, kas nemēģina tēlot soģa lomu, uzzinām daudz par trimdas presi un tās problēmām. Lasītāju skaits gadu ritējumā ir sarucis, vairākas LPB kopas un to publikācijas likvidētas. Nāk prātā Svena Birkerta ne pārāk sen publicētās kritiskās apceres par mūsdienu kultūru, tostarp eseja "Gūtenberga vaimanas", kur autors ar bažīgu skatu vēro rakstītam vārdam draudošo nākotni, kad TV, internets un čiti plašsaziņas līdzekļi aizvietos grāmatu. Šīs baigās nojautas vēl nav pilnīgi apstiprinājušās, taču ir zināms, ka iespiestā vārda lasītāju skaits sarūk – laikā no 2000. līdz 2006. gadam par apmēram 7%. Bet līdzās šiem pesimistiem ir arī ticīgie, kas nepakļaujas Gūtenberga vaimanām un ir pārliecināti, ka Gūtenbergs tikai pasmin par tiem, kuŗu uzskatā iespiestais vārds pieder pagātnei.

Juris Silenieks

Recenzents ir emeritēts franču literatūras profesors (Carnegie-Mellon U.), LZA šrzemju loceklis un JG redaktors.

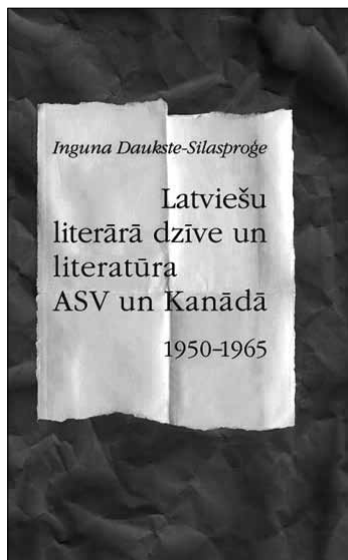
LIELISKS LITERĀRĀS DZĪVES UZZIŅAS AVOTS

Inguna Daukste-Silasprōģe. *Latviešu literārā dzīve un literatūra ASV un Kanādā 1950–1965*. Rīgā: Valters un Rapa, 2007. 800 lpp.

1963. gadā dibināto Pasaules Brīvo latviešu apvienības Tautas balvu piešķir, lai apliecinātu un izteiktu „brīvā pasaulē”, tagad diasporā, dzīvojošo latviešu pateicību tiem *izciliem zinātnes, nacionāli-politiskiem, sabiedriskiem un mākslas darbiniekiem*, kuru sniegtās paliekamās vērtības stiprinājušas *latvisko atziņu un neatlaidību* (*Latvju Enciklopēdija*. 3. sēj. 1987:388). Ja tā, tad to ir noteikti pelnījusi 1997. gadā par filoloģijas zinātņu doktori kļuvusī Inguna Daukste-Silasprōģe – uzņēmīgā pēckara latviešu politisko bēgļu rakstniecības pētniece un dokumentētāja. Par dažādiem turpat pusgadsimtu ilgstošās latviešu Rietumu trimdas literatūras aspektiem literatūrzinātniece devusi nozīmīgu ieguldījumu ne vienā vien rakstā Latvijas un Ārlatvijas periodiskos izdevumos, vēsturiski precizajā nodaļā „Vācu un latviešu trimdas literatūra” [skat. JG246(2006):16], kas ievietota grāmatā *Vācu literatūra un Latvija, 1890–1945* (Zinātne, 2005), grāmatā *Latviešu literārā dzīve un literatūra bēgļu gados Vācijā, 1944–1950* (Zinātne, 2002), kam pamatā autore Latvijas Universitātes disertācija, un tās ietilpigajā, šajās lappusēs aplūkojamā pētījumā par latviešu rakstniecību ASV un Kanādā (1950–1965). Visi minētie literatūrvēstures sējumi izdoti LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta paspārnē ar Valsts Kultūrkapitāla fonda finansiālo atbalstu, pie kam pēdējais saņēmis atbalstu arī no ārlatviešu organizācijām – PBLA un ALA's kultūras fondiem, „Tilta”, Edgara Sūnas piemiņas fonda un LaRAs (Latviešu rakstnieku apvienības).

Aplūkotais 15 gadu laika posms, kā teikts ievadā, iesākas ar *savdabīgu robežšķirtni* (trimdā bieži vien dēvētu par Lielo izklišanu) *starp bijušo dzīvi bēgļu nometnēs Vācijā un jauno, ilgi gaidīto cilvēka cienīgu dzīvi* (7. lpp.), vairākumam nonākot Ziemeļamerikā, ļaui daļai Austrālijā, bet atlikumam paliekot turpat Vācijā vai citur Eiropā. Par *cilvēka cienīgu dzīvi* nometnēs, protams, grūti runāt, bet vārdkopa *ilgi gaidīto*, kā autore pati viscaur savā darbā demonstrē, neatbalso krievu otrreizējās okupācijas priekšvakarā dzimteni atstājušo un grāmatā bagātīgi citēto rakstnieku, dzejnieku, kritiķu domas un jūtas. Visi lika savas cerības uz drīzu atgriešanos.

Strīdīgs varētu būt jautājums arī par 1965. gadu kā robežšķirtni, jo bagātīga, intensīva un daudzveidīga trimdas kultūras dzīve ar preses izdevumiem, grāmatu izdošanu un rakstnieku sarīkojumiem turpinās vēl krievu laika sprīdi pēc tam. Vadoties pēc filoloģijas doktora Jura Roziša *Displaced Literature: Images of Time and Space in Latvian Novels Depicting the First Years of the Latvian Postwar Exile* (Stockholm University, 2006; skat. JG250:64–65), no 1965. gadā trimdā publicēto 11 oriģinālromānu autoriem astoņi mīt ASV vai Kanādā. Tikpat labi aplūkoto posmu varētu noslēgt ar 1970. gadu, kad no tāda paša skaita iznākušo romānu autoriem deviņi dzīvo „aiz lielā diķa”, vai pat ar 1988. gadu, kad neviens vienīgs no 11 izdoto romānu autoriem nedzīvo ārpus abām Ziemeļamerikas valstīm. (Skaitlī 11 nav nekādas mistikas vai iepriekš izplānota gadskārtēja romānu skaita klajā laišana, tikai sagādīšanās.)

Trimdas literatūras kontekstā mākslīga ir arī rakstnieku šķirošana pēc zemēm, kurās tie atrod patvērumu, jo inteligences garīgi dzīvākā, t.i., lasošā daļa nepievērš gandrīz nekādu vērību viena vai otra prozaīka, dzejnieka vai dramaturga ģeogrāfiskai atrašanās vietai. Ne grāmatizdošanu, nedz arī izplatīšanu neierobežo teritoriāli faktori – aši vien jaunizdevumi tiek recenzēti laikrakstos *Latvija* (Vācijā), *Londonas Avīze*, *Latvju Vārds* (Stokholmā), *Austrālijas Latvietis*, *Laiks* (Ņujorkā), *Latvija Amerikā* (Toronto), arī žurnālos un rakstu krājumos, tostarp *JG*, *Ceļa Zīmēs*, *LaRAs Lapā*, un bieži vien dažādos mazāka apjoma izdevumos, t.s. „mazajā presē”. Interesenti jaunizdevumus var pasūtīt pat pa pastu un nav ilgi jāgaida arī uz to parādīšanos trimdas „pagastu” grāmatu galdos Eiropā, Ziemeļamerikā un Austrālijā, neatkarīgi no autoru mītnes zemēm – vienalga, vai tā ir Benita Veisberga un Gunars Saliņš (ASV), Velta Toma un Aina Zemdega (Kanādā), Andrejs Gunars Irbe un Veronika Strēlerte (Zviedrijā), Pāvils Klāns (Dānijā), Guntis Zariņš un Gunars Janovskis (Anglijā), Jānis Jaunsudrabiņš un Pēteris Ērmanis (Vācijā), Ilona Leimane un Andrejs Pablo Mierkalns (Francijā), Jānis Sarma un Aleksandrs Zariņš (Austrālijā). Jāņem arī vērā, ka dažs labs rakstnieks laika gaitā

pārceļas no vienas valsts uz otru – Dzintars Sodums, Ivars Lindbergs, Richards Rīdzinieks (Ervīns Grīns), Astrīde Ivaska u.c. Lai gūtu visaptverošu trimdas rakstniecības skatījumu, Ingunai Daukste-Silasproģei būtu jāturpina tādā pat garā aprakstīt trimdas rakstniecības laiku un kolorītu ASV un Kanādā no 1960.

gadu vidus līdz Robežšķirtnei ar lielo R aptuveni ceturtdaļgadsimtu vēlāk, līdz Latvijas brīves atjaunošanai, un literatūrpētnieciski ievirzītus maģistrantus un doktorandus jāmudina savos kursa darbos, diplomdarbos un disertācijās pievērsties trimdas literārās dzīves un literatūras apcerēšanai Austrālijā, Anglijā, Dānijā un Zviedrijā. Piemēram, nav grūti domās priekšstatīt visnotaļ saistošu, pārdomu rosinošu, bieži arī uzjautriņošu, uz publicētiem tekstiem un vēl dzīvi palikušo atmiņām balstītu, sulīgiem raksturiem apdzīvotu literāri kultūrvēsturisku pārskatu par karažemi Zviedriju – pēc nometņu likvidēšanas Rietumvācijā, šķiet, nekur citur vienuviet neatrodas tik liels skaits gaišu, spēcīgu, intelektuāli spraiģu personību kā Stokholmā un tās piepilsētās (arī Upsalā un Lundā), kur vairākus gadu desmitus uz nebēdu mutuļo mūsu kultūras dzīve un radošās potences.

Ievadnodaļā Daukste-Silasproģe nepārprotami deklarē, uz ko grāmatā likts galvenais akcents – nevis piedāvāt lasītājiem *izvērstu tālaika literāro tekstu analīzi*, bet gan *restaurēt* norādītos 15 gadus, sniedzot ieskatu rakstnieku ikdienā, autoru attiecībās ar saviem kolēģiem, dažādu literāru sarīkojumu norisēs, preses izdevumu daudzveidībā un grāmatniecības attīstībā, vienlaikus atklājot rakstnieku izjūtas un pārdzīvojumus svešumā ar atlasītiem citātiem no viņu tolaik sacerētiem darbiem, atmiņu stāstījumiem un vēstulēm. To autore īsteno ar uzviju. Var droši apgalvot, ka literatūras – un ne tikai trimdas – pētniekiem, analizētājiem un interpretētājiem nākotnē abas mozaīkveidīgās grāmatas būs zelta vērts būvmateriāls. Turklāt, trimdas rakstniecības un kultūras vēstures interesentiem viņas darbs iesakāms ne tikai kā vērtīga rokasgrāmata, bet arī kā raiti sacerēta, valdzinoša lasāmviela. Tādēļ šoreiz nekādā ziņā nav iespējams pievienoties Rimandam Ceplim, vienam no spējīgākiem un asākajiem

mūsdienu literatūrkritiķiem, kura visai kodīgajā uzskatā (skat. *Diena* 2007.16.IV) šāda veida monogrāfijas *akadēmisko struktūru nostūros* (...) *spēcina stereotipu par filologu kāro faktu vākšanu un nespēju tos likt lietā, lai secinātu*. Daukstes-Silasproģes darbam pietrūkstot kaut *minimālas zinātniskuma piegaršas, literatūras žanru un tekstu analīzes*. Grāmatai pievienotā bibliogrāfija esot *daudz lietojamāka par nebeidzamo citātu gūzmu un šļupstiem par aprakstīto laika posmu un tur dzīvojošo rakstnieku veikumu*.

Nevienam nav noslēpums, ka katra veiksmīga pētnieciska darba pamatā vispirms ir bibliogrāfija, tad faktu vākšana un sarakstu sistematizēšana, veidošana, kam seko vairāk vai mazāk izvērsti secinājumi. Tādus dod arī autore, gan, kā jau minēts, nepretendējot ne uz literatūrkritiski izvērstu mākslinieciskās izteiksmes iztirzājumu, nedz arī uz manevrēšanu pa kultūrtēlu psihes labirintiem vai ieniršanu trimdas dzejas visdziļākajos slāņos. Bez tam viedi ļaudis iesaka jebkuru grāmatu vērtēt par tur iekļautajiem materiāliem, nevis par to, kā tur nav.

Desmit nodaļās autore aplūko rakstnieku ierašanos Kanādā un ASV, viņu ikdienu starp darbu un jaunradi, jaunās zemes pirmos iespaidus viņu dzejrindās, īspozā un romānos, rakstnieku sarīkojumus, preses izdevumus, grāmatu apgādu veiksmes un neveiksmes u.c. Izklāstītajā materiālā orientēties palīdz bagātīgs atsauču klāsts, personu rādītājs un veseli 12 pielikumi, sastādīti pēc žanriskā un chronoloģiskā principa – rakstnieku sarīkojumi un to dalībnieki, literatūras izdevumi un to apgādi, rakstnieki, dzejnieki, literāro darbu vērtētāji un apskatnieki utt. Zinātniskā teksta spēļu noteikumos iekļaujas arī Annas Bokalderes kopsavilkums angļu valodā.

Ne tikai sākumgados literāti jeb „garīgie” (kā saka Anšlavs Eglītis) turpina dzīvot starp šķitumu un īstenību, citējot dzejnieci Rūtu Skujiņu, *kaut kur starp debesīm un zemi* (...) *savā sapņū Latvijā* (30) un, līdzīgi Valentīnam Pelēcim visai skeptiski vērojot jauno viedi: ... *aizslīd pilsētas, ietinušās melnu dūmu vēmekļos, zem kuriem kā gļodas un krāsainas odzes aizlokās automašīnu rindas. Tā ir [amerikāņu] dzīves vajadzība un sakne. Bet aiz pilsētām atveras klajumi, kur viss liekas nepabeigts un samocīts*. (...) *Ne zemes milestības, ne sējēja priekam, ne paaudžu svētumam, tikai tirgum!* (...) *Viņu senči te ieradusies, baiļu, kaislību un mantkārības vajāti, un šīs trīs lietas viņu bērnus vajā vēl šodien! Vienīgi debesis un lielie ezeri ir palikuši tādi, kādus tos radījis Dievs* (33). Un Ingrīda

Viksna raksta no Kanādas Jānim Veselim: *Šī zeme man ir galīgi vienaldzīga, dzīvoju savā ģimenē, ar grāmatām un laikrakstiem un ne mūžam nevarētu un arī negribētu šeit „iedzīvoties” – ceru taču, ka nemaldīgi reiz brauksim mājās. Ja nebūtu šīs ticības, neko nevarētu arī uzrakstīt* (95).

Daukste-Silasproģe pareizi norāda, ka dažādi kultūras sarīkojumi, rakstnieku dienas, dzejas rīti un pēcpusdienas svešumā *klūst par nopietnu latviskās identitātes un latviešu rakstniecības manifestāciju* (136), jo, kā izsakās Jonass Miesnieks, *ja apklusis mūsu rakstnieku balsis, ja apklusis dziesmas mūsu dziesmu svētkos, ja nebūs, kas skandē mūsu dzejas darbus teātrī, apklusis svešumā arī latviešu valoda* (132). Kad rakstnieku dienās Bostonā 1952. gada sākumā Ēriks Raisters vēlas referēt par literatūras sniegumu iepriekšējā gadā, viņam nākas konstatēt, ka pietrūkst laika tā izvērtēšanai, jo iznākuši veseli 17 jauni romāni, daudzas noveļu, stāstu un dzeju grāmatas. Ātrumā rakstnieks sagatavo un nolasa klausītājiem vēsturisku skatījumu *par rakstnieku parādēm Latvijā un trimdā* (140).

Zīmīga un būtiska vieta atvēlēta dzejniekiem un rakstniekiem, kuri „ierakstās” latviešu trimdas rakstniecībā 50. gadu vidū un pulcējas ap *Jauno Gaitu*, kas kļūst par *pārkontinentālu „garīgu” jaunās literātu paaudzes sasaukšanās un satikšanās vietu* (392), arī par *ilglaicīgāko trimdas literāro izdevumu*. Šeit piebilde: faktiski par otru ilglaicīgāko literāro periodisko izdevumu visā latviešu rakstniecības vēsturē, tūdaļ aiz mēnešraksta *Karogs*, kas sāk iznākt pirmajā krievu okupācijas gadā. (Pirmos gadu desmitus domas par *Karoga „garīgumu”* jeb intelektuālītāti gan var dalīties.) Kaut arī autore min, ka, sakarā ar jaunās un vidējās paaudzes literātu atšķirīgo pasaules redzējumu, dzīves uzskatiem, vērtībām, arī attiecībām pret tradīcijām un pagātņi, žurnāls ne reizi vien nonācis *sabiedrības uzmanības krustgūnīs*, ne visai zinošs, bet tajā pat laikā zinātkārs lasītājs droši vien vēlēšies uzzināt kaut ko vairāk par šīm kaislībām jeb „šūmēšanos” *JG* vēsturē, īpaši „gāganu kara” gados (skat. *Letonica* nr.15, 2007:169–210). *JG* aplūkota nepilnās 20 lappusēs, bet maldinoši un kļūmīgi preses izdevumu nodaļas apakšnodaļā „Izdevumi bērniem, jauniešiem un jaunajai paaudzei”, ko var attiecināt tikai uz pašiem pirmajiem gadiem, kad žurnāls raksturots kā „jauno autoru izdevums”, un arī tikai nosacīti, par ko liecina pirmajos numuros publicēto autoru (Zināidas Lazdas, Veltas Tomas, Ulža

Gērmaņa, Veltas Sņikeres, Valža Krāslavieša, Dzintara Soduma, Roberta Mūka, Mudītes Austrīņas, Ainas Zemdegas, Gunara Saliņa un Andreja Irbes) dzimšanas gadi – no 1902. līdz 1924. gadam. Pat jaunākie no minētajiem tolaik bija jau trīsdesmitgadnieki. Sākot ar 1960. gada pirmo numuru, *JG* „oficiāli” kļūst par „rakstu krājumu Latvijas nākotnei, kultūrai un brīvai domai.” Tad vēl žurnālu sarakstā (689) pēc *JG* galveno redaktoru vārdiem – Valters Nollendorfs, Aivars Ruņģis, Laimonis Zandbergs, Rolfs Ekmanis – piekabbināta mīklaina vārdkopca: *vēlākos gados vēl citi*. Līdz šim citu nav bijis.

Nozīmīga vieta atvēlēta dzejas un prozas debijas grāmatām, kur Daukste-Silasproģe pārdomātās vārdkopās, cita vidū, saskata griezīgi dominējošas notis, kas neļauj ieslīgt mietpilsoņa pašapmierinātībā. Valža Krāslavieša liriku viņa raksturo kā skarbu, tiešu un nesaudzīgu izteiksmē – dzejniekam *rūgtums un mieles rodas, vērojot tagadni un tagadējo latviešu dzīvi svešumā, kur daudz ārīškību (maskas, karnevāls), bet aizvien mazāk jēgas un ideālu* (425). Ainas Kraujietes dzeju caurstrāvo dabas pilnbrieds un sievietes dzīve, nāves un iznīcības apjausma, vientulība un laikmetīgu motīvu mozaikas. *Tomēr visvairāk dzejniecei patīk dzīvi kā spožus sapņus skatīt, viņa cer, ka „rīta tukšajā logā dzeltenu rozi iesviedīs saule”*. Un tikpat īss un kodolīgs ir Ainas Zemdegas dzeju iekrāsojums – tur iezīmējas *divpasaulība, divdzīvošana, divas pasaules un realitātes* (...) daudz krāsu, noskaņu un dabas ainu. (...) Kaut dzejniece dodas ielās, pastaigās gar debesskrāpju mugurām, avēnijām, kafejnīcām, dzertuvēm, arī *Ņujorkā var sēņot, gar Hudzonas upi var iet gluži kā Dundagas mežos*. Ritai Gālei spēcīgs ir dzejiskais sakņojums dzimtajā zemē – *šis sakņojums, ko dzejniece rod tautas senatnē un dainās, dod spēku svešumā, tas „ietin vil-lainē”* (443). Jānis Krēsliņš vēro un iepazīst savā dziļākā būtībā *Ņujorkas debesskrāpjus*, (...) paliekot rūjienietis, un, kā jau redzīgs vērotājs, *nespēj vienaldzīgi noraudzīties, pamana un ierauga latviešu sabiedrības dažādās sejas, ir klāt Dziesmu svētkos, tikšanās reizēs un pasmīn par ārīškībām un divdabību* (442). Tajā pat laikā Valentīnam Pelēcim raksturīga neremdināma smeldze un iztukšotības sajūta:

... Ai, bāliņi, baltie,
mazgāti smalkmaņu ziepēm,
teiciet brīvības tirgoņu slavai!
Nav bēda nekāda,
ja sirdis apaug ar piepēm,
tik mēles glabājiet glodas,
ko zin – kurā dienā

jaunas ūtrupes pasaulē būs,
tad varēsīt atkal dīženi solīt
uz pēcmaksu lētu
par glābējiem sevi – Latvijai, jūs!

Līdzīgas noskaņas vērojamas trimdas „jaunajā prozā”. Nevar nepievienoties autore uzskatam, ka 60. gados ienākušās prozaīku paaudzes izcilākie pārstāvji ir ASV mītošās Ilze Šķipsna un Benita Veisberga, arī „kanādietis” Tāļivaldis Kiķauka. Vienlaikus autore apzinās, ka jaunā proza nepavisam nav iedomājama bez „zviedriem” Andreja Irbes un Richarda Rīdzinieka un „angļa” Gunta Zariņa. Viņi un vēl daži citi mainījuši *vēstījuma stilu, pasau-les redzējumu, viņi saasināja vientulības, atsvešinātības tēmu, aktualizēja tieši jaunākās paaudzes nespēju „sarast” ar svešo pasauli* (650). Precīzs ir Daukstes-Silasproģes raksturojums par Šķipsnas darbiem – *viņas vēstījuma „es” un „tu” galvenokārt dzīvo katrs savā pasaulē, tie gan uz brīdi satiekas, bet ne jau tāpēc, lai paliktu kopā. Viņas cilvēki ir vientuļi, kas ir laikmeta zīme* (...) [un viņas] *stāstu pasaule mudināja lasītāju iedzījināties savā apziņā, savas esmes subjektīvajā pasaulē, kur reālā pasaule saplūda ar nereālo, ar sapni, arī samulsinot lasītāju* (654). Šajā sakarībā labi izvēlēts ir Jura Silenieka teiktais *Jaunajā Gaitā* (nr. 95, 1973): *Šī trimdas rakstnieku paaudze izjūt trimdu ne vairs kā norobežotu politisku problēmu, bet gan kā cilvēces liktenību, un tā spējusi visdabiskāk saliedēt nacionālo ar vispārcilvēcīgo. Modernais cilvēks, patapinot Kamī [Camus] metaforu, ir trimdinieks pats savā karaļvalstī, kur viss, kas aicina uz dzīvi, apliecina arī tās absurdumu* (649).

Vēl dažas blakus piezīmes. Viena no teksta kaitēm ir pārāk uzkrītošā atkārtotāšanās. Piemēram, 647. lpp. autore min, ka *prozā paaudžu nomaiņas process bija gausāks, un piecas rindiņas zemāk: jauno prozas autoru ienākšana notika gausāk*. Tajā pat lpp.: *sevi pieteica jauni vārdi – Benita Veisberga, Guntis Zariņš, Andrejs Irbe*. Gandrīz identisks teikums parādās atkal 698. lpp. Un pārāk bieži bez lielas sinonīmu meklēšanas minēts, ka rakstnieki bijuši izklīdināti dažādās pasaules malās vai viena kontinenta dažādās pusēs, kur tie fiksējuši sajūtas par mājām un svešumu, par mīlestību un vientulību, par ikdienas darbu, kas paņem spēkus un nogurdina, utt., utjpr. Bet tie ir pieciešami sīkumi, no kuriem šādā savveida izdevumā varbūt nav viegli izvairīties, kaut arī profesionāls rakstu slīpētājs to droši vien būtu veicis. Un pēdīgi – pārsteigums šo rindiņu rakstītājam: autorei, šķiet, nav bijusi pieejama trimdas laiku „bibliogrāfiju bibliogrāfija”, proti, Prof.

Dr. Benjamiņa Jēgera titāniskais piecsējumu darbs *Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija / Bibliography of Latvian Publications Outside Latvia, 1940–1991*, ko laiž klajā Daugavas apgāds Stokholmā (pēdējo sējumu Rīgā), un kas nešaubīgi ir viens no galvenajiem avotiem pētījumiem par latviešu garīgo enerģiju Rietumu trimdā.

Dr. Ingūnai Daukstei-Silasproģei jāizsaka pateicība (īpaši nākotnes zinātnieku un pētnieku vārdā) par viņas literāri kulturoloģisko pārskatu par attiecībām starp laikmetu un mūsu trimdas rakstniecību, par vienkopus savāktajiem vērtīgajiem izpētes materiāliem, kas atklāj savdabīgas šķautnes, tematiskus lokus, sava laika pulsu, idejas un noskaņas. Sējuma vērtību palielina fotogrāfiju, literāru publicējumu vāku un atsevišķu iespiestu materiālu reprodukcijas.

Rolfs Ekmanis

Recenzents ir emeritēts literatūras profesors (Arizona State University), LZA ārzemju loceklis un JG redaktors.

NOPIETNA GRĀMATA AR VIEGLU HUMORU

Autoru grupa LZA akadēmiķu Oļģerta Krastiņa un Edvīna Vanaga vadībā.

Mainoties saglabājies: Dažādā Latvija. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde, 2008.

(<http://www.csb.gov.lv>; arī: ic@csb.gov.lv).

Cilvēku viedokļi par to, kas ir statistika, cik tā ticama un lietojama ir visai atšķirīgi, jo dažāda ir arī saņemamā informācija: no oficiālajiem Centrālās statistikas pārvaldes krājumiem ar milzīgiem skaitļu masīviem līdz masu mēdijos ieraugāmiem dažādiem vairāk vai mazāk sensacionāliem skaitļiem, pētījumu rezultātiem vai interpretācijām.

Mana, tāpat kā daudzu mūsdienu cilvēku dzīve bez „skaitļu lietām” nav iedomājama: dažādus statistikas un līdzīgus kursus esmu apgūsi augstskolā, veicot savus un pētot citu pētījumus. Par pirmajiem diviem sējumiem sērijā *Dažādā Latvija* (2004. un 2005. gadā) neņemos spriest. Aplūkojamā trešā grāmata, kuras satura lielāko daļu veido tik ierastās tabulas, ir arī ar interesi un baudu lasāma! Neapšaubot skaitļu ticamību un nozīmi, man visvērtīgākā šķiet tieši grāma-

tas teksta daļa, kurā saprotamā un saistošā valodā, pat ar vieglu humoru autori izklāsta gan savu viedokli par apkopoto informāciju, gan arī ievada izmantotajā metodikā veidā, kas spēj vai ikvienu iedrošināt: *skaties droši tālāk, tu visu saprātīsi!* Tabulu beigās dotas arī aprēķinos izmantotās formulas.

Mainoties saglabājies sniedz bezkaislīgu skaitlisko informāciju par to, kas patlaban notiek vai nenotiek Latvijas novados un pagastos, kādas ir galvenās problēmas un to iemesli. Grāmata palīdz saprast, kādēļ Latvijas iedzīvotāji brīžam rikojas tā vai citādi. Intervijas ar pašvaldību vadītājiem un to rezultātu apkopojums sniedz ieskatu viņu viedokļos. Un tie nav ne labi, ne slikti, ne pareizi, ne nepareizi – katrs rikojas atbilstīgi savai sirdsapziņai, saprašānai un iespējām. Latvijā tā noderēs visiem tiem, kas darbojas vai plāno darboties ārpus Rīgas, jo informācija apkopota gan pagastu un lauku novadu, gan pilsētu, rajonu un reģionu griezumā. Vienalga, vai rakstāms projekts *ES finansējuma ieguvei*, vai tiem, kas vēlas pašu spēkiem uzsākt biznesu vai nepelņas darbību, vai varbūt diplomdarba rakstītājiem – ikviens atradīs noderīgu informāciju par tik „ierastām” lietām kā nodarbinātība, finanses un ekonomika, gan arī par neierastākām, bet ne mazāk vajadzīgām.

Vērtīgu informāciju var iegūt no pašvaldību pašvērtējuma pētījuma, kurā īpaši dziļi analizēta arī kultūra un izglītība. Pašās grāmatas beigās – pētījums par sievietēm-pašvaldību vadītājām dzimumu līdztiesības aspektā. Šāds pētījums Latvijā veikts pirmo reizi.

Ieskatam daži piemēri no grāmatas iegūstamās informācijas: pagastu un lauku novadu attīstības pamatrādītāji (2005); zemes kadastrālā vērtība pagastos un lauku novados (2006); iedzīvotāju ienākuma nodoklis gan pagastu, gan citos griezumos (2005); pašvaldību sadalījums pēc atbildēm par kvalitatīvu darbību traucējošajiem apstākļiem un faktoriem; kultūras līmenis pašvaldībā dažādos aspektos; pašvaldību vadītāju viedoklis par pašreizējo kultūras līmeni pašvaldībā (2007); respondentu viedokļi par sieviešu un vīriešu lomu politikā... – tā varētu turpināt ilgi.

Īpašais bonuss, sevišķi tiem, kuru uztvere ir vairāk vizuāla, ir ne vien jau ierastās apla diagrammas, bet arī bagātīgi pievienotās, Ilzes Bargās sagatavotās Latvijas kartes, kuras uzskatāmi atspoguļo daļu no pētījumu rezultātiem.

Vienīgais, ko kā sava veida „filoloģisku diso-

nansi" pamanīju – grāmatas pēdējā nodaļa pēkšņi nāk ar „autores viedokli” bez iepriekšējās nodaļās jau ierastās lasītajam draudzīgās „mēs” formas un viegli humoristiskā skatījuma. No ievada noprotams, ka šis ir unikāls A. Zakes patstāvīgi veikts pētījums (daļa no disertācijas), bet stila viegluma trūkumu labi kompensē tā aktualitāte – pētījuma rezultāti par 2007. gadu. Un jāatzīst, ka, tieši šo nodaļu lasot, vislabāk var redzēt Latvijā ierasto un no jaunajiem pētniekiem disertācijās pieprasīto smagnējo un nereti grūti lasāmo „Latvijas zinātnisko izteiksmes stilu.”

Bieži tā negadās, ka, recenzējot nopietnu grāmatu, gribas smaidīt, bet šis ir tas gadījums: grāmatu ir interesanti un patīkami lasīt. Labprāt to atšķiršu vēl ne reizi vien, jo informācija būs nepieciešama arī vēlāk.

Ieva Kalve

Dr. Ieva Kalve (kalve@apollo.lv) ir lektore Biznesa augstskolā *Turība*. Patlaban Fulbraita (Fulbright) stipendiāte ASV – Pacifika Luterāņu U. (Pacific Lutheran U., Tacoma, Washington).

Zīm. Ilmārs Blumbergs

BALTIJAS STUDIJU DIVAS KONCEPCIJAS

Journal of Baltic Studies (JBS). XXXIX/1 (2008). Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS). Interesenti var kontaktēt: s.lennon@lbss.gla.ac.uk

[Vispirms labojums pirmajā iekšējā vākā: AABS valde ir mainījies – tās pašreizējais prezidents ir Prof. Dr. Guntis Šmidchens (University of Washington, Seattle). Tuvākai informācijai: www.balticstudies-aabs.org.]

Pēdējās Baltijas studiju konferences (Indiana U., ASV) (2008.30.–31.V) referātos un pārrunās, arī aplūkojamajā *JBS* laidienā, dominē gan vecākā, gan arī jaunākā Baltijas studiju koncepcija. Kamēr pirmā pievēršas tieši

Baltijas valstīm, jaunākās vēriens ir plašāks, aptverot visu Baltijas jūras baseinu, kas atainots arī uz *JBS* vāka. Jaunākā pieeja neapšaubāmi ir bagātinājusi mūsu ieskatu Baltijas valstu vēsturē, kultūrā un ir uzlabojusi mūsu izpratni par Baltijas norisēm starptautiskajā vidē. Mazāk manīti pētījumi par somu-ugru un baltu valodām un literatūru. Jānožēlo, ka, salīdzinājumā ar lietuviešiem un igauņiem, tieši latviešu jauno doktoru darbi parādās maz žurnālā, kas zinātnes pasaulē jau kopš gadiem ieguvis teicamu slavu.

Simpātiskais, ļoti starptautiski tvertais lektora Galbreta (David J. Galbreath, U. of Aberdeen, d.galbreath@abdn.ac.uk) un doktoranda Lamorō (Jeremy W. Lamoreaux, j.lamoreaux@abdn.ac.uk) koprakstā, kas izceļas gan ar augstvērtīgu saturu, gan arī pamatīgu bibliogrāfiju, uzsvērta mazo Baltijas valstu nedrošība. Interesants ir arī Mančestras U. prof. Bergera (Stefan.Berger@manchester.ac.uk) un Stokholmas Miera Institūta (Stockholm Peace Research Institute) zinātnieka Paula Holtom (holtom@sipri.org) raksts par Kaļiņingradas apgabala Kēnigsbergas (Königsberg) 750 gadu jubileju 2005. gadā. Balstoties uz intervijām un ne visai drošu statistisku informāciju, par igauņu un latviešu ieceļotāju identitāti Austrālijā raksta daļēji baltiešu pēctecis, doktorands Skerets (Delaney Michael Skerett, U. of Queensland, skerrett@uq.edu.au). Pavēla Kiseleva zemniecības reformu nozīmi Baltijas provincēs Nikolaja I valdīšanas laikā aplūko Tartu U. vēsturniece Kersti Lušte (Kersti.Lust@ut.ee). Iļinojas Universitātes Čikagā Profesors Giedrius Subačius (U. of Illinois, Chicago, subacius@uic.edu) raksta par burtu "J" lietuvju valodas kirilicā 19.gs. beigās.

Ar interesi var lasīt recenzijas par agrākā *JBS* redaktora, prof. Urbāna (William Urban) algotņiem veltītajām grāmatām *Medieval Mercenaries. The Business of War* un *Bayonets for Hire. Mercenaries at War, 1550–1789* (Pärtel Piirimäe); par *Fascism Past and Present*, ko sacerējuši Roger Griffin, Werner Loh un Andreas Umland (Andres Kasekamp); par Davida Feesta (Feest) *Zwangskollektivierung im Baltikum: Die Sowjetisierung des estnischen Dorfes 1944–1953* (Olaf Mertelsmann); un par Meleševiča (Andrey Meleshevich) *Party Systems in Post-Soviet Countries*. Laidienu nobeidz redakcijā saņemto grāmatu saraksts.

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu U.

LETTERS AND CULTURE. A blossoming linden tree, a dessicated thicket of briar rose, a white sun, a flock of bluebirds and a ragged cloud are the lingering images conjured up by five somber and contemplative poems by Indra Gubiņa, a long-time contributor. Anita Dzirne-Irlen, who used to contribute poetry regularly some twenty years ago, now returns with three powerful pieces. In two short, whimsical prose compositions from Laima Kalniņa, sleep is both the main character and the narrator. Exerpts from addresses delivered at the 100th jubilee of writer Rūta Skujiņa (1907–1964) in Rīga, include the words of literary historian Viesturs Vecgrāvis and the editor of *Letonica*, Ieva E. Kalniņa, as well as Rūta Skujiņa's two daughters, Lalita Muižniece and Māra Celle. Eva Eglāja-Kristsons presents a study of Latvian literature as Cold War ideological weapon. She proves quite convincingly that cultural exchange across the Iron Curtain served more to undermine the Soviet state than any repudiation of such opportunities by the free side might have done. "I Am a Berliner" is the title of a memoir by one L. Vilks (*nom de plume*), in which a young Latvian standing guard on the east side of the Berlin Wall before its fall tells of a fleeting, wordless encounter with a fellow young Latvian brandishing his fist from a viewing platform on the other side. Books reviewed include Ieva Čaklā's memoir of life with her husband, poet and editor Māris Čaklais, novels by Ilze Indrāne, Nora Ikstena, Ainārs Zelčs, Māra Rūmniece's translation of Kurt Vonnegut's *Player Piano*, Imants Ronis' history of Latvian Press associations in exile, Inguna Daukste-Silasproģe's description of life in the Latvian literary community in exile, a compendium of statistics about country life in Latvia from the Latvian Academy of Science, and, as always, the latest issue of the *Journal of Baltic Studies*

HISTORY. The current installment of Rolfs Ekmanis' magnum opus on international Latvian-language radio broadcasting during the Cold War describes how internecine warfare within Latvian exile organizations resulted in funding problems for the *Free Latvian Voice (BLB)*. The diary of Dr. Alfreds Tauriņš describes life in the Hochfeld refugee camp in Augsburg, Germany, from mid-November 1945 to mid-February 1946, when the author is offered a position as Extraordinary Professor of Chemistry at the UNRRA (United Nations Refugee Relief Agency) University in Munich.

VISUAL ART. Laimonis Mieriņš shares his impressions on visiting a new underground gallery next to the Rīga Dom Cathedral, featuring an exhibit of the works of Džemma Skulme. Daumants Pēteris Šnore asks "Will Latvia move to the vanguard of the art world?" and argues that Latvia may, indeed, be in a position to initiate a "postcontemporary era" in art. The first step would be to build a museum for displaying an eclectic collection of contemporary and modernist art works together with works which are the product of each individual artist's free and natural instinct and not the result of conformity to any fashion. A work by Šnore (Peter Schnore) himself is featured among the color reproductions in this issue, and JG art editor Voldemārs Avens gives an overview of his life as an artist. Also featured are color reproductions of a work by Daina Dagnija and two by Laris Strunke.

OPINION. Franks Gordons writes to congratulate Latvia for committing itself, at last, to the construction of its new National Library or "Citadel of Light", designed as a gift to Latvia by internationally acclaimed architect Gunārs Birkerts. He specifically credits Latvia's Minister of Cultural Affairs, Helēna Demakova, with clinching this commitment and expresses the hope that, whatever shape any future government of Latvia may take, she continue to be a part of it. Rita Laima Bērziņa writes to bemoan the wanton destruction of archeological sites in Iraq as well as the lack of civility in expressions of differences of opinion on that war within the Latvian diaspora in the US.

MARGINALIA. Here is the usual a wide-ranging compendium of culture news briefs from all over the world. The main story is Rolfs Ekmanis' report on the combined Twentyfourth Song and Fourteenth Dance Festival, July 6–12, 2008 in Rīga. There were 394 choirs and vocal ensembles performing and 544 dance groups, numerous *kokle* groups, orchestras and folk ensembles with a total of 38,500 participants. The opening procession lasted six hours and at the culmination of the festivities 13,317 tightly choreographed dancers performed at the Daugava Stadium and 12,000 singers sang from the stage at Mežaparks, bringing tears of emotion to many eyes in the vast audience. Three wonderful photos from Indra Ekmanis' camera and her cover art for this issue make it clear that this event was a grand affirmation of the unique beauty of the Latvian nation.

J. Ž.

JAUNĀ GAITA

Rolfs Ekmanis, galvenais redaktors
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Ingrīda Bulmane, galvenā redaktora
vietniece un *Jaunās Gaitas*
saimniecības vadītāja
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG mājas lapa:
<http://zagarins.net/JG>

Redaktori:

Voldemārs Avens
Anita Liepiņa
Juris Šilenieks
Juris Šlesers
Biruta Sūrmane
Lilīta Zaļkalne
Juris Žagariņš

Techniskie darbinieki: Laila un Pāvils Cakuli, Zina
un Jānis Dindzāni, Līga Gaide, Uldis Matīss

Korektore: Indra Gubiņa

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses
brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu
uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI

Nr. 100 - 150 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 151 - 175 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanadā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanadā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no *JG* saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanadā -1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -
1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru.
Sarakstu un cenas var pieprasīt no *JG*
saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Latviešu biedrība Rietumaustrālijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANADĀ

DV grāmatnīca
Kandas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

A/S „Danske Bank”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV
1011
IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14.-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelme 7-217791

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

